

Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra psychologie Filozofické fakulty

ŽIVOTNÍ STYL SINGLES

Diplomová práce

Autorka: **Markéta Čapková**

Vedoucí práce: **Mgr. Simona Cakirpaloglu, Ph.D.**

Olomouc

2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny jsem řádně citovala a uvedla.

V Olomouci dne 25. 3. 2010

.....

Ráda bych poděkovala Mgr. Simoně Cakirpaloglu, Ph.D. za vedení mé práce, za její podporu, vstřícný přístup, cenné rady z vlastní praxe.

Dále děkuji všem účastníkům mého výzkumu za skvělou spolupráci. Vám vděčím za to, že tato práce mohla vzniknout.

OBSAH

ÚVOD	- 7 -
TEORETICKÁ ČÁST	- 8 -
1 Pojem „single“	- 8 -
2 Vývojové hledisko.....	- 9 -
2.1 Zralost vs. dospělost	- 10 -
3 Historické pozadí problematiky.....	- 13 -
3.1 Historické pozadí singles ve světě.....	- 13 -
3.2 Situace v postkomunistických zemích a České republice.....	- 14 -
4 Proč a jak se člověk stane single	- 18 -
4.1 Teorie attachmentu	- 18 -
4.2 Vliv osobnostního zaměření.....	- 20 -
4.3 Dobové fenomény.....	- 21 -
4.4 Homosexualita.....	- 22 -
4.5 Vzdávající individualita.....	- 23 -
4.5.1 Samostatné bydlení	- 25 -
4.5.2 Alternativy k bydlení „singles“	- 27 -
4.6 Proč a jak se člověk stane single - napříč věkem	- 27 -
4.6.1 20 - 45 let (časná a střední dospělost).....	- 27 -
4.6.2 45 - 60-65 let (pozdní dospělost).....	- 29 -
4.6.3 65 let a výše (stáří).....	- 30 -
5 Současný náhled na singles	- 31 -
5.1 Současný náhled na singles ve světě	- 32 -
5.2 Situace v postkomunistických zemích.....	- 33 -
5.3 Současný náhled na singles v České republice	- 34 -
6 Rozdíly mezi singles ženami a muži a gender stereotypy.....	- 35 -
7 Další fenomény v současných partnerských vztazích.....	- 37 -
8 Životní styl.....	- 40 -
8.1 Pojem „životní způsob“	- 40 -
8.2 Pojem „životní styl“	- 41 -
8.3 Životní styl a sociální stratifikace.....	- 41 -
8.4 Životní styl a volný čas	- 42 -
8.5 Bydlení.....	- 44 -
9 Výzkumy na fenomén singles.....	- 45 -
VÝZKUMNÁ ČÁST	- 48 -
10 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	- 48 -
11 Výzkumný soubor.....	- 48 -
11.1 Výběr výzkumného souboru	- 48 -

11.2	Popis výzkumného souboru	- 49 -
12	Aplikovaná metodika	- 51 -
12.1	Kvalitativní výzkum	- 51 -
12.1.1	Definice kvalitativního výzkumu.....	- 51 -
12.1.2	Zásady kvalitativního výzkumu.....	- 52 -
12.1.3	Validita kvalitativního výzkumu	- 53 -
12.2	Použité metody získávání dat.....	- 53 -
12.2.1	Interview.....	- 53 -
12.2.2	Zásady vedení interview.....	- 56 -
12.3	Metody zpracování dat.....	- 58 -
13	Konkrétní provedení výzkumu	- 59 -
14	Výsledky.....	- 61 -
14.1	Otázky volného času.....	- 61 -
14.2	Cestování.....	- 63 -
14.3	Zaměstnání a dosažené vzdělání	- 67 -
14.4	Sociální stránka	- 69 -
14.5	Bydlení.....	- 70 -
14.6	Nukleární rodina	- 72 -
14.7	Vztahy – přátelé.....	- 73 -
14.8	Vztahy – intimní.....	- 75 -
14.9	Rozdíly mezi single ženami a single muži.....	- 78 -
14.10	Přístup k životu.....	- 78 -
15	Diskuze.....	- 81 -
16	Závěry	- 87 -
SOUHRN	- 88 -
LITERATURA	- 92 -
SEZNAM PŘÍLOH	- 98 -

Motto

„Samota má mnoho podob - od deprimujících propastí šílenství až po osvobozující euforii z vlastní jedinečnosti. Člověk je tvor od přírody společenský, neumí ani nechce být sám. Má potřebu sounáležitosti, intimního kontaktu s ostatními, ale zároveň si každý bedlivě střeží své nejnějnější já.“

Klára Kaiserová

ÚVOD

Singles. Fenomén známý již několik desetiletí. V posledních letech má ovšem značně vzrůstající tendenci. Jde o poměrně čerstvou sociologickou skupinu, která poutá pozornost z hlediska sociálního, ekonomického, ale i psychologického. Pro psychology aktuální tematika, novinka zasluhující více zájmu a bádání. Pohybují se kolem nás, koncentrace nezadaných, nezávislých, svobodných lidí je patrná zvláště ve větších městech. Do škatulky singles můžeme ovšem zařadit množství odlišně žijících lidí. Do různých studií zapadají poté jak lidé ve věku 25 – 40 let, kteří z různých důvodů volí svobodu dobrovolně a partnera k sobě nevyhledávají, tak populace lidí ovdovělých, po rozvodu či v jiné nepříjemné situaci, kterou k životu bez nejbližší osoby přiměly neočekávané okolnosti. Jak ukážeme v této práci, důvodů a událostí, které z člověka učiní osobu single, je bezpočet a nezdá se, že se jich v součinnosti sejde několik. Jak tedy k tomuto fenoménu došlo, není nikterak lehká otázka a je nutné posuzovat každého single zvlášť.

Jedinečné a zajímavé oblasti výzkumů sahají jak do minulosti, tak do chodu současné společnosti. Ukážeme, jak odlišné jsou pohledy na osoby ženského a mužského pohlaví žijící svobodný život – spekulativní zde může být především stránka biologická, tlak okolí na ženskou roli matky a rodičky. Běžnou záležitostí se stávají muži žijící s matkou nebo u rodičů až do věku, kdy by měli vést samostatný život, najít k sobě partnerku a založit rodinu. Věkové hranice těchto lidí vytvářejících novodobý fenomén se stále posouvají a co naši rodiče a prarodiče brali za samozřejmé a povinné se oddaluje do nedohledna. Další zajímavou oblastí jsou alternativní partnerské vztahy, které zanechávají některé aspekty single života nebo k němu mají jinak blízko. Jde např. o vztahy na dálku, otevřené vztahy, virtuální vztahy, vztahy na jednu noc, vztah „spolu, ale odděleně“ apod.

V této práci se zaměříme na způsob života lidí žijících bez trvalého partnera. Výzkumnou část věnujeme několika tematickým okruhům, které nám pomůžou přiblížit životní styl některých nezadaných lidí v České republice. Je vskutku mnoho věcí, které činí lidi singles přitažlivým a populárním tématem. Cílem této práce bude zprostředkovat čtenáři jak teoretické pozadí problematiky, tak seznámení se se životy několika nezadaných lidí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Pojem „single“

V psychologickém slovníku je pod pojmem single tato definice: „z angl., jednotlivý, jediný, svobodný; jedinec žijící ze svobodného rozhodnutí osaměle, velmi často s pravidelnými sexuálními kontakty, je přesvědčen o výhodách života bez závazků; v současné době stoupající trend, v USA tvoří až polovinu všech domácností, evropský trend se pozvolna přibližuje; psychoanal. výklad říká, že jde o narcistně zahleděné jedince, kt. se zbavují odpovědnosti za druhého, příp. za rodinu, a nejsou schopni se omezovat“ (Hartl, Hartlová, 2004, st. 538).

V současnosti jsou ale už pod pojmem single zakomponováni i další jedinci. Znění definice by tak bylo komplikovanější a delší. Rozhodně bychom dnes již pod pojmem single nehledali pouze populaci, která si samotu a svobodu volí dobrovolně. Pravděpodobně na samém počátku před několika desetiletími, kdy se tento trend v západních státech a zejména potom v USA odhalil, byl tento popis naprosto výstižný. V postkomunistických zemích, tedy i v České republice, tomu tak bylo nejspíše v průběhu devadesátých let. V novém tisíciletí se ale pod tento „terminus technicus“ řadí dle logického úsudku mnohem širší skupina obyvatelstva. Za pravdu nám dává Marcel Tomášek (2003), který tvrdí, že definičně se obsah singles značně mění a ani dnes tato kategorie nemá příliš jasné kontury.

Koho tedy hledat v této značně rozšířené sociologické skupině? Žijí sami, nemají tedy ani partnerský vztah druh-družka. Některé svobodné osoby by ale do této skupiny neměly být začleněny. Proč a které to jsou – jedná se o jedince, kteří si z hlediska své osoby nenajdou partnera pravděpodobně nikdy. Zahrnutí pak nejsou lidé se zjevným handicapem (např. různé fyzické nebo mentální vady), dále lidé determinováni svým sociálním okolím (např. žijící kdesi daleko od společnosti, stranou na samotě, vykonávající povolání tam, kam se běžně člověk nepodívá atp.) a v neposlední řadě ty osoby, které pro jejich sociální postavení nikdo nevyhledává (např. lidé bez domova, vězni ve výkonu trestu apod.). Naopak jsou cílovou skupinou

lidé žijící ve městech, s dobrým či nadstandardním příjmem, normálního či dokonce atraktivního vzhledu, kteří přes všechny tyto aspekty žijí sami.

Nový problém ke zkoumání s sebou přinesl i množství novotvarů, které se postupně dostávají nejen do povědomí, ale také do slovníků lidí různých věkových kategorií i sociálního statusu. Např. termín charakterizující celkovou problematiku je potom „singlovství“. Jako jakýsi štítek můžeme na člověka nalepit osobnostní charakteristiku „singlovitost“. Objekt je pak označován svými tendencemi k samostatnému životu za „singlovitý“. Počeštěně se lidé singles označují jako „singlové“.

V dalších kapitolách se podíváme blíže na historické pozadí problematiky, na současný náhled ve světě i v České republice, na vývojové hledisko a také se pokusíme objasnit, proč a jak se člověk stane single.

2 Vývojové hledisko

Západní sociologická literatura již delší dobu vyčleňuje novou životní fázi, kterou označuje jako pozdní mládost, mladou dospělost nebo postadolescenci. Vyznačuje se tím, že v životě dnešních dvacátníků, dvacátnic a třicátníků a třicátnic chybí něco z definičních charakteristik spojovaných dosud s dospělostí. Objevuje se nová životní etapa, která fázi mládí sune hluboko do fáze dospělosti, čímž ukusuje z té části života, jež se donedávna za dospělost označovala (Tomášek, 2005).

Nejasnou hranici mezi dospíváním a dospělostí zaznamenává také profesor Petr Macek (2003). Adolescenci rozčleňuje do tří hlavních fází – časnou, střední a pozdní. Ačkoli pozdní adolescenci vymezuje 17. a 20. rokem života, uvádí, že zhruba polovina univerzitních studentů ve věku 19-24 let se cítí být spíše adolescenty než dospělými a hranice 20 let je tak spíše orientační. Jde o fázi, která nejvíce explicitně směřuje k dospělosti. V mnohem větší míře se zde mladý člověk zamýšlí nad svou perspektivou, uvažuje o budoucích cílech a plánech, a to jak ve vztahu k profesi, tak v oblasti partnerských vztahů. Šíře změn v tomto období závisí na tom, jak adolescenti časují svoje dospělé role – např. zda se rozhodnou pro vysokoškolská studia nebo nastoupí do zaměstnání, jestli se ekonomicky osamostatní a odstěhují se od rodičů nebo zda vstoupí do manželství a stanou se rodiči.

Velkou roli zde hraje hodnotová preference adolescentů. Demografické studie v průběhu let od Sametové revoluce odhalují postupné změny v této oblasti. Výzkumy adolescentů se nyní orientují zejména na odhalení typických hodnotových tendencí. Tato výzkumná praxe existuje i v České republice. Agentura Faktum provedla v roce 1994 šetření hodnot a životního stylu u souboru mladých lidí ve věku 15 až 24 let. Ukázalo se, že dominantními hodnotami byly vzdělání a nalezení odpovídajícího zaměstnání. Čtvrtina mladých lidí preferovala založení rodiny. A asi desetina uvedla přání mít hodně peněz, dostat se na vysokou školu a mít vlastní byt (Macek, 2003).

Významný vliv na směřování hodnotových tendencí adolescentů mají současné demokratické společnosti jako celek. Oproti minulosti se vyskytuje dnes více názorové plurality a tolerance a na straně druhé relativizace tradičních hodnotových systémů, což může nahrávat volnějším postojům mladých k instituci manželství a přispívat tak u některých k navázání jiných forem vztahů či k samostatnému životu. Člověk si potom zpravidla takové hodnotové nastavení přenáší z pozdní adolescence do dospělosti a i současná společnost je různým životním stylům přístupnější (Macek, 2003).

Přechod mezi dospíváním a dospělostí je tedy fází obtížně ohraničitelnou. Už jen z důvodu bezpočtu možností, které se mladým lidem naskýtají a množstvím životních stylů, které je možné zvolit. Sociolog brněnské Fakulty sociálních studií Masarykovy Univerzity Marcel Tomášek pokládá zásadní otázku: Kdy tedy přichází moment, v němž jsou ochotni vzdát se své mladické svobody? Odpověď zní, že tato mez je nejednoznačná a individuální, tak jako je tomu v mnoha zásadních vývojových milnících (Tomášek, 2005).

Dalo by se říci, že fáze postadolescence a mladé dospělosti se v určitých směrech překrývají. Jedná se především o období značné diverzifikace psychosociálního vývoje, ať už jde o důsledek osobní volby nebo tlaku okolností. Výstižně tak zní stanovisko Marie Vágnerové, která říká, že „teritoriem tohoto věku je celý svět.“ (Vágnerová, 2007, st. 12).

2.1 Zralost vs. dospělost

Česko-australská psychologka Pavla Smith (in Labusová, 2007) se setkává se singles ve své psychologické praxi. Ve vývojové fázi poukazuje na dva odlišné termíny – dospělost a zralost. Zralost totiž nemusí tak nutně souviset s věkem. Z

psychologického hlediska hovoříme o zralosti tehdy, když člověk disponuje schopností samostatného a ekonomicky nezávislého života, schopností přiměřeně naplňovat svoje potřeby a také schopností sloužit slabším a potřebným. Jako další aspekty psychické dospělosti uvádí Pavla Smith následující: schopnost přijímat zodpovědnost za vlastní rozhodnutí a činy, schopnost vypořádávat se se zklamáními a ztrátami a schopnost překonávat emocionální problémy z dětství. Při cestě ke zralosti by měl člověk získávat ucelený pohled na svět i jakýsi nadhled a pochopit, že k životu patří výhry i prohry. „To se týká i partnerského soužití. Pro možnost založit a udržet si dlouhodobý vztah je mimořádně důležité umět přijmout problémy, které s sebou nese intenzivní soužití s druhým člověkem. Právě tady bývá u lidí typu singles kámen úrazu – buď se bojí vztahy navázat, nebo z nich příliš brzy utíkají. Tím se obírají o možnost osobního zrání.“ (Smith in Labusová, 2007). Tím ale psychologka netvrdí, že mezi nezadanými lidmi jsou samí nezralí jedinci. Spíše tento jev nazývá nerovnováhou v jednotlivých aspektech zralosti. U singles je např. velmi silně vyvinut smysl pro pracovní povinnosti, na druhé straně můžou mít problém s intimitou nebo třeba se schopností dělit svůj čas mezi práci a partnera.

Psychologický slovník rovněž potvrzuje, že termín zralost (*maturity*) je často považován za synonymum dospělosti. Hlavními znaky zde jsou: „vytvoření heterosexuálních zájmů, vymanění se z domácí kontroly, volba zaměstnání, schopnost využívat volný čas, ztotožnění se s vlastním já a ujasnění názoru na svět.“ (Hartl, Hartlová, 2004, st. 708). Je zřejmé, že tato definice by mohla být napadnutelná. Dalo by se z ní totiž usuzovat, že každý homosexuál je nezralý, neboť nemá vytvořeny heterosexuální zájmy.

Definice zralé osobnosti (*mature personality*) už tak výřečná není. Podle Hartla a Hartlové (2004) jde o osobnost, která uspokojuje své potřeby, aniž poškozuje druhé. Ani slovo o heterosexuality.

Z množství náhledů na vývojové hledisko k této oblasti předznamenanám alespoň malou část z ryze vývojové psychologie. „Je zřejmé, že různí lidé dosahují různé míry zralosti v různém čase a různým tempem.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, st. 170).

Autoři během posledních bezmála dvaceti let zaznamenávají prodlužování jak adolescence, tak období dospělosti: „...pokračuje tedy tendence společnosti prodlužovat proces individuace člověka. Modernizace společnosti vede ke zvyšujícím se nárokům

na připravenost lidí pro převzetí dospělých rolí, ale současně narůstá tolerance pro individuální vývojové cesty.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, st. 170).

Mnoho událostí a vývojových povinností při vstupu do dospělosti se děje pozvolně. Autoři rovněž zaznamenávají fakt, který je v současnosti tak dobře znám: „Vstup do manželství bývá odkládán, ale lidé navazují dlouhodobé partnerské vztahy spíše v nižším věku a často spolu delší dobu žijí ve volném svazku, který může, ale nemusí vyústit v uzavření manželství a je dnes společností dobře tolerován.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, st. 170).

Dnes se setkáváme s množstvím ekvivalentních případů. Jedná se o další trend soudobé mladé populace. Dříve nebylo tak běžné, aby si studentka našla „kluka“ a s ním začala při studiu bydlet. Dnes tyto formy partnerství zpravidla nepřetrvávají až na věky. Takový svazek zahájený kolem dvacátého roku přetrvává klidně několik let a pár není ničím, žádnými okolnostmi, nucen svou situaci nějak měnit. Názory na uzavření sňatku a na dobu, kdy mít dítě se u dvojice většinou liší a tento fakt se později stává zásadním na životní křižovatce. Langmeier a Krejčířová (2006, st. 171) tomuto jevu říkají, že „sociální hodiny“ ztrácejí na důraze. Dle mého názoru i toto bývá jedna z forem, jak vznikají lidé singles. Po obdobném ukončeném vztahu nehledají dalšího partnera a věnují se osobnostnímu růstu, kariéře apod. Mezníkům a procesům, kterými člověk musí v průběhu vývoje projít a které se odehrávají za určitých okolností a v určitém věku „správně“ se říká normativní. „V dnešní západní kultuře, která klade silný důraz na rozvoj individuality, jsou požadavky na mladé lidi podstatně volnější než dříve a jsou povolovány stále větší odchylky od normativních vzorců.“

V publikaci uvádějí vývojoví psychologové některé výrazné kulturní trendy ve vytváření dospělé životní struktury mladých lidí:

1. Zejména po roce 1989 se začíná oddalovat vstup mladých lidí do manželství (v západních zemích byl tento trend zahájen již v předchozích desetiletích, u nás byl zřejmě výrazněji stimulován až změnou politického režimu).
2. Oddaluje se (u nás také zřetelněji až od roku 1989) doba narození prvního dítěte.
3. Dále klesá celkový počet dětí a narůstá počet lidí, kteří zůstávají bezdětní, i rodin s pouze jedním dítětem.

4. Zvyšuje se tendence mladých lidí vstupovat do jiných typů soužití, než je manželství, výrazně narůstá počet svobodných matek.
5. Celkový počet rozvodů stále narůstá, nověji se přitom mění jejich struktura – klesá počet rozvodů v prvních letech po uzavření sňatku, ale stoupá jejich počet ve starší generaci (resp. po delší době trvání manželství). (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Vágnerová uvádí život bez trvalého partnera jako alternativu k manželství. Poukazuje na důležitý fakt, že partnerství tvoří důležitou součást identity dospělého, která jej váže k různým sociálním skupinám. Navzdory tomu si ale jedinec zachovává psychickou i sociální autonomii. „Jedinec, který žije sám, je definován něčím jiným než standardními mezilidskými vztahy: např. svou profesí.“ (Vágnerová, 2000, st. 341). Takový životní styl člověka ve větší míře anonymizuje, je typický pro velkoměsto. Současná společnost tento způsob života již toleruje, není tak stigmatizující, jako byl dřív.

3 Historické pozadí problematiky

3.1 Historické pozadí singles ve světě

Počátky trendu singles spadají do 60. a 70. let minulého století. Jak už bylo poznamenáno výše, tento fenomén sahá do minulosti několika desetiletí pouze v západním světě a v USA. Možná bude znít podivně srovnání dnešních nezadaných a doby hippies, ale jistá souvislost tu přeci jen je. S lety kultury hippies přišla do USA i sexuální revoluce. Vztahy a závazky byly brány velice volně až lehkomyšlně. Ovšem děti květin, vyznávající mír a lásku, měly velký vliv především na mladou populaci. Došlo k tomu, že instituce rodiny, svazek muže a ženy byl věcí pomíjivou a liberální, něčím zcela dobrovolným. Mnozí si chtěli užívat, jezdit po státech a pěstovat volnou lásku, okusit lehčí drogy a halucinogenní látky. Tyto prostředky byly k dosažení. Hranice západních států pro změnu nebyly tak pevné jako hranice komunistických zemí a mladí lidé začali o poznání více cestovat. Tyto příležitosti se staly důvodem k odkládání založení rodiny a partnerský vztah najednou nebyl prioritou. Na svobodné lidi se přestalo pohlížet jako na „divné“.

Sociologové si začali fenoménu single života všimnout na počátku 70. let. Jeden z hlavních zvrátů nastal, když se ženy staly méně ekonomicky závislé na mužích. Zároveň s menším finančním tlakem a menší potřebou mužů se změnil také přístup žen k mateřství. Myšlenka využít času jinak než k výchově dětí už nebyla tabu. Zjednodušeně a logicky další fází byl moment, kdy ženy připustily, že vlastně k výchově dítěte nepotřebují muže. A záhy po pojmenování trendu single rodičovství se naskytl další sociologicky neprozkoumaná skupina. Bohatnoucí lidé v mladém a střední dospělosti (20-50 let), kteří již nežili se svou nukleární rodinou, vybavili si pohodlně své nové domovy a většinu svého času zasvětili práci, budování kariéry, zatímco se realizovali v rozličných volnočasových aktivitách, jako cestování, sport či sociální a kulturní vyžití. Tento trend se v počátku rozšiřoval zejména v těch z nejvyvinutějších zemí (Utasi, 2003).

Opravdové zájemce o danou problematiku bych ráda odkázala na publikaci *Being single on Noah's ark* od Leonarda Cargana. Tento emeritní profesor z Wright State University je autorem už mnoha publikací na témata manželství, rodina a singles. „Být single na Noemově arše“ je excelentním shrnutím těchto společenských trendů nejen v Americe za posledních padesát let (Cargan, 2007).

3.2 Situace v postkomunistických zemích a České republice

V postkomunistických zemích byla situace jiná. Trend zůstat svobodný i za hranicemi, kdy bylo běžné mít manžela/manželku a přinejmenším jedno dítě, se rozšířil až po převratu 1989. Tedy během let devadesátých. Pokud by na konci 80. let nenastal politický přelom, velice reálně by stále bylo běžné mít v šestadvaceti letech rodinu se dvěma dětmi. S tímto souvisí i jeden z dalších fenoménů týkajících se sociologické skupiny „singlů“ – samostatné bydlení. Před Velkou listopadovou revolucí bylo běžné, že mladý člověk odcházel od rodičů přímo do své nové rodiny. Dnes je běžné, že po odstěhování od rodičů nastává stadium zcela samostatné. Ve velkých městech tvoří dokonce jednočlenné domácnosti více než polovinu (Možný, 2002).

Psychoterapeutka Magdalena Frouzová vzpomíná na situaci v České republice v období komunistickém a dále rozvíjí nastupující trend v devadesátých letech. „V komunistickém období nastalo prvotní oslabování rodiny. Stát velmi zasahoval do práv

svobodného občana a mladí lidé proto často i očekávali, že se stát o jejich rodiny a děti víceméně postará. Možná také proto byla rozvodovost u nás vysoká; rozvedené a svobodné matky relativně důstojně zvládaly s pomocí státních podpor péči o děti. Fenomén „lehkosti uzavírání manželství a jeho rozvodu“ ale velmi rychle mizel po r. 1989.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 112). Do převratu poradny navštěvovali dokonce mladí lidé žádající o zplnoletnění za účelem uzavření sňatku. Na druhou stranu pak paní doktorka čelila problémům nešťastných manželek v domácnostech podnikatelů, které zjistily nevěru manžela. Ty potom doufaly „a dětsky naivně čekaly, že je státní instituce nějak srovná.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 112).

V podstatě až do revoluce byly vyhlídky pro většinu jedinců vcelku jasné. Na trhu práce se nevyskytovaly firmy tzv. „velké ryby“ jako dnes, možnosti byly omezené, někteří prostě „přejali firmu po tatínkovi“ a měli své jisté. Když se člověk dostal na vysokou, věděl, kam potom půjde a kolik si přibližně bude vydělávat. Ovšem po listopadu 89 se začaly dít věci nevídané, po pracovní stránce se mladým lidem otevřely obzory a náhle si mohly vybírat a přicházet k větším a větším ziskům. „Devadesátá léta přinesla pro mnoho jedinců jakousi hodinu pravdy. Donutila je, aby si odpověděli na otázky typu: „Co jsi dosud dělal.“ „Jakou máš ekonomickou a sociální hodnotu.“ „Jakou máš hodnotu pro své blízké v novém společenském kontextu.“ Manželské poradny se naplnily lidmi, kteří hledali svou identitu ve změněných podmínkách. Někteří z nich se svou identitou zabývali poprvé, neboť dříve stačilo, že byli součástí něčeho či někoho většího, „významnějšího“. Někteří v našich poradnách byli postaveni před krutý fakt, že jsou pro druhé jakousi zátěží, kterou ti druzí nehodlají dále nést.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 112). S novou ekonomickou situací se naskytly i nové druhy intrapersonálních (i interpersonálních) konfliktů. Do poraden chodili lidé, kteří potřebovali pomoc při hledání cesty ven z bludiště nových realizovaných druhů vztahů a životních stylů, co by pro ně bylo nejvhodnější. „Ve společnosti rostl význam ekonomiky a lidé dle svého využívali neočekávaných možností a svobod; jiní byli konfrontováni s nutností přijmout a vyrovnat se s různě otevřenými partnerskými a manželskými vztahy, které jim nevyhovovaly, neboť neskýtaly ani velký pocit jistoty, ani blízkosti. Byla to doba velkých zvrátů a nástupu celosvětového trendu individualizmu. Ani stát již nebyl ochoten podporovat rodinu, odpovědnost byla

směřována spíše na schopnost každého jedince volit takový model štěstí a vhodný životní styl, který mu plně odpovídá.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 113).

„Toto všechno vedlo k tomu, že dnes je Česká republika na prvním místě z postkomunistických zemí v počtu lidí žijících jako single, jejichž cílem je kariéra a zajímavý životní styl.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 113).

Podobné rozpaky a konflikty při řešení nových četných životních stylů a při řešení partnerských vztahů zaznamenal i sociolog Marcel Tomášek (2005). Pokládá otázku: Jak změny prožívají a jak se s nimi vyrovnávají lidé v české společnosti, v níž se model neprosazoval postupně od 60. a 70. let jako na Západě, ale prosadil se náhle v letech devadesátých? Mnozí z nás v současnosti pociťujeme posuny v očekávání blízkého okolí, jak budeme naplňovat partnerské vztahy, ale i jak se vypořádáme s tlakem pracovního trhu a obrovské konkurence. A s tím souvisí, že v devadesátých letech se v naší společnosti kromě jiných fenoménů vyskytla i tzv. „deprese dvacetiletých“. Jde o tíživý pocit mladého člověka, že jsou na něj kladeny velké nároky a že se ve velkém světě musí prosadit za každou cenu. Fungovat na sto procent každý den. Nedělat pouze jednu školu, ale hned několik a během studia ještě vyjet na studijní pobyt do zahraničí. Studovat VŠ a přitom na sebe vydělávat a co nejdříve začít budovat kariéru. Otázkou také zůstává, nakolik jde o očekávání jedincova okolí a nakolik začal cítit dosažení těchto věcí za svou povinnost a přehnané nároky na sebe klade sám. Je potom věcí každého jedince, jestli má sklon porovnávat se s ostatními a jestli není přece jen spokojenější, když se za ničím tak nehoní a věnuje se aktivitám, které sám pro sebe vyhledává. Tomášek uzavírá toto téma slovy: „Pokud by nenastal koncem 80. let politický přelom, velice pravděpodobně bychom reálně socialisticky v šestadvaceti letech měli rodiny se dvěma dětmi. Opravdu prožíváme radikální sociální změnu v osobních vztazích, která však souvisí s širšími změnami české společnosti po roce 1989.“

Už v roce 1986 načrtla špatnou prognózu rodiny a stálosti vztahů doktorka Jana Marhounová (1986). Vysoká rozvodovost by mohla souviset se třemi oblastmi:

- změnou úlohy ženy, tj. její rovnoprávnosti,
- zmenšení vnější kontroly nad uzavíráním manželství (dříve byl svazek věcí téměř zcela veřejnou a do vztahu zasahovalo zejména příbuzenstvo, dnes se to stává věcí pouze dvou jedinců) a také

- zmenšení míry náboženské kontroly nad rodinou.

Již v 80. letech se ve všech ekonomicky vyspělých státech rodina vyznačovala snížením stálosti. Co je zajímavým faktem, statistiky v té době potvrzovaly největší rozvodovost ve velkých městech (nejvíce v Praze a Severočeském kraji). Výskyt singles je rovněž koncentrován ve velkých městech a stejně tak v obou případech může mimo jiné faktory hrát roli anonymita velkoměsta. Kariéristické tendence mladé populace nejsou také pouhým výstřelkem porevoluční doby. Práce byla vysoko v hierarchii hodnot už před dvaceti lety.

V publikaci doktorka predikuje, že do roku 2000 podstatně vzroste počet domácností s menším počtem členů a sníží se podíly vícečlenných domácností. Křehkost svazků má souvislost i s postupným rozpadem vztahů ve vícegenerační rodině. Alarmující byl také již tehdy počet zaměstnaných žen v porovnání se vzdálenější minulostí (to je považováno za následek snahy žen vyrovnat se mužům). Marhounová zde předkládá hypotézy teoretiků o budoucí skladbě a vzhledu rodiny. Nejblíže je předpoklad, který tvrdí, že problémem se stane trvalost lásky. „Honba za láskou prostřednictvím rodiny, která je dosud pro mnoho lidí smyslem života, postupem doby patrně vymizí, neboť bude docházet k snižování trvalosti lásky. Rychle se měnící společnost bude klást mimořádně obtížné požadavky na duševní vývoj obou partnerů a čím dál častěji může docházet k tomu, že se po určité době partneři ocitnou každý na jiném místě vývojové cesty.“ (Marhounová, 1986, st. 31).

Budoucí manželství bude předem počítat s pomíjivostí a sňatek nebude nic výjimečného a lákavého v lidském životě. Taková hypotéza udává předpoklad nesezdaného soužití a jiných alternativ k partnerským vztahům. A vedle toho vysoko ceněná práce, vzdálenost příbuzenstva od potomků žijících ve velkých městech či rovnoprávnost žen zavdávají příčinu vzniku fenoménu single.

Zajímavým způsobem rozebírá listopadové události roku 1989 Sociolog Ivo Možný. V publikaci „Proč tak snadno...“ nahlíží na jejich pozadí z neobvyklé perspektivy. Osvětluje zde vnímání veřejného vývoje, který sleduje v opomíjených rodinných, ekonomických a politických souvislostech (Možný, 1999).

Pojítkem mezi rokem 1989 a současným stavem české rodiny jako instituce jsou pak publikace „Sociologie rodiny“ a „Rodina a společnost“, které poskytují ucelený přehled o stavu české rodiny a o jejích dynamických přeměnách po změně politického

a ekonomického systému naší společnosti. Především také vnímá transformaci rodiny ve věku individualizace, což se od devadesátých let stalo diskutovaným tématem (Možný, 2002 a 2006).

4 Proč a jak se člověk stane single

Hledisek, důvodů a příčin, proč třetina soudobé populace žije jako single je nespočet. Jiné důvody budou udávat lidé ve věku 25-35 let, další potom lidé ve středním věku a jiné situaci mnohdy čelí lidé nad 55 let. Tato kapitola je nejrozsáhlejší z teoretické části, protože vysvětlit tento vzrůstající trend si žádá komplexnější náhled.

4.1 Teorie attachmentu

Nejprve ze všeho je nutné přemýšlet, jak se vlastně v člověku rodí cosi jako touha žít sám, kam se poděje lidská přirozenost najít k sobě druhá. Jen málokdo totiž bývá samotář od narození. Tím se člověk stává. Pražská dětská psycholožka Tamara Cenková (2007) poukazuje na nezbytnost nahlédnout do osobní anamnézy jednotlivce. Podle ní může jít o důsledek negativní zkušenosti z dětství. Např. nefunkční problémové manželství rodičů mohlo dítěti způsobit trauma a vybuodovalo v něm tak strach ze vztahu. Případně mohli rodiče mít na potomka příliš vysoké nároky a vyvíjet tak na něj nátlak. Teorie attachmentu vysvětlují tento mechanismus jako přenos těchto nesplnitelných požadavků na potenciálního partnera, což má samozřejmě v mnoha případech za následek odtazení a opuštění vztahu. Nebo si takový člověk pod vlivem velkých očekávání ani není schopný partnera najít, protože prostě a jednoduše žádný není vyhovující.

Martin Seligman (2003) píše o velké výhodě dětí, jejichž rodiče se vzali a nerozvedli. Tyto děti jsou na tom podle všech známých kritérií lépe než děti vyrůstající v kterýchkoli jiných podmínkách. Například děti, které žijí s oběma biologickými rodiči, propadají ve škole o třetinu až polovinu méně než ostatní děti. Ve srovnání s ostatními dětmi jsou léčeny pro emocionální poruchy jen v rozsahu jedné čtvrtiny až jedné třetiny. Ovšem mezi nejpřekvapivější zjištění patří zjištění, že děti z pevných

manželských svazků zrají ze sexuálního hlediska pomaleji, mají pozitivnější postoje vůči potenciálním partnerům a více je zajímají dlouhodobé vztahy než děti z rozvedených rodin.

Již dříve zmíněnou teorii attachmentu („připoutání“) na světlo světa přinesl britský psychoanalytik se zálibou v etologii John Bowlby. Existují tři způsoby, jak je milován a miluje dospělý člověk – jistý, vyhýbavý a úzkostný. Tento výsledek přišel až po dlouhodobém pozorování dětí v různých situacích, např. osiření, oddělení od matky, v péči vychovatelů nebo třeba ze spokojeného manželství. Po Bowlbym nastoupila s řadou dalších výzkumů Mary Ainsworthová. V laboratořích přichystala řadě párů matka-dítě různé situace a pozorovala, jak se dítě bude chovat. Na základě reakcí na separaci a znovunavrácení matky rozlišila tři druhy dětí. V podstatě tím navázala na kolegu Bowlbyho, protože tyto děti byly označeny jako – jisté, vyhýbavé nebo úzkostné („rezistentní“). Podíváme-li se na výzkum těchto dvou vědců, zjistíme, že nezkoumali jen ono chování, jímž se připoutání k matce projevuje, ale i pocit lásky, a navíc nejen u dětí, ale „od kolébky až do hrobu“. Hanzanová a Shaver navrhli, že stejným způsobem, jakým se v batolecím věku chováme k matce, fungujeme v intimních vztazích po celý život. Tento model poznamená v pozdějším dětství vztahy se sourozenci a nejlepšími kamarády, v adolescenci je aplikován na prvního partnera a potom případně i na další. V závěru nám ovšem diktuje pokaždé pouze tři možné způsoby připoutání a lásky (Hanzanová a Shaver in Seligman, 2003).

Jistí lidé usilují o intimní vztahy s těmi, které milují, a snaží se najít rozumnou vyváženost mezi závislostí a samostatností. Vyhýbaví lidé se snaží zachovat si od lidí, jež milují odstup, a spíše než na intimitu kladou důraz na úspěchy. Úzkostní lidé na svých blízkých lpí, neustále se obávají odmítnutí a těm, které milují, brání v autonomii a samostatnosti. Jistí jedinci se také vyhýbají vztahům na jednu noc a nedomnívají se, že jim sex bez lásky přinese velkou radost. Kdežto vyhýbaví lidé spíše souhlasí s příležitostným intimním stykem (Seligman, 2003).

O horších vývojových předpokladech dětí s odloučenými rodiči či dětí z rodin, kde probíhaly neustálé konflikty, hovoří rovněž Francois de Singly. O něco lépe jsou na tom děti, jejichž rodiče se rozvedli než ty děti, které žijí v permanentním stresu. Bourá to tedy starší názor psychologů na obrovské následky rozvodu, hlavní věcí pro odborníky bylo, že dítě má oba rodiče. Ve skutečnosti hraje důležitou roli právě

atmosféra v rodině. Takováto dysfunkce citových vztahů rodičů vytváří negativní podmínky pro socializaci mladých lidí (Singly, 1999).

I psycholožka Beate Küpper vyjádřila domněnku, že kořeny neochoty ke sblížení mohou souviset s narušeným přilnutím (attachmentem) v dětství. Výsledky jejího šetření byly totiž takové: bezpečné přilnutí rozpoznala u 81 % mezi lidmi z párů, zatímco v řadách singles toto přilnutí vykazovalo pouhých 50 % (Küpper in Labusová, 2007).

Tato teorie je tedy jedním z možných vysvětlení, proč si například v dospělosti lidé vybírají pouze jeden typ partnerů nebo proč raději zůstávají sami. Ačkoli mohou svůj stav prezentovat jako „bezvadný“, na nic si nestěžují a mají pocit spokojenosti, skutečností může být zkrátka problém s navázáním a udržením romantického vztahu, s náklonností či se schopností milovat a být milován.

4.2 Vliv osobnostního zaměření

V poslední době se objevují psychologické výzkumy, zda život single volí častěji lidé s určitým osobnostním zaměřením. Takový výzkum provedla nedávno například německá psycholožka Beate Küpper, snaží se na tuto otázku odpovědět více systematicky. Küpper vyzpovídala 167 dospělých ve věku mezi 25 a 45 lety, z nichž polovina byli singles, žijící osaměle nejméně dva roky. S účastníky svého výzkumu prováděla dotazníková šetření, v nichž se zajímala o obecné hodnoty, které dotyční vyznávají – například o jejich smysl pro rodinu, vnímání rolí muže a ženy, touhu po dětech, vnímání důležitosti profese a pracovního úspěchu, plány do budoucna a podobně. Ukázalo se, že ve vztahu k těmto fenoménům mezi singles a účastníky šetření z řad lidí žijících v párech nebyly podstatné rozdíly – s jedinou výjimkou: singles měli výrazně vstřícnější postoj k netradičním formám rodinného soužití a významně častěji odmítali tradiční formu rodiny. Podstatný rozdíl mezi singles a páry se ovšem ukázal právě v rovině psychologické, a totiž v omezené schopnosti osamělých navazovat a udržet intimní vztahy. Nezadaní lidé v těchto šetřeních, kteří si zvolili tento styl života dobrovolně, tvrdili, že závazné vztahy prostě nevyhledávají. Oproti tomu „nedobrovolní samotáři“ přiznávali strach z přílišného sblížení i obavu z možného neúspěchu (Küpper in Labusová, 2007).

4.3 Dobové fenomény

Americká psycholožka Jillian Straus (2006), která se rovněž věnuje problematice singles, se zaměřila na dobové fenomény, které trvalé soužití mužů a žen narušují. Straus ve své knize *Unhooked generation* píše: „*First comes love, then comes marriage, then comes the baby in the baby carriage.*“ Volně přeloženo jde o jaksi dětsky naivní představu vztahu muže a ženy a jak některé události v něm po sobě následují. Mohlo by to znít zhruba takto: „Jako první přichází láska, potom přijde manželství a potom dítě v kočárku.“ Proč to nemůže být tak prosté a proč to dříve bylo o poznání snadnější? Rozpoznala v této souvislosti několik hlavních překážek, které některým singles stojí v cestě trvalého partnerského vztahu. Jedná se zejména o nezdravou sebestřednost, o podléhání iluzi, že láskyplného vztahu lze dosáhnout bez práce a utrpení, o víru v možnost neomezeného a opakovaného výběru. Dále její průzkum zahrnuje aspekt traumatizujícího rozvratu manželství rodičů a také následky zavádění modelů rovných příležitostí. Mnoha lidem může v tomto dnešní době připadat pokroková a to samozřejmě je, ale soužití mužů a žen tím velice znesnadňuje. Pakliže např. v mužích stále přetrvávají tradiční hodnoty, kdy „můj dům, můj hrad“ je vize, kterou od společného života očekává, znamená to, že schopné, soběstačné, majetné a moderní ženy mají v tomto případě smůlu. Nezbyvá jim než najít k sobě podobně zaneprázdněného muže, se kterým si vybudují jednu z netradičních forem partnerského soužití.

S faktem, že lidé jaksi nepočítají, že budou muset do vztahu investovat práci a odříkání jsme se poměrně nedávno mohli setkat ve článku na serveru www.novinky.cz. Přestože články z tohoto spektra (Žena, Koktejl, Vztahy apod.) jsou zde většinou populární, autor článku měl v něčem nepochybně pravdu. K takovému postoji nás mnohdy nevědomě vedou už jen filmy. V kolika oblíbených amerických romantických snímcích vidíme, jak se hrdinové dají dohromady díky osudu, náhodě a jak se muž dvoří pomocí kytic růží a zamilovaných kousků, které s největší pravděpodobností ženu z tohoto světa nepotkají. Je to smutné, ale bohužel dochází k takovýmto zklamáním nezřídka. Dalším nebezpečným fenoménem této doby jsou rozsáhlé společenské webové služby typu Facebook, Twitter, MySpace apod. Sdílení mnohdy nesoudného množství informací s desítkami až stovkami uživatelů na těchto

komunitních serverech zadává mezi partnery příčiny k žárlivosti a k rozchodům. K společenským serverům se krátce vrátíme v kapitole o alternativních vztazích.

4.4 Homosexualita

Další ze spekulovaných témat single lidí je sexuální orientace. Homosexualita plus další odchylky od běžné heterosexuální orientace, kterými mohou být např. bisexualita, transsexualismus, transvestitismus dvojí role či porucha pohlavní identity v dětství. Poslední tři uvedené se řadí do Poruch pohlavní identity (F 64). Jiní samotně žijící lidé mohou mít jiné poruchy, např. ze spektra Psychických a behaviorálních poruch spojených se sexuálním vývojem a orientací (F 66). Patří mezi ně porucha sexuálního vyzrávání, egodystonická sexuální orientace a porucha sexuálních vztahů (Entnerová in Bouček a kol., 2006).

Kolik procent jednočlenných domácností tedy tvoří homosexuálové? Udávají se přibližně 3%. Před pár desítkami let ještě nebylo možné ani běžné, aby se homosexuálové ke své odlišné orientaci přiznali, a proto většinou obvykle zakládali rodiny. Dnes se situace mění. Současné společenské normy už homosexuály tolik nenutí, aby vycházeli vstříc obecnému očekávání společnosti, a tak se mohou vcelku bez problému zařadit k lidem, kteří žijí jako single. Často se stěhují do větších měst, kde žijí v různě stylizovaných partnerstvích. Bydlí v jednom bytě či domě odděleně, nebo v párech. Mají tak vedle sebe nebo v blízkém okolí někoho, na koho se mohou obrátit, když cítí samotu a potřebují jakoukoli pomoc (Hostetler in Herdt and Vries, 2004).

U některých homosexuálů se projevuje ještě opačný trend, a tím je legalizace partnerství. Určitá obdoba manželství pro takové páry byla v právních rádech některých vyspělých států zavedena už na konci 80. let minulého století (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 110).

Klára Kaiserová (2005) uvádí v publikaci *Samota* jako partner příběh dvou transsexuálů. Jedná se o jeden z modelových případů obdoby samostatného života. Vypráví příběh transsexuálního pečovatele, který k sobě najde přítele s podobným osudem, s kterým může trávit třeba svátky a zavolat mu, když je mu úzko.

Zajímavý výzkum uskutečnila Andrea Kineses (1975) z Kalifornské školy profesionální psychologie roku 1975 pro svou dizertační práci. Jako výzkumný vzorek si vzala 25 homosexuálních single bělošek a 25 heterosexuálních single bělošek ve věku 20 až 45 let. Všem byl administrován Minnesotský Osobnostní Inventář (MMPI) a strukturovaný dotazník se 60 otázkami. Dvě skupiny se v MMPI signifikantně lišily pouze ve škále maskulinita-femininita (Mf) ($p < .001$) a ve škále Hypomanie (Ma) ($p < .05$). Strukturovaný dotazník obsahoval otázky ohledně současné životní situace, rolí a vztahů, vzorců chování a přátelství, pití, drog a suicidálního chování. V těchto oblastech nebyly zjištěny žádné zásadní rozdíly mezi skupinami, ty se lišily pouze v otázkách, které přímo souvisely se sexuální orientací. Díky těmto zjištěním pomohla Andrea Kineses objasnit některé mýty a nesprávné úsudky ohledně lesbických žen.

Hostetler, který se zabývá stárnoucími gay muži, uvádí, že 40-60% z nich se považuje za single (tj. bez partnera stejného pohlaví). A to navzdory tomu, že jsme už daleko od doby, kdy být gay muž a být single byla prakticky synonyma (Hostetler in Herdt and Vries, 2004).

4.5 Vyrůstající individualita

Individualismus, který je v současné době velmi silný, klade značný důraz na uspokojení potřeb jednotlivce, na rozvoj vlastní osobnosti a její uplatnění. Tento trend je dlouhodobý a odpovídá mu i rostoucí společenská tolerance ke všem projevům, které individuum zdůrazňují. Rodina je z pohledu takové životní filozofie chápána mnohem více jako omezení než jako přínos a zdroj určitých zkušeností (Alan, 1989).

Vyrůstající individualita by se dala považovat za jev, který přispívá k bourání tradičních hodnot v mužském a ženském světě. Velkou roli hraje přesvědčení, že člověk musí spoléhat především sám na sebe, vztahy nejsou trvalé, a kdyby se cokoli stalo, nakonec se musíme postavit na vlastní nohy. Mnoho žen tak např. odkládá rodinu a buduje si kariéru, vlastní zázemí a finanční nezávislost, jednak aby byly po mateřské na trhu práce konkurenceschopnější a také aby byly samostatné, kdyby zůstaly samy s dítětem. To, že ženy nemůžou dnes tolik spoléhat na příjem manžela, potvrzuje i fakt, že sami muži nepovažují své příjmy za něco, co náleží automaticky celé rodině. Nejen, že tento trend vysokého smyslu pro individualitu má za následek odkládání

partnerského soužití a zaměření se na svůj vlastní prospěch, je i jednou z příčin rozvodovosti. Například jedna německá studie ukázala, že 85 % žen a 81 % mužů ukončilo partnerský vztah kvůli sobeckému lpění partnera na vlastním osobním prospěchu (Frouzová in Kaiserová, 2005).

Tato podkapitola, jako odůvodnění proč se člověk stane single a proč jednočlenných domácností tak přibýlo v posledních letech, se svým vyzněním blíží onomu psychoanalytickému vysvětlení nezadaných lidí: „narcistně zahledění jedinci, kt. se zbavují odpovědnosti za druhého, příp. za rodinu, a nejsou schopni se omezovat.“ (Hartl, Hartlová, 2004, st. 538). A možná také vlivem vzrůstající potřeby „být sám za sebe“ jsou singles poměrně často terčem různých kritik, jak si později ukážeme. Autorka této práce se nejednou setkala při diskuzi na téma singles s názory typu: nezadaní lidé jsou sobečtí, vybíraví a neschopní kompromisů.

Vágnerová zaznamenává, že současná dospělost sama o sobě vykazuje některé nové znaky. Jedním z nich je právě posun k individualizmu – od tradičního rodového předurčení k osobní volbě, k důrazu na vlastní rozhodování ve všech oblastech života. „Profese i vztahy s lidmi musí vyhovovat především jednotlivci, dnešní mladý dospělý není ochoten se podřizovat požadavkům široké rodiny. Prioritní je pro něj subjektivní hodnota těchto vztahů a míra uspokojení, kterou mu mohou poskytovat.“ (Vágnerová, 2007, st. 11). Tento trend podle Vágnerové umožňuje větší svobodu rozhodování a možnost získat subjektivně více vyhovující variantu.

Jan Průcha (2007) ve své publikaci Interkulturní psychologie věnuje jednu kapitolu tématu Psychologie českého etnika. Vědci různých sociálních oborů si kladou už po mnoho let otázku, jaký je národní charakter českého etnika. Kromě toho, že jsou Češi dosti iniciativní a zároveň nedůslední (s dobrým úmyslem jdou do čehokoli, ale pak v tom nevytrvají), jinou jejich typickou vlastností je individualismus (proto vynikáme ve vědeckých a uměleckých oblastech, kde mají cenu hlavně díla jednotlivců...o něco horší je to logicky v politice, kde je důležitý výsledek, usnesení, a ne pouhý úmysl).

Vzrůstajícím individualizmem se zabývá například také maďarská autorka Ágnes Utasi (2003), která dává do souvislosti s tímto fenoménem nejen single život, ale i sezdané, nesezdané páry a dokonce i rodičovství (viz více kapitola 7). Podle Utasi je nesobeckost nezbytnou součástí v soužití partnerů, stejně tak rodinný život vyžaduje

jiné priority a preferování jiných hodnot v komparaci se samostatným životem. Autorka rozděluje single lidi do dvou hlavních kategorií, a to single rodiče, single matky a single život jako nový životní styl spojovaný s bohatnoucími mladými lidmi.

4.5.1 Samostatné bydlení

Trendem, který nepochybně souvisí se vzrůstající individualitou, se stalo také individualizované bydlení. Dříve už bylo řečeno, že nezávislost prodlužuje samostatné bydlení žen i mužů a vede k postupnému oslabování schopnosti partnerského soužití a přizpůsobení se jinému člověku (čím déle člověk žije sám, tím hůře se potom učí akceptovat druhého člověka). Zřejmá souvislost sahá opět do roku 1989, kdy postsocialistickými zeměmi otřásl společenský zlom. Do převratu lidé zpravidla bydleli u rodičů do doby, kdy zakládali vlastní rodinu nebo kvůli nedostatku bytů byli nuceni sestěhovat se k rodičům jednoho z partnerů. Nyní je moderní osamostatnění od rodičů a „založení“ vlastní jednočlenné domácnosti (Tomášek, 2007).

Co tedy může být příčinou samostatného bydlení? Jednou z příčin může být podle sociologů něco jako sociální dědičnost, psychologicky by se tento mechanismus dal vysvětlit nejspíše jako sociální učení. Získání určitého vzorce do budoucího života na základě zkušenosti z rodiny, z níž jedinec pochází. V teorii attachmentu jsme předznamovali tendenci lidí z úplných rodin, ve kterých se vybuchovalo jisté připoutání, hledat si dlouhodobý funkční vztah. Tito tedy budou pravděpodobně spíše inklinovat i k založení společné domácnosti s partnerem než lidé z neúplných rodin (Tomášek, 2007).

Tomášek (2007) uvádí ze své studie několik takových příkladů netradičního uspořádání domácnosti. Např. sourozenci dívka s chlapcem žijící pouze s matkou mohou být na základě tradic vychovávání velmi rozdílně. K muži se mnohdy přistupuje jako k „tomu, koho bude žena obkakat“. Kdežto žena je od malička vedena k domácím pracím, k tomu, aby pomáhala a byla v tomto soběstačná. Zde se mluví o situaci, kdy matka vychovává dceru s myšlenkou, že jednou může zůstat také na vše sama a musí se učit být samostatná a na mužích nezávislá. Syn po rozvodu plní pouze úlohu mužského elementu. Je-li dítě od malička svědkem nepřiliš spokojeného manželství, dá v pozdějším věku za vděk samostatnému bydlení. Také se tato tendence

může vypěstovat u lidí, u nichž rodiče (zejména matka) neplnili tradiční úlohu pečovatelů. Jedinec si nese do života představu, že rodině nebude věnovat tolik času.

Klíčovou roli v modelu životního stylu novodobých jednočlenných domácností hraje touha po nevšednosti. Ať už se jedná o člověka single nebo o některou z alternativ takového způsobu života, do popředí zde vystupuje touha po nezatížení běžnými starostmi, po volnosti (Tomášek, 2007).

V takovéto fázi dochází u svobodného jednotlivce k prodlužování jeho „singlovské období“, objevuje se totiž následující překážka – „postupná ztráta schopnosti partnerského soužití, schopnosti přizpůsobit se jinému člověku.“ (Tomášek, 2005).

Zjednodušeně to může být vysvětleno následovně – čím déle jedinec odkládá hledání partnera/partnerky, tím hůře si potom na společný život zvyká. Dalším vysvětlením by potom mohlo být stále obtížnější naplňování očekávání. S narůstajícím věkem totiž zpravidla dochází ke ztrátě pubescentní a adolescentní naivity a představy nalezení ideálního partnera. Tím jak člověk postupně shazuje růžové brýle a sbírá poznání a zkušenosti, snižuje se pravděpodobnost navázání romantického vztahu a nepodmíněné lásky. Tato romantická zamilovanost se už poté nenabízí jako východisko z této „singlovité situace“.

Podle údajů Českého statistického úřadu je v Česku svobodných žen desetina a mužů zhruba 30 procent. Život v manželství je v rámci zemí EU nejčastější na Kypru, v Portugalsku nebo v Řecku. Naopak nejvíce singles žije v Británii, Švýcarsku nebo Rakousku. (<http://www.modernirodina.cz>, 2007)

Moderní, více či méně populární publikace a magazíny se zabývají vzrůstajícím trendem samostatně bydlících jedinců. Pro obchodníky je to zvláště postavená ekonomická skupina. Důvodem jsou jiné potřeby a jiné priority, které single lidé mají oproti lidem žijícím ve vícečetných domácnostech. Takovým lidem by se mohlo hodit například pár rad, jak si malý jedno nebo dvoupokojový byt vybavit. Scarlett Wilková, která momentálně pracuje v magazínu MF DNES a zabývá se čerstvými společenskými tématy, položila několik otázek realitní makléřce Janě Shánělové. Jen velmi stručně, pro zajímavost si načrtneme, na co by se měli zaměřit. Multifunkční, malé spotřebiče. Přičemž mnoho výrobců kuchyňských spotřebičů má v nabídce řady určené speciálně právě pro single zákazníky (dvouplotýnkové varné desky apod.). Malou tichou pračku

a ledničku. Výkonnou digestoř kvůli spojení obývacího a kuchyňského. A dále třeba rozkládací pohovku (Wilková, 2009).

4.5.2 Alternativy k bydlení „singles“

Vedle samostatného bydlení se utvářejí i jiné formy domácností singles.

Bydlení u rodičů je jednou z nich. Ukazuje se, že tuto variantu volí spíše muži než ženy. Může se jednat o důsledek právě tradičního pojetí mužské a ženské role. U matky mají synové veškerý komfort a ekonomicky jde o výhodný tah, není to tolik nákladné. Společné bydlení s rodiči se dá velice dobře realizovat, pokud se domluví určitá pravidla, respektuje se soukromí.

Sdílené bydlení je další formou. Tato verze bydlení umožňuje singles trávit čas s lidmi, kteří tak mohou tvořit náhradu společného bydlení s nejbližší osobou. Mezi inzeráty u privátů se vyskytuje množství takových, které hledají spolubydlícího. Po finanční stránce také nejde o nic zatěžujícího (Tomášek, 2007).

4.6 Proč a jak se člověk stane single - napříč věkem

4.6.1 20 - 45 let (časná a střední dospělost)

Vágnerová (2000) poukazuje, že ve vztahu k jakémukoli způsobu života je významné, zda si jej člověk zvolil sám, protože vyhovuje jeho osobním potřebám, nebo zda k němu byl nějak donucen. Ve skupině mladých dospělých do 35 let lze diferencovat tři skupiny lidí, kteří žijí sami:

1. Jedinec, který si takový styl života zvolil, protože mu vyhovuje a počítá s ním i pro budoucnost.
2. Jedinec, který si takový styl života vybral pro období mladé dospělosti, ale považuje jej za dočasný. Může případně prozatím experimentovat s různými partnerskými vztahy, věnuje se profesi a svým zálibám. Jde spíše o odklad pevného svazku než o jeho úplné odmítnutí.

3. Jedinec si tento styl nevybral, ale nemá jinou možnost. Není s ním příliš spokojený, ale nedovede jej změnit

Nepopiratelným důvodem, proč mladí lidé žijí sami, jsou možnosti, o kterých se jejich rodičům ani nezdálo. Zatímco dřív vzdělávání končilo kolem pětadvacátého roku života, dnes i díky otevřeným hranicím, možnostem studia a praxe v zahraničí se start kariéry posunul. Získání vlastního bydlení a vytvoření finančního zázemí, které je pro většinu mladých podmínkou založení rodiny, také není hned a vztahů vzniklých proto, že žena neplánovaně otěhotní, díky dostupné antikoncepci rapidně ubylo. S posunem startu kariéry začínají na mladého člověka působit další vlivy. Kolem ve světě jsou po studiu stovky možností, kde tedy kariéru zahájít. Pracovní trh překypuje lukrativními nabídkami a dokonce příležitostmi „rozjet svůj vlastní byznys“. Tento životní styl se pak stává důsledkem vysokého pracovního vytížení. (<http://zena.centrum.cz>, 2007)

Cenková (2007) poznamenává, že velký vliv má také okolí. Máte-li kolem sebe partu přátel, kteří preferují nezávazné vztahy, nic vás netlačí ke změně. Úplně jinak to potom funguje na vesnici, nebo když vaše dlouholetá nejbližší kamarádka/nejbližší kamarád má smysl pro rodinu a uzavře pevný svazek s druhou osobou.

V tomto věku, kdy ještě nemusí nezbytně začít působit reprodukční funkce, udává mnoho lidí běžné vztahové problémy. Může jimi být např., že zatím nepotkali toho pravého. Nebo může být člověk, o kterého mají zájem už zadaný. Případně nemají o vztah zájem po předešlé negativní zkušenosti a řeknou si, že raději budou sami. Necítí se třeba na vztah připraveni. Aby partnerství fungovalo, člověk se musí nejdřív srovnávat sám se sebou, mít prostor pro osobnostní růst a budování identity a do závazku se pustí, až bude „hotový“. Hodně lidí v těchto letech rovněž udává, že jsou se svou stávající situací spokojeni a být single znamená být moderní a jít s dobou. (<http://www.dokonalezeny.cz>, 2007)

Dalším problémem pro navazování partnerských svazků je tzv. špatné naprogramování. Člověk má mnohdy tendenci připisovat nepřilíš kvalitní vztah partnerovi, ať už se jedná o jeho chování, o jeho povahu nebo o prostá každodenní nedorozumění. Máme tendenci hledat ve druhém naše štěstí a to nám brání být šťastní sami v sobě. Mnozí mladí singles jsou oběťmi takového špatného naprogramování. Mimo jiné se postupem času člověk může naučit reagovat na určité problémy nějakým způsobem a řešit je ačkoli zvolená strategie není správná. Takto zaběhnutý vzorec pak

aplikuje zcela běžně i přesto, že nikam nevede a obtížnou situaci ještě zhorší (Kössner, 1999).

Mnohdy nemusíme mezi důvody singles v Čechách ani jinde hledat nic závatného. U mnoha mladých lidí je obtížně řešitelný kontrast „čistých“ vztahů a běžných starostí o domácnost. Vyskytuje se touha po vztahu nezatíženém tradičními každodenními problémy. „Čistý“ vztah je v podstatě zaměřený na bezprostřední realizování a užití si s důrazem na sexuální naplnění. Taková „láska“ je ale potom prakticky nemožná, protože se společnou domácností a rodinou se stane neoddělitelnou od finančních a materiálních záležitostí (Giddens, 1992).

4.6.2 45 - 60-65 let (pozdní dospělost)

Členění dospělosti se liší autor od autora. Langmeier s Krejčířovou (2006) označují toto období za pozdní dospělost a jeho konec udávají někde mezi 60 a 65 lety života. Vágnerová (2000) uvádí období starší dospělosti a konec ukládá v 60 letech. Autorka této práce se domnívá, že se tyto hranice v následujících letech u vývojových psychologů posunou dále. Období produktivity se prodlužuje vlivem vyvinutého farmaceutického průmyslu a lékařských služeb. Důkazem je potom zejména postupné zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu.

Od 80. let se nukleární rodina vyznačovala snížením stálosti. Příčin této skutečnosti bylo několik, mimo jiné šlo o zrovnoprávňování žen, o zmenšení vlivu rodinných příslušníků na běh manželství dvou partnerů apod. Tyto a jiné okolnosti zvýšily rozvodovost na celém světě i v České republice ještě před převratem. Autorka této práce se přiklání k názoru, že někteří singles nacházející se v pozdní dospělosti, jsou zrození právě v době narůstající rozvodovosti. Zůstávají sami s dětmi nebo přistoupí k jiné formě nesezdaného soužití (Marhounová, 1986).

Proč ale být a jak se stát single v tomto věku není jen otázkou minulosti. Může jít např. o lidi, kteří nemají o párový život zájem a nikdy ani nebyli ženatí/vdaní. Kaiserová (2005) vyčleňuje ještě zvláštní případ samotářského muže, který sice žije v manželství, ale povahou a osobnostním zaměřením na něj není nijak předurčen. Jak ve stáří, tak v pozdní dospělosti se vyskytují také lidé ovdovělí. V publikaci Samota jako partner od Kláry Kaiserové je výčet i několika dalších životních osudů single lidí,

některé jsou více či méně podobné, mnohdy jde o rozvedené lidi s dospělými dětmi, kteří po zkušenostech z manželství nemají o další partnerský život zájem.

4.6.3 65 let a výše (stáří)

Ačkoli takto staří lidé nenesou nálepkou singles, nemění to nic na faktu, že v současnosti tvoří čím dál tím početnější skupinu samotně žijících osob. Vývojová psychologové i ekonomické průzkumy to přičítají tomu, že postupně mizí tradiční opatrování původní rodinou. Rovněž mizí i finanční podpora od svých dospělých dětí. I tady se projevuje individualismus. Např. po úmrtí partnera poskytne rodina ovdovělému druhovi pouze dočasnou pomoc a ten se o sebe posléze musí začít starat sám. Mnoho odborníků se shoduje na tom, že tito lidé jsou oběťmi novodobého trendu, kdy individualismus je obecně přijímanou životní strategií. Ovšem sami se socializovali v systému, ve kterém se předpokládalo, že jim jejich děti ve stáří pomohou. V České republice je 12 % jednočlenných domácností a polovinu z těchto domácností tvoří důchodci (Frouzová in Kaiserová, 2005).

V interakci starého člověka se světem se uplatňují dva hlavní fenomény. První z nich souvisí s přípravou na smrt a je nejlépe vystižen v teorii odcizování. Podle ní se kontakty stárnoucích lidí se světem stávají stále méně častými. V sociální rovině toto odcizování přičítáme neblahým okolnostem, např. ztrátě přátel, partnera, ale i odchodu do důchodu. Autoři prohlašují tento jev za logický, neboť je odstartován samotnou osobností a živen společenskými konvencemi. Proces připomíná přípravu starých lidí na smrt zbavováním se vazeb k hmotnému světu (Cumming & Henry, 1961).

Druhou hlavní teorií je teorie aktivity. Někteří výzkumníci na druhou stranu pokládají za nezbytnou strategii zůstat v pokročilém věku co nejaktivnější a nezanevírat např. nad internetem a mobilními telefony. Z některých stran to vyznívá jako kritika osamocených lidí, u kterých se neprojevuje žádná iniciativa ve vyhledávání kontaktu se svou rodinou. Tyto dvě strategie se v jistém slova smyslu dají považovat za rozhodující při vyrovnávání se se samotou ve stáří. Přičemž bylo zjištěno, že mnozí lidé by patrně výhody těchto dvou životních stylů kombinovali, pokud by k tomu měli možnost. Je tomu tak alespoň v západních zemích, kde staří lidé preferují samostatný život, zároveň však vítají, nežijí-li jejich potomci a blízcí příbuzní daleko. V této

oblasti ale nastupuje další nevlídný jev, kterým bývá vysoká míra očekávání starých lidí. Ukazuje se totiž, že rodinní příslušníci jsou sice preferovaným zdrojem spokojenosti a pomoci v nouzi, avšak čím více budou osamělí rodiče od svých dětí očekávat, tím se zvýší míra deprese při nenaplnování těchto představ (Stuart-Hamilton, 1999).

Nesmíme opomenout také faktor, který se zejména v západních zemích projevil postupně během 20. století. Dramaticky se totiž zvýšil podíl populace ve věku nad 60 let a během stejného období z různých důvodů poklesla porodnost. V důsledku toho mají staří lidé v dnešní době méně příbuzných, kteří by se o ně postarali, než měli staří lidé na přelomu století (nicméně asi 80 % z nich má alespoň jednoho žijícího syna či dceru). Celkově by se ale dalo říci, že úroveň lidí v pokročilém věku se nikterak zřetelně nezhoršila. Obecně se zlepšila životní úroveň a sociální zabezpečení, které dovoluje soběstačnost většímu počtu samostatně žijících starých lidí (Stuart-Hamilton, 1999, st. 172).

5 Současný náhled na singles

Přístupy k tematice bytí single jsou různorodé. Různorodé v jiných částech světa. Různorodé v pozitivním i negativním slova smyslu. Různorodé ve vědomí genderových rozdílů. Různorodé u každého jediného člověka. Pokusíme se přiblížit tento fenomén v kontextu současné společnosti.

Navzdory statistickým údajům, jejichž vysoká čísla single jedinců hovoří sama za sebe, se postoje lidí za posledních 30 let změnilo jen velmi málo. Stále existuje přetrvávající nastavení, že pokud si nenajdete druha/družku – zvláště do třiceti let – musí s Vámi být něco v nepořádku. Manželství je pro mnoho lidí upřednostňovaný životní styl a jsme tímto médii stále zahlcováni (Mackler, 2009).

5.1 Současný náhled na singles ve světě

První skutečně ostrou kritiku tohoto způsobu života publikoval v novinovém článku v únoru 1997 japonský sociolog Yamada Masyahiro. Právě v Japonsku totiž skupina single během 90. let podstatně vzrostla prakticky z nuly na 10% populace. Obvinil nezadané lidi přímo z vykořisťování svých rodičů tím, že zůstávají nesezdaní a nadále žijí v jejich domech a využívají je pro naplnění základních potřeb, jakými jsou jídlo a přístřeší, zatímco mají svůj příjem. Dva roky od článku vydal publikaci *Parasaito Shinguru no Jidai*, v překladu „Éra parazitujících singles“ (Lunsing, 2003). „Masyahiro kritizoval nezodpovědnost těchto lidí a obvinil je z parazitického životního stylu, který údajně způsobuje nízkou porodnost a ekonomický úpadek společnosti. Zajímavé je, že jeho studie tehdy vyvolala vlnu diskusí v celém západním světě. Tamní odborníci poukazovali na to, že v ostatních vyspělých státech tomu není jinak a že i u nich mladí lidé do finanční nezávislosti nechvátají. Například ve Velké Británii, kde před čtyřiceti lety pouze 20% mladých lidí dostávalo nějakou podporu od rodičů, je to nyní celá polovina. Na rozdíl od 6% tenkrát, nyní více než třetina lidí mezi 18 a 24 lety dostává od rodičů finanční příspěvek na byt.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 107).

Tomášek udává další zajímavý fakt, který se prokázal v jednom americkém průzkumu. Ten totiž zjistil, že ačkoli se singles obvykle připisuje odhodlání profesně se realizovat na úkor osobního a partnerského života, většina z nich očekává do pěti let vstup do manželství (Tomášek, 2005).

Např. v Rusku, kde je ve srovnání s jinými státy více žen než mužů, žila v roce 2005 polovina Rusek bez životního partnera. Plných 11 % se rozvedlo, 18 % jsou vdovy. Trend je způsoben i posunem svateb do vyššího věku. Počátkem 90. let se Rusky vdávaly v průměru ve 22 letech, v roce 2005 to bylo o rok později (což není tak výrazný skok, ale podle všeho by se průměrný věk „na vdávání“ měl postupně plíživě stále zvyšovat).

Faktem zkrátka zůstává, že ať se nám to líbí nebo ne žije dnes mnohem více lidí samostatně než kdy dříve. Počátkem 21. století reprezentovaly jednočlenné domácnosti nejméně 30% ze všech domácností ve většině severovýchodních evropských zemích. Stojí za tím nejen to, že ženy vstupují do manželství později, ale také vysoké procento rozvodů a skutečnost, že ženy přežívají muže v průměru o sedm let. I sezdaní lidé se

v současnosti častěji uchylují k samostatnému životu, než bylo zvykem před lety. V Irsku například je přibližně 40% žen starších 35 let single (Mackler, 2009).

Jak už bylo řečeno dříve, přibývá také rodin s jedním rodičem. Celý základní vzorec nukleární rodiny jako takové se za posledních dvacet let rozpadá a i tady jsou na vzestupu alternativní způsoby soužití (viz také kapitola 7). V Česku je například nyní 580.000 neúplných domácností a jejich počet stále roste. Zvyšuje se i počet párů, které spolu žijí bez formálně uzavřeného manželství. Někdy jde o čistý kalkul, kdy žena může pobírat příspěvek na dítě jako samoživitelka. Cca 30.000 dětí, což je zhruba třetina z celkového počtu za rok, se rodí mimo rodinu. Takováto čísla nezůstávají bez povšimnutí i jinde ve světě. Například papež Benedikt XVI. Na podzim roku 2009 reagoval na změnu hodnot ve společnosti. Zaútočil na vysokou míru rozvodů a neúplných rodin a obvinil televizi a kino za narušení důležitých priorit. Prohlásil, že: „Děti z rozbitých manželství se cítí jako sirotci nikoli proto, že nemají rodiče, ale proto, že jich mají příliš mnoho.“ Apeloval na rodiny, aby se nenechaly svést takto relativním životním stylem (<http://findarticles.com>, 2009).

5.2 Situace v postkomunistických zemích

Specifika nárůstu singles lidí v postkomunistických zemích se připisuje životnímu stylu mladých lidí mezi 25 – 35 let, kteří jsou ochotni velmi mnoho pracovat, ale také si chtějí své peníze užít. Nejsou nuceni uzavírat sňatek kvůli finančnímu zabezpečení a investují raději do zajímavého životního stylu. Většina těchto lidí založí později rodinu, ale někteří si na svůj život bez závazků a odpovědnosti za své blízké zvyknou natolik, že se ho pak nechtějí vzdát. Ani děti, po kterých někdy přece jen zatouží, nejsou pro ně důvodem k manželskému soužití. Poukazují na omyl zdánlivé stability rodinného života. Manželství je v tomto smyslu „mrtvou“ institucí, která spíše bere lidem svobodu, než by jim poskytovala dříve nabízenou jistotu a bezpečí. Takoví lidé obvykle volí nějakou formu volného soužití s rodičem dítěte či občasným „kamarádkým“ kontaktem, aniž by ho chtěli začlenit do jeho výchovy (Frouzová in Kaiserová, 2005).

5.3 Současný náhled na singles v České republice

Podíváme se blíže na situaci v České republice a pokusíme se poukázat na souvislost s některými specificky českými jevy. Statistika udává jasnou informaci – „počet samostatně žijících mladých lidí se během posledních čtyřiceti let ztrojnásobil, v r. 2001 dosahoval téměř 16 %. Do 39 let vysoce převažují „osamělí“ muži (71 %) nad ženami (29 %).“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 113). Fenomén tohoto obrovského rozdílu si vysvětlíme v kapitole pojednávající o rozdílech žen singles a mužů singles.

PhDr. Magdaléna Frouzová si v rodinných poradnách všimla už před časem trendu „zabezpečit nejprve sebe“. „Zjišťujeme, že lidi přicházející do poradny s problémem partnerského vztahu lze motivovat ke spolupráci více tím, když zdůrazníme, že to bude prospěšné hlavně pro ně, než když se proklamativně omezujeme jen na zlepšení kvality jejich partnerského vztahu.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005 st. 114). Skutečně se potvrzuje, že mladým sezdaným lidem s dětmi dělá problém následující konflikt: práce a aktivity ve volném čase vs. rodinný život. Brání se tvrzením, že v současných politických a sociálních opatřeních není dost dobře možné tyto dva póly sladit. „Výzkumy single lidí u nás se proto zabývají otázkou, do jaké míry jde skutečně při samostatném životním stylu o plánovanou životní strategii, či jen o improvizovanou reakci na transformační fázi našeho rozvoje.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 114).

Frouzová dále uvádí několik specificky českých jevů. Porovnává situaci v České republice vzhledem k ostatním postkomunistickým zemím. Je zde např. největší počet dětí narozených mimo manželství. Podstatně poklesl počet uzavřených manželství a je přijímáno soužití bez manželství. Dále je zde patrná vysoká rozvodovost (až osmina lidí žije osaměle). Logicky by zde mohlo hrát roli i sociální učení. Pravděpodobně se totiž děti vychované jedním rodičem v budoucnu spíše rozhodnou žít sami či sami s dětmi. „V neúplné rodině vyrůstá dnes ¼ dětí, v nájemních bytech to je dokonce jedna třetina.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 114).

Další specifikou je dle výzkumu Sociologického ústavu ČSAV v r. 2002 samostatný život starších osob. „V České republice je 12 % jednočlenných domácností

(nejvíce v Praze, v Ústí n. Labem, Mostu a Plzni) a polovinu z těchto domácností tvoří důchodci, zvláště ovdovělé ženy.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 114-115).

„Lidé mezi 40 – 55 lety svůj život označují nikoli jako „plně šťastný“, ale jako „poměrně bezproblémový“. Po 65. roce života lidé žijí bez práce a společenských kontaktů také sami, často v pocitu osamění, ale označují svůj život za „vyrovnaný a klidný“.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 115).

Přesto se u singles objevují častěji některé choroby, hlavně nemoci srdce či vysoký krevní tlak. I když si hodně lidí zvolilo život bez partnera jako svůj životní styl, někteří z nich se cítí osamoceně (Merisová, 2007).

Již dříve bylo uvedeno, že většina mladých singles v Americe očekává do pěti let vstup do manželství. Tento závěr potvrdily i hloubkové rozhovory s čtyřmi desítkami respondentů v České republice, podniknuté v letech 2003 – 2004. Z rozhovorů zároveň vyplynulo, že život bez dlouhodobého vztahu s vyhlídkou na rodinu není a priori sledovanou strategií, ale spíše následkem komplexních změn mentality a modelů převládajících v 90. letech (Tomášek, 2005).

6 Rozdíly mezi singles ženami a muži a gender stereotypy

V průběhu posledních padesáti let došlo ke změně v pojetí mužské a ženské role. Tento proces sice probíhal pomalu, ale jeho důsledky jsou viditelné. Lze je pozorovat ve značné míře právě v sociálním očekávání zaměřeném na chování jedinců opačného pohlaví, ve vztahu k partnerství, k rodičovství a v neposlední řadě v postojích ke zvoleným stylům života, jichž je v současnosti bezpočet (Vágnerová, 2007).

Na samostatně žijící muže a ženy stále ještě uplatňována jiná měřítká. Především vůči single ženám panuje více předsudků. Ve výzkumech se ukazuje, že lidé u single mužů počítají s tím, že to byla jejich svobodná volba. Na druhé straně u žen vnímají samostatný život jako výsledek nouze v situaci, kdy si nemohly najít adekvátního partnera. Britky uvádějí, že je jejich okolí neustále tlačí do partnerství, i když ony samy po tom netouží. Podle průzkumu agentury Mintel z roku 2005 je 56 % nesezdaných Britek se svým životem spokojeno a nemá ani nejmenší potřebu se provdat. Podle těchto výzkumů dokonce i ženy s dětmi po rozchodu s partnery zůstávají spokojené a očekávanými pocity samoty netrpí (Frouzová in Kaiserová,

2005). Podobný jev pociťují i mladí lidé kolem dvaceti let, kteří k sobě stále nenašli partnera. Společnost vyvíjí tento neviditelný nátlak na nespárované, protože obecně panuje předsudek, že kdo je sám, není normální. Mít k sobě druhá je tedy vnímáno jako přirozenost nehledě na to, že ve dvaceti není ještě na nic tak pozdě.

Analytici statistických výzkumů uvádějí na toto téma, že ženy mohou mít tendenci prezentovat svou situaci pozitivněji, než ji skutečně prožívají, protože se tak brání negativnímu hodnocení okolí. Navzdory tomu, že jsou samostatně žijící ženy spokojené, udávají, že se někdy akorát cítí méněcenné. Vysvětlují si to tlakem a negativním hodnocením společnosti. „Přestože osamostatňování a seberealizace žen jsou v západních zemích hodnoceny velmi pozitivně, mají i své kritiky. Například francouzský sociolog J. C. Kaufmann ženy obviňuje z toho, že ohrožují celý současný sociální systém a ničí rodinu jako základní jednotku společenské struktury.“ (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 109).

Z pohledu sociálních standardů přetrvává genderová diference ve větší či menší míře ve všech složkách – profesní role, partnerství, uzavření manželství, rodičovství i v domácnosti. Zejména v partnerství došlo v průběhu posledních let ke značnému vyrovnání genderových standardů. Ženy mohou např. být téměř stejně aktivní jako muži, co se týká iniciativy v navazování, průběhu a naplnění vztahu (Vágnerová, 2007).

V závislosti na společenských změnách, v jejichž průběhu dochází ke vzniku odlišných postojů a názorů na postavení žen a mužů, dochází zároveň k jejich odlišnému osobnostnímu rozvoji. Vyskytují se častěji muži, kteří odmítají dospělost a povinnosti, které s ní přicházejí. Mužská nezralost tak může nabýt až charakteru komplexu Petera Pana – nechce dospět a převzít zodpovědnost, přejímá proto roli věčného chlapce. Utíká před závazky rovnocenného partnerského vztahu. Takoví muži mnohdy zůstávají s matkou nebo střídají pouze povrchní vztahy a vyhýbají se tak intimitě. Muži mezi 20. a 30. rokem života jsou primárně zaměřeni na sebeprosazení mimo svou rodinu a bojují o dosažení dobré pozice v profesním životě (Badinterová, 2005).

Stejně tak se v mladé dospělosti nacházejí i ženy, které prodlužují období převzetí zodpovědnosti za svůj život i za partnerský vztah či později za dítě. Můžou setrvávat v silné vazbě na rodiče nebo projevovat vůči potenciálním partnerům

nerealistická očekávání. Přijatelným řešením se tak stává odklad partnerského života do budoucnosti (Corneau, 2000).

Ve vyšším věku tvoří jednočlenné domácnosti především ovdovělé ženy. Samostatně žijící muži jsou spíše svobodní a rozvedení a v nižších věkových kategoriích. Ukazuje se, že jsou to zejména ženy ve vyšším věku, kdo hledá k sobě partnera. Starší muži tuto potřebu nemají a volí jiné formy sociálního kontaktu, nejčastěji vyhledávají posezení s mužskými kamarády. Tento trend ale platí jen do 60 let (Frouzová in Kaiserová, 2005, st. 115).

7 Další fenomény v současných partnerských vztazích

Existuje několik dalších netradičních forem partnerství. Tyto druhy vztahů vznikly za obdobných historických okolností jako život osob single. Vážou se stejně tak na změny současné společnosti. Alternativy k nezadanému životu zachovávají jeho určité aspekty, nebo k němu mají jinak blízko. Výrazně se změnil pohled na rodinu a rodinné hodnoty. Proměny intimních vztahů směřují k nové éře „postrodinné rodiny“ („*post-familial family*“). Vznikají sítě přátelství, nekonvenční formy mileneckých a sexuálních vztahů a propojení obou. Alternativní formy vztahů v oblasti intimity a péče zdá se lépe vyhovují nárokům pracovního trhu – nutnosti vysoké mobility a časové flexibility. Zároveň poskytují potřebnou míru nezávislosti a nezávaznosti, umožňující skloubit biografii řízenou požadavky trhu a potřebu „významných druhých“ (Beck, Beck-Gernsheim, 2002).

K těmto alternativním vztahům patří např. víkendová manželství, otevřené vztahy, vztahy na jednu noc, virtuální vztahy a nevěry, „spolu, ale odděleně“ a další formy „partnerství“ se vlivem soudobých vlivů stále utvářejí, některé jsou jakousi kombinací již existujících nebo jejich derivací.

Víkendová manželství. Partneři spolu nežijí v jednom bytě, vídají se jen ve svém volném čase. Dochází k nim např., když jeden z manželů přijme nabídku na práci v zahraničí a domů se pak dostane jen sporadicky. Paradoxně pak tento stav nevyhovuje tomu z partnerů, který zůstane doma, je ve svém zázemí a může se kdykoli vidět s přáteli. Tento fakt potvrzuje psycholožka Marta Boučková, která to vysvětluje

tím, že na tom, kdo zůstává doma, visí stále více povinností, kdežto partner v cizině si odpracuje své a veškerý volný čas má jen pro sebe. Ten z partnerů, který odjíždí, mívá obvykle pocit, že tu všechno nechává a má strach, aby ho někdo náhodou nenahradil. Z čehož vyplývá, že víkendového manželství by se měli zcela vyvarovat žárliví jedinci. Pár by měl nejdříve zvážit všechna pro i proti a případné následky takového životního stylu na společný život (Boučková in Růžičková, 2007).

Otevřený vztah. Partneři si navzájem tolerují dlouhodobé vedlejší vztahy. Otevřené vztahy bývají ztotožňovány se vztahy na dálku. Ve skutečnosti může jít o dvě naprosto rozlišné formy. Ve vztahu na dálku nemusí hrát roli volné pojetí tohoto závazku. Případná vedlejší známost během odloučení od partnera může být chápána jako nevěra. Jde o vytyčení pravidel, toleranci a vzájemnou důvěru (Tomášek, 2004).

Trendem v evropských severských zemích i na západě v posledních letech není jen otevřený vztah, ale dokonce i tzv. **otevřené manželství**. Podstata je zde stejná jako u otevřeného vztahu. Manželé souhlasí s tím, aby každý udržoval i mimomanželský sexuální vztah, který pak není považován za nevěru. Význam termínu „open marriage“ změnili autoři Nena a George O'Neillovi vydáním publikace stejného názvu roku 1972. V zásadě se rozlišuje mezi dvěma typy otevřených manželství. Rozdíl je pak mezi motivy, se kterými manželé vstupují do mimomanželských sexuálních vztahů. Prvním typem je tzv. „polyamory“, což by se dalo volně přeložit jako „několikaláskovost“. Do tohoto mimomanželského vztahu vstupují lidé, kteří kladou důraz na přítomnost lásky a emocí. Druhým typem je tzv. „swinging style“, kde můžeme odvodit především důraz na sexuální uspokojení. Podle O'Neillové zaznamenávají různé páry v takovémto vztahu různý stupeň spokojenosti. Od dlouhotrvajícího manželství naplněného přijetím po vztah plný problémů zakončený rozvodem. Některé páry se nakonec vrátí k sexuální monogamii. Navzdory těmto rozdílným pojetím mají otevřená manželství společné zásady: nedostatek společenské akceptace, potřebu zůstat ve vztahu a fungovat jako pár a nutnost vypořádat se s žárlivostí (O'Neill, 1984).

Vztahy na jednu noc. Jedná se o zvolenou strategii nebo o chvilkové pomatení, které v lidech vzbuzuje spíše stud a pocity omylu? Obojí může být pravdou. Sexualita je v každém případě do jisté míry součástí každého z nás. Slýcháme, že sex se

přeceňuje, ale často to vychází z úst lidí, kteří v tomto směru nestrádají. Vezmeme-li v úvahu kariéristické sklony mnohých nezadaných, plné diáře a přičteme-li k tomuto životnímu stylu čas na zábavu s přáteli, dojdeme k závěru, že vztahem na jednu noc se řeší hned několik nepříjemností. Singles mají k takovýmto krátkodobým vzplanutím příležitost, bez partnera nemusí trpět výčitkami svědomí, ukojí prostou potřebu a pokud je jejich nezadaný život skutečně svobodnou volbou, nedělají si starosti s prodlužováním těchto kontaktů na dobu delší než nezbytně nutnou (Corneau, 2000).

Virtuální vztahy a nevěry. Ačkoli se může zdát tato alternativa k soužití jako sotva srovnatelná se vztahem, dnešní společnost ukazuje něco jiného. Na internetu přibývá serverů, kde si lidé můžou vybudovat vlastní postavu a žít svůj druhý virtuální život (např. program „Second life“ podle kterého se také tento fenomén začal nazývat). Člověk si tímto prostřednictvím může splnit své sny a přání, dát své postavě vytoužený vzhled a přiřknout mu kýžené osobnostní rysy. Ale nejen to, najde si k sobě partnera. To, že zájem o takovou náplň volného času roste, ukazuje např. soudní spor, který proběhl v Číně v únoru 2005. Manželka podala trestní oznámení na svého muže a obvinila ho z bigamie. Manžel totiž uzavřel virtuální manželství s jinou ženou a pořídil si s ní virtuálního potomka. Soud nakonec odmítl tuto „šarvátku“ řešit, ale žena podala žádost o rozvod (Frouzová in Kaiserová, 2005).

Nejen Second Life, ale i SMS, e-maily, různé chaty a společenské servery můžou mít stejné destruktivní důsledky na vztah jako reálná nevěra.

„Spolu, ale odděleně“ („living apart together“ - LAT). Mění se charakter vztahů ve světě i u nás. Jedním z partnerských vzorců, které se prosazují, je takový, kde dva lidé nesdílejí domácnost. Jde o typ vztahu, který má značně narůstající charakter (mimo jiné např. i vztahy na dálku). V některých zemích dochází dokonce k oddělenému bydlení sezdaných manželů většinou pouze z důvodu jakéhosi komfortu, více času pro sebe (Heath, Cleaver, 2003).

Výzkum v roce 2007 ukázal, že v Anglii existuje stejné množství LAT vztahů jako nesezdaných soužití. Sasha Roseneil zabývající se sociologickým výzkumem domácností v Anglii identifikovala tři orientace LAT vztahů: žijící odděleně neochotně, žijící odděleně ochotně a žijící odděleně neustáleně. Pro zájemce o tematiku nejen LAT

vztahů bych ráda odkázala na publikaci, která se má na britském trhu objevit počátkem června 2010 „Sociability, Sexuality, Self: relationality and individualization“ (Roseneil, 2006).

8 Životní styl

V podstatě celé téma pojednávající o nezadaných poskytuje určitou perspektivu životního stylu. V této kapitole se pokusím načrtnout definici a význam sousloví životní způsob a životní styl. Také se podíváme na to, jak viditelný je dopad sociální nerovnoměrnosti na trávení volného času a jak se celkově ve společnosti projevuje stratifikace. Další kapitoly poskytnou stručný pohled na volný čas a na bydlení jako na součást životního stylu.

8.1 Pojem „životní způsob“

Roku 1987 vydala Univerzita Palackého skripta s názvem Životní způsob. Radoslava Staníčková ho zde charakterizuje jako všeobšáhly komplex činností, vztahů, hodnot, norem a idejí. Způsob života je podle autorky jednou z kategorií, které charakterizují stav společnosti jako celku v daném historickém období za určitých sociálně ekonomických a politických podmínek. Jeho zkoumání umožňuje hlubší pochopení sociální podstaty dané společnosti, společenských vztahů (Staníčková, 1987).

Podle Heleny Kubátové (2000) se používá pojem životní způsob v sociologii k postžení rozmanitosti konkrétních relativně stabilních forem lidského života, které se vyvinuly historicky. Současně pak slouží k postžení jejich souvislostí, tj, toho, jaký tvoří celek, jak vzájemně působí na svoji obnovu a změnu. V původních elementárních významech je životní způsob vymezen jako:

- každodenní, ustálené, soukromé zvyklosti, obyčeje a sklony zakládající
- typické formy sociální interakce
- a podmiňující vzorce prostorového chování,
- výběr sociálního prostředí

- i strukturu využití času, příjmů a vydání.

8.2 Pojem „životní styl“

Hartlova definice vymezuje životní styl (life-style) jako „individuální souhrn postojů, hodnot a dovedností odrážejících se v činnosti člověka výrobní, umělecké aj., zahrnuje síť mezilidských vztahů, výživu, tělesný pohyb, organizaci času, zájmy a záliby. Dle A. Adlera je ž. s. jedinečný způsob chování jedince, který vychází z jeho motivů, rysů, zájmů a hodnot a prolíná veškerým jeho chováním.“ Autor zde odkazuje k několika volně souvisejícím heslům (Hartl, 2000, st. 573).

Sociologické pojetí hovoří o životním stylu jako o strukturovaném souhrnu životních zvyků, obyčejů, resp. akceptovaných norem, nalézající svůj výraz v interakci, v hmotném, věcném prostředí, v prostorovém chování a celkové stylizaci. Nelze jednoznačně odlišit životní styl, životní způsob, životní sloh, mnohdy ani od pojmu podmínky života. Pojem životní styl (lifestyle) je nicméně často používán jako synonymum životního způsobu (way of life) (Kubátová, 2000).

Další z definic vymezuje životní styl jako souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje (Bakalář in Pávková a kol., 2008). Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek. Důležitým ukazatelem životního stylu jsou i sociální interakce, vztahy s lidmi kolem nás, a to jak s jednotlivci, tak se sociálními skupinami (Pávková a kol., 2008).

8.3 Životní styl a sociální stratifikace

Každá společnost je vnitřně rozvrstvená, sociologové říkají, že je hierarchizovaná na základě rozdělení vzácných zdrojů ve společnosti (takovými zdroji může být např. moc, majetek, prestiž nebo příjem). Každá společnost je tedy rozdělena do sociálních vrstev, ti nejbohatší a nejmocnější jsou umístěni v těch nejvyšších vrstvách, ti nejchudší potom v nejnižších, případně jsou ze sociální struktury téměř úplně vyloučeni. V první kapitole jsme zmínili, že do sociální skupiny single lidí by

neměli být zařazeni někteří lidé. Patřili tam právě i takovéto případy „extrémního vyloučení“ ze sociální struktury. Jsou jimi např. vězni ve výkonu trestu a bezdomovci nebo lidé, kteří jsou determinováni svým okolím a v rámci výkonu svého povolání se zdržují na místech, kam se běžně člověk nepodívá - např. Antarktida, vesmírné stanice apod. (Kubátová, 2000).

Podstatnou informací každopádně zůstává fakt, že každá sociální vrstva žije určitým životním stylem. Neexistuje tedy žádný univerzální způsob života, kterým by žila celá společnost, ale řada různých životních způsobů, které se od sebe mohou velmi značně lišit. Důkazem toho je mimo jiné i analýza dat z výzkumu Market & Media & Lifestyle TGI 2004, kterou ve své studii zpracoval v roce 2006 Jiří Šafr. Právě kulturní dimenzi sociálních nerovností v posledních letech věnují sociologové zvýšenou pozornost. Silný vliv na různé životní styly, na volnočasové aktivity, na spotřebu má především vzdělání a příjem, ale i pohlaví, věk a velkoměsto. Přičemž zdravý způsob života z pohledu sociální stratifikace není vázán na vzdělání a příjem (Šafr, 2006).

Česká společnost má samozřejmě některá specifika, která se odrážejí v oblasti životního stylu. Připomeňme, že ačkoli jsou Čechy zemí relativně blahobytnou, úroveň příjmu ještě nedosáhly nejvyvinutějších evropských zemí. Dále se vyznačují v posledních letech nepopíratelně expanzivním charakterem vzdělanosti. Vysoké školy studuje oproti dřívějšímu vyšší procento mladých lidí. Na obecnější úrovni je struktura české společnosti ovlivněna také individualizací, která je výsledkem pokračujícího modernizačního a globalizačního procesu. Dalším souběžným procesem provázejícím naši společnost je její post-socialistická transformace v uplynulých dvaceti letech, která také významně přispěla sociální strukturalizaci (Šafr, 2006).

Dimenze a ukazatele životního stylu z výzkumu MML TGI 2004 předkládám v příloze č. 1.

8.4 Životní styl a volný čas

Jedním z důležitých ukazatelů životního stylu je nepochybně také způsob využívání volného času. Každý člověk přisuzuje volnému času jinou pozici na svém žebříčku hodnot. Pro někoho je vysoko hodnocená práce a volnočasové aktivity jdou jaksi do pozadí.

Co to vlastně znamená „volný čas“. Objasňováním tohoto pojmu se zabývá mnoho odborných (i neodborných) publikací. Hned z kraje je tedy důležité zejména oddělit sféru povinností a sféru volného času. Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil (Průcha, Walterová, Mareš, 2009). Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. Běžně se sem zahrnuje odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost, a to včetně časových ztrát spojených s těmito činnostmi. Součástí volného času pak nejsou např. činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče), povinnosti spojené s provozem rodiny a domácnosti a u dětí až po vysokoškoláky pak ani škola, vzdělávání a činnosti s tím související (Pávková a kol., 2008).

Na problematiku volného času je možné se dívat z různých pohledů zahrnujících jak perspektivu národní, ekonomickou, tak se zřetelem na jedince. Patří sem:

- **Ekonomické** hledisko. Důležitým faktorem zde je, kolik prostředků společnost investuje do zařízení pro volný čas, zda a jakým způsobem se aspoň část nákladů vrátí. Odhaduje se, že obyvatelé vyspělých zemí vynaloží na činnosti spojené s volným časem třetinu svých příjmů. Průmysl volného času je tak vůbec největším odvětvím světového hospodářství. Údaje o tom, kolik prostředků jsou lidé schopni a ochotni věnovat pro využívání volného času svědčí (samozřejmě mimo jiné oblasti) i o úrovni společnosti.
- **Sociologické a sociálněpsychologické** hledisko. Je také zapotřebí sledovat, jak činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů, zda pomáhají tyto vztahy kultivovat. Jedním ze silně působících sociálních vlivů jsou také hromadné sdělovací prostředky, zejména televize.
- **Politické** hledisko. Je nutno uvážit, jak a do jaké míry bude stát svými orgány zasahovat do volného času obyvatelstva. Nabídka aktivit by v městech a obcích měla tvořit funkční systém bez preferování institucí, organizací či majetkoprávních vztahů.

- **Zdravotně-hygienický** pohled. Sleduje se především, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Zdravotníky zajímá uspořádání režimu dne, respektování křivky výkonnosti jedince, hygiena prostředí i sociálních vztahů, psychohygiena atd.
- **Pedagogická a psychologická** hlediska. Berou v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase
- **Historický** pohled. (Pávková a kol., 2008)

8.5 Bydlení

Důležitou komponentou života jedince je samozřejmě styl bydlení. Zde odkazujeme na kapitolu o samostatném bydlení (4.5.1), v níž Tomášek (2007) poukazuje na některé skutečnosti v souvislosti se single životem.

Pravdou je, že při pohledu na bydlení obecně nejen v Čechách, ale i v zahraničí, se trend postupně také výrazně změnil. Připomeňme si předrevoluční dobu, kdy současní rodiče a prarodiče vstoupili do manželství nezřídka proto, že manželství bylo jedinou cestou, jak o podniku či státu získat byt. Stěhovali se přímo od rodičů do nového bydlení s novým partnerem. Fázi, kdy člověk žije sám, prožívalo jen malé procento lidí. Právě tento fakt se po revoluci malými kroky měnil a dnes je situace opačná. Jednopokojové a dvoupokojové byty patří k nejžádanějším. Hodně lidí si po ukončení studia pořizuje vlastní bydlení (Shánělová in Wilková, 2009).

Bytovou situaci definují kvalitativní ukazatele - obytná plocha, počet místností v bytě, podíl bytů s koupelnou, etážovým topením, obytná plocha na jednoho obyvatele, počet obyvatel na jednu místnost apod. a kvantitativní potřeba - „normativní potřeba bytů“ (minimální), počet cenových domácností – počet trvale obydlených bytů (Kubátová, 2000). Kubátová dále rozlišuje tři hlavní kategorie bydlení, a to rodinné domky, vícebytové domky (max. 4 – 5 podlaží) a výškové domy s výtahy. Hlavní rozdíl mezi nimi je potom povaha vztahu k vnějšímu světu mimo byt. Roli hraje např. kvalita kontaktu s venkovním prostředím při vstupu do bytu, kontakty s jinými lidmi u dveří do bytů nebo na společné komunikaci vedoucí k bytu či kontakty se sousedy včetně nepřímých kontaktů přes zdi se sousedními byty. Mohli bychom se dále

zabývat v souvislosti se životním stylem i výhodami a nevýhodami jednotlivých typů bydlení, ale k uvedení do tématu nám postačí tolik.

Ve vztahu k životnímu stylu a k bydlení vznikla série studií ve druhé polovině 20. let 20. století. Jde o výzkumy tzv. Chicagské ekologické školy (např. Park, Mackenzie, Burgess, Rivers a jiní). Tito sociální ekologové se zabývali především vztahy soužití lidí ve společenství a jeho prostorovou strukturu včetně příslušných institucí (Kubátová, 2000). Jeden z výzkumů byl prováděn po čtyři roky v městečku Muncie v Indianě právě sociálním ekologem W. H. R. Riversem (1932). Základní výzkumné schéma čerpal Rivers ze sociální antropologie. V souvislosti s životem lidí ve městečku a v komunitním fungování rozčlenil lidské jednání do šesti kategorií: obstarávání živobytí, utváření domova, výchova mládeže, účast v náboženských aktivitách, užití volného času a účast na komunitních aktivitách.

Jako stručné seznámení s životním stylem a s některými jeho aspekty nám tato kapitola rozsahem postačí. V další části se seznámíme s některými staršími i poměrně novými výzkumy týkajícími se životního stylu singles, dále nás čeká praktická část.

9 Výzkumy na fenomén singles

Roku 1981 na Simmons College School of Social Work ve Spojených Státech proběhla studie týkající se spokojenosti a stresu 60 svobodných žen ve věku 35 až 65 let, dříve vdaných nebo nikdy nevdaných. Respondenti byli rozděleni do tří kategorií podle míry životní spokojenosti – nízká, střední a vysoká životní spokojenost. Bylo zjištěno, že životní spokojenost signifikantně koreluje s faktory, jakými jsou dobré zdraví, absence osamělosti, soužití s ženskou spolubydlící, množství přátel a začleněním do práce. Polovina žen zmínila sexuální potřeby, které jsou nebo nejsou naplňovány. Druhá polovina uvedla, že sexuální potřeby nemají. Tyto dvě skupiny se v životní spokojenosti nelišily. Čtvrtina z bezdětných žen uvedla lítost nad tím, že nikdy neměly dítě, to však nebylo spojováno s nízkou životní spokojeností. Pouze 15% žen z celého souboru mělo nízkou životní spokojenost, stejné procento „nespokojených“ bylo zjištěno i v populaci (Loewenstein a kol., 1981).

Roku 1997 organizovali v Americe další kvalitativní studii svobodných žen, tentokrát byly ve vzorku ženy ve věku 30-65 let. Výzkumnice chtěly odpovědět na otázky typu: Jaké to je být dnes svobodnou ženou? Liší se prožívání žen, které byly vždy single od těch, které se staly single znovu po rozvodu? Ke kolektivizaci dat bylo použito interview a polostrukturovaný dotazník. Účelem této studie bylo prozkoumat percepci single života u svobodných žen. Jednalo se o fenomenologickou, mnohopřípadovou studii heterosexuálních žen. Zjištění byla vztahována k nejvýznačnějšímu tématu, které vyplynulo z analýzy: Svobodné ženy mají nevyřešený nebo nerozpoznaný ambivalentní postoj ke svému single statusu. Toto téma bylo podpořeno třemi tvrzeními:

- a) svobodné ženy jsou si vědomy jak výhod, tak nevýhod single života
- b) svobodné ženy jsou ambivalentní vzhledem k důvodům, proč jsou single
- c) ačkoli jsou svobodné ženy spokojené, že jsou samy, mnoho z nich současně prožívá pocity ztráty a zármutku (Lewis, K. G., Moon, S., 1997).

Další studie je ještě čerstvější, z roku 2006. Zahrnuje také ženy, tentokrát nikdy nesezdané a bezdětné a účelem tohoto výzkumu bylo zaměřit se na porozumění pracovním konfliktům. Autoři užívali kvantitativní metodologie, výběrová šetření dvou zdravotnických a jedné finanční organizace. Závěry ukazují, že svobodné bezdětné ženy zažívají obzvláště konflikt práce vs. život. Stejný konflikt nicméně zažívají na podobné úrovni i další skupiny pracujících žen. Závěry také nasvědčují tomu, že výhody v práci zajišťované organizacemi jsou mnohdy považovány za méně důležité a jsou méně často využívány právě svobodnými bezdětnými ženami než ostatními skupinami pracujících žen. Jakousi limitací výzkumu a zaměření do budoucna vidí autoři v zahrnutí většího souboru nikdy nevdaných bezdětných žen, dále by měl prozkoumat, jaké zdroje podpory tyto ženy využívají v bilancování životních rolí a začlenit srovnávací analýzy napříč věkem a jinými skupinami pracujících žen stejně tak jako nikdy nesezdaných bezdětných mužů. Tato studie se zaměřila na velice přehlíženou skupinu zaměstnanců, jejichž rostoucí přítomnost mezi pracovní silou vyžaduje další zkoumání (Hamilton, E. A. a kol., 2006).

Jak ukazuje už první studie, v Americe a v západním světě začali brát v úvahu nejen single ženy, již v průběhu 80. let. I další dvě studie, které ve zkratce představím, tomu nasvědčují. Roku 1987 publikoval *Journal of Advertising* výzkum ohledně homogenity svobodných žen vzhledem k reklamě, mediím a technologiím. Autoři se zaměřili na jednu z nejrychleji rostoucích a tehdy relativně neznámou tržní skupinu – svobodné ženy, nikdy neprovdané, rozvedené a ovdovělé. Výsledky potvrdily heterogenitu této skupiny vzhledem ke škále reklamních a mediálních proměnných (Bush, A. J., Burnett, J. J., 1987).

Další, podobnou zmínku přinesl roku 1990 opět J. J. Burnett. Titulek v *International Journal of Bank Marketing* zněl *Dospělí singles: Nevyužitý trh*. Autor upozornil na to, že ačkoli si je oblast bankovníctví vědoma potřeby identifikovat a pokrýt všechny tržní segmenty, lidé žijící single zůstávají nepovšimnuti, a to je potřeba změnit.

VÝZKUMNÁ ČÁST

10 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem tohoto výzkumu je nahlédnutí do způsobu života singles po stránce volnočasových aktivit, bydlení, zaměstnání, přátel, intimních vztahů a jejich celkového přístupu k životu.

Není možné, aby výzkumník prozkoumal všechny aspekty zkoumaného problému, využijeme proto několika výzkumných otázek, které jsou následující:

1. Kolik respondentů žije samo a jak jsou spokojeni se svým bydlením?
2. Kolik mají volného času a kolik času tráví s přáteli?
3. Jaké jsou důvody rozpadu vztahů nezadaných a jak řeší otázku absence intimity?
4. Vykonávají nakonec to, co skutečně vystudovali nebo na co byli vyučeni?
5. Tráví singles v práci více času než je běžné?
6. Řeší úspory a za co utrácejí nejvíce peněz?
7. Nakolik a v čem se liší způsob života a přístup k životu nezadaných mužů a nezadaných žen?
8. Chtějí nezadaní lidé do budoucna najít partnera?

11 Výzkumný soubor

11.1 Výběr výzkumného souboru

Výběr respondentů probíhal na základě nepravděpodobnostní metody výběru – výběru kritériálního. Tato metoda spočívá ve výběru případů, které naplňují určitá kritéria (Patton, 2002). Z důvodu volby poměrně aktuálního společenského fenoménu, kdy definice není ustálena a liší se autor od autora, byla kritéria pro výběr výzkumného

souboru stanovena s pomocí kombinace definic a po osobním uvážení. Kritéria byla tato:

- Věk participantů 30 - 40 let.
- Respondent je v době poskytnutí interview alespoň rok bez trvalého partnera.
- Respondent může být rozvedený, ale bezdětný.
- Ekonomicky nezávislý.
- Nežádoucí je handicap, pobyt na místě, které není běžně dostupné (Antarktida, vesmírná stanice apod.) nebo jiná skutečnost, která člověka výrazně stigmatizuje (např. výkon trestu, bezdomovectví apod.)
- Z důvodu zachování určitého počtu „proměnných“ byli ze vzorku vyloučeni také homosexuálové.

K respondentům samotným jsme se dostali pomocí procesu podobného výběru metodou sněhové koule. V principu je tato metoda založena na kombinaci účelového výběru a prostého náhodného výběru. Existují i její různé varianty, při kterých se jedná spíše o kombinaci záměrného a příležitostného, případně stratifikovaného či jiného výběru atd. (Hartnoll a kol., 2003). Výběr vzorku bude podrobněji popsán v kapitole o konkrétním provedení výzkumu.

11.2 Popis výzkumného souboru

Výzkumu se účastnilo osm lidí, kteří jsou a sami sebe hodnotí jako single. Jde o čtyři muže a čtyři ženy ve věku 30 – 40 let. Průměrný věk souboru byl 33,1 let. Medián, střední hodnota souboru byla 31,5. Modus, nejčetnější hodnota souboru byla pak 30 let (zastoupena čtyřikrát).

Z hlediska nezadanosti jsou v souboru zastoupeni dva lidé žijící sami jeden rok, tři lidé žijící sami 2 – 3,5 roku, jeden nezadaný pět let a jeden participant sedm let. V průměru 3 roky.

Z hlediska dosaženého vzdělání jsou v souboru tři účastníci s vysokoškolským vzděláním (jedna respondentka má dva magisterské tituly), tři participanté jsou vyučení, jedna účastnice má maturitu ze všeobecného gymnázia a jeden účastník má dokončené středoškolské vzdělání.

Rozvedení jedenkrát jsou dvě ženy (30 let – rozvod ve 28 letech a 34 let – rozvod ve 33 letech) a dva muži (30 let – rozvod ve 23 letech a 40 let – rozvod ve 27 letech).

Podle počtu obyvatel měst, ve kterých respondenti žijí je rozložení následující: Jeden žijící v obci o počtu obyvatel 465 lidí, jeden ve městě čítajícím 4 – 5 tis. obyvatel, jeden 8 – 9 tis. obyvatel, jeden 31 – 32 tis. obyvatel, dva respondenti ve městě o zhruba 230 tis. obyvatelích a zbylí dva ve velkoměstě o 1.300 tis. obyvatelích.

Z hlediska bytové situace mají čtyři respondenti byt zcela pro sebe, jeden žije s matkou a bratrem, jeden s nevlastním otcem, jeden má pronajaté patro domu a u jedné respondentky dočasně bydlí sestra se synem.

Pro názornost uvádíme souhrn některých specifík v tabulce č. 1. Účastníci jsou přitom seřazeni chronologicky podle toho, kdy bylo uskutečněno interview.

	Respondent	Věk	Bez partnera (roky)	Dosažené vzdělání	Rozvedený/á	Velikost města v tis.	Bydlení
1.	Standa	30	1	VŠ	Ne	4-5	S nevlastním otcem
2.	Eva	33	5	Učiliště (dodělavá dálkově maturitu)	Ne	31-32	Sama (dočasně se sestrou a synovcem)
3.	Sylva	30	1	VŠ	Ne	230	Sama
4.	Jana	30	3	Všeobecné gymnázium	Ano	230	Sama
5.	Marek	38	3,5	Učiliště	Ne	8-9	V podnájmu (rodinný dům)
6.	Lenka	34	2	VŠ	Ano	1 300	Sama
7.	Luděk	30	2,5	Učiliště	Ano	0,5	S matkou a bratrem (rodinný dům)
8.	Ota	40	7	SŠ	Ano	1 300	Sám

Tab. č. 1

12 Aplikovaná metodika

12.1 Kvalitativní výzkum

Přestože má kvalitativní výzkum dlouhou tradici a je v posledních letech se stále větší oblibou využíván, tedy i v našem povědomí zaujal své místo, pro komplexnost praktické části si o něm přeci jen stručně řekneme.

12.1.1 Definice kvalitativního výzkumu

O pozvednutí významu kvalitativního výzkumu se postarali již ve 20. a 30. letech sociologové tzv. Chicagské školy. Dále byl aplikován například kulturními antropology, jakými byli Mead, Benedictová, Malinowský apod. Kvalitativní výzkum skýtá jak značné výhody, tak nedostatky a především díky kladným stránkám se jeho využití rozšířilo i na další oblasti včetně třeba zdravotnictví, marketingových průzkumů, pedagogiky atd. (Denzin, Lincoln, 2005).

Definice kvalitativního výzkumu se liší autor od autora, ale vždy jde víceméně o jeho odlišení od výzkumu kvantitativního. Např. Strauss a Corbinová (1999) pod pojmem kvalitativní výzkum rozumí jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Tato definice je ale samozřejmě nedostatečná, nezahrnuje zcela jedinečnost kvalitativního výzkumu a nevystihuje jeho podstatu. Bryman (1988) klade důraz na takové charakteristiky, jako jsou pohled z perspektivy subjektu, popis všedních detailů každodenní reality, chápání chování a významu v sociálním kontextu, důraz na čas a proces, preference otevřeného a málo strukturovaného designu výzkumu a vyhýbání se koncepcím a teoriím v počátku výzkumu. Miovský kvalitativní přístup obecně charakterizuje takto: „Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.“ (Miovský, 2006, st. 17). Tato obecná definice nám však neříká příliš mnoho o dalších charakteristikách tohoto přístupu.

Celkově lze ale přesnou definici kvalitativního přístupu podat jen s velkými obtížemi, neboť se jeho nejednotná metodologie rozpadá na dílčí perspektivy.

12.1.2 Zásady kvalitativního výzkumu

Kvalitativní výzkum se provádí nejčastěji jako intenzivní a dlouhý kontakt s terénem nebo životní situací. Jsou dodržována určitá pravidla, jež jsou pro tento typ výzkumu charakteristická. Následující zásady hrají podle Hendla (2008) důležitou roli.

- Otevřenost - rozumí se především otevřenost vůči zkoumaným osobám včetně jejich zvláštností, otevřenost vzhledem ke zkoumané situaci, a také otevřenost vůči použitým metodám.
- Subjektivita - výzkumník se jakoby částečně identifikuje se zkoumaným jevem (osobou, prostředím), jedině tento postoj pak zaručí, že výzkumník získá přístup k subjektivním interpretacím zkoumaných osob.
- Procesuální charakter – ten mají všechny sociální procesy včetně komunikace a tedy i výzkumný akt, v jehož průběhu se mění jeho jednotlivé prvky (metody, způsoby interpretace výzkumníka i subjektů, atd.), umožňuje tyto jevy reflektovat a přizpůsobovat se jim. Procesuálnost a dynamika bere v úvahu to, že zkoumaný fenomén určitým způsobem vznikl, rozvíjí se a zaniká.
- Kontextuálnost – výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na explicitní a implicitní pravidla, která fungují v dané oblasti.
- Reflexivita - připravenost výzkumníka reagovat na nové nečekané momenty nebo konstelace, které si v průběhu získávání interpretativního porozumění, uvědomuje.
- Zaměření na případ - pozornost se věnuje jednotlivým případům, navrhuje se pomocí nich teorie.
- Induktivita – výzkumník konstruuje obraz, který získává kontury až v průběhu sběru dat a až následně ze shromážděných fakt vyvozuje závěry a predikce.

12.1.3 Validita kvalitativního výzkumu

Validita (platnost) výsledků ospravedlňuje existenci samotné metody. Validita závisí na tom, jak pravdivě výzkum reprezentuje zkoumaný jev a jak pravdivě jej dokládá. Validita tedy zahrnuje dvě složky: pravdivost - nálezy přesně reprezentují jevy, ke kterým odkazují, a jistotu - nálezy jsou podpořeny důkazy (Svoboda, 1999).

V kvantitativním výzkumu zahrnují validizační postupy širokou škálu numerických metod, které kontrolují pravděpodobnost toho, že výsledky testování hypotéz jsou zatíženy chybou, že dojde k neoprávněnému zamítnutí nulové hypotézy nebo že nesprávná nulová hypotéza bude potvrzena. Jak tedy zajistit validitu dat v přístupu kvalitativním, kde taková škála numerických hodnot neexistuje? K pojmu validity existují různé postoje (Čermák, Štěpaníková, 1998).

Nejčastější metodou, která je však používána ke zvýšení validity, je tzv. **triangulace**. Triangulací se rozumí srovnávání výsledků při použití několika různých metod nebo zdrojů dat, účast více tazatelů, neboť každý z nich poskytuje vlastní popis a interpretace, a konečně interpretace dat z různých teoretických perspektiv. Triangulace pomáhá kontrolovat integritu dat i výsledků z nich odvozených a překonat tak zkreslení při užití jediné metody, jediného pozorovatele nebo jediné teorie (Hendl, 2008).

Pravděpodobnost, že výsledky a i sama metoda budou validní, zaručíme samozřejmě už v průběhu vedení výzkumu tím, že zajistíme určitou míru kvality v provádění jeho dílčích částí.

12.2 Použité metody získávání dat

12.2.1 Interview

Pro sběr dat jsme zvolili v kvalitativním výzkumu nejčastěji používanou metodu, a to interview. V zahraniční literatuře se můžeme setkat s označením hloubkový rozhovor (in-depth interview), jež lze definovat jako metodu, jejímž účelem je získat vylíčení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsaných jevů (Kvale in Švaříček, Šed'ová, 2007).

Barker (1999) v této technice klade důraz na to, aby výzkumník aktivně naslouchal, ale nesděloval participantovi své úsudky, nebo aby se nenechal odradit tím, že dotazovaný hned na první otázku neodpoví, a zkoušel klást otázky jiné.

Interview nám umožňuje zkoumat perspektivu druhé osoby. Přičemž možnost proniknout do perspektivy druhých osob stojí na předpokladu, že tato perspektiva je smysluplná, poznatelná a lze ji vyjádřit explicitně (Patton, 2002).

Tato námi zvolená metoda skýtá množství výhod, které lze např. podle Gordona (1999) využít především tam, kde jsou zkoumány citlivé oblasti lidského zájmu. A tím pro některé respondenty jejich single životní situace může být. Mimo jiné jsou individuálně vedené rozhovory vhodné také tam, kde je důležité detailně porozumět tomu, jak se měnily postoje či chování jedince v čase. Lze díky němu také dobře zrekonstruovat minulé zážitky a klíčové události v průběhu času.

Je na výzkumníkovi, nakolik bude interview strukturované, nakolik budou otázky otevřené/uzavřené a také nakolik nechá průběh rozhovoru na respondentovi či vezme-li ho do vlastních rukou, bude direktivní a nenechá dotazovaného zabíhat daleko od tématu. Interview lze podle míry strukturace rozdělit do tří skupin (Miovský, 2006).

- Nestrukturované interview – výzkumník si nevytváří předem daný plán, kterého by se chtěl během interview držet. Obvykle nedefinuje ani dílčí okruhy interview a drží se jen hlavního tématu, jež sleduje v kontextu výzkumných otázek.
- Polostrukturované interview – jedná se o nejrozšířenější podobu rozhovorů. Semistrukturovaný rozhovor dokáže řešit mnoho nevýhod strukturovaného i strukturovaného interview. Výzkumník si vytváří schéma, které je pro něj závazné a většinou má podobu okruhu témat či otázek, jež chce během rozhovoru probrat. Pořadí otázek není předem dané a může se měnit v závislosti na průběhu rozhovoru. Je také dobré nechat respondentovi možnost na některou z otázek neodpovídat, pokud se výzkumník dotkne citlivého tématu. Tato možnost zajistí o něco neformálnější atmosféru, dotazovaný se tak může cítit uvolněněji a otevřeněji odpovídat na otázky.
- Strukturované interview – stojí na pomezí dotaznickových metod a interview. Má pevně dané schéma s fixním pořadím i zněním otázek.

Výhodou je zde kontrola tazatele. Silně strukturované interview se podle Hendla (2008) v kvalitativním výzkumu nepovažuje za vhodné.

Hendl (2008) obohacuje tři základní typy o další perspektivy kvalitativního dotazování, které si uvedeme jen velice stručně.

- Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami – sestává z řady pečlivě formulovaných otázek a je vhodný, pokud ho nemáme možnost opakovat a máme málo času se respondentovi věnovat. Značnou výhodou je minimalizace efektu tazatele na kvalitu rozhovoru.
- Rozhovor pomocí návodu – tento typ se podobá semistrukturovanému dotazování. Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci rozhovoru probrat. Návod tak má zajistit, že se skutečně dostane na všechna témata. Zůstává volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. Dává tazateli možnost co nejvýhodněji využít čas k interview.
- Neformální rozhovor – spoléhá se na spontánní generování otázek v přirozeném průběhu interakce. Informátor si přitom ani nemusí uvědomit, že jde o explorační rozhovor. Zohledňuje individuální rozdíly a změny situace.
- Narativní rozhovor – subjekt není konfrontován se standardizovanými otázkami, naopak je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění. Používán je především v biografickém výzkumu. Příklad takového využití interview můžeme najít třeba v diplomové práci jedné z absolventek psychologie na UP Olomouc. Šárka Blažková (2005) zpracovávala téma Psychické zpracování interrupce. Vliv interrupce na vztah. Svůj příběh jí zprostředkovali tři respondenti, z jejichž životní zkušenosti následně vycházela.
- Fenomenologický rozhovor – jde o další variantu rozhovoru zaměřeného na historii života dotazovaného. Požaduje, aby dotazovaný konstruoval a dával významy svému jednání v konkrétních sociálních situacích. Má tři části, jež na sebe navazují.
- Skupinová diskuse, skupinové interview a vyprávění – mnoho názorů a postojů se váže na sociální vztahy, proto je lepší příslušná data zjišťovat

ve skupině. Vhodné pro odhalení obsahů veřejného mínění a kolektivních postojů.

- Myšlení nahlas – technika spočívá ve výzvě, aby účastník výzkumu myslel nahlas při vykonávání určitého úkolu a následné analýze získaného verbálního protokolu. (Např. Císařův pekař, „Patlama, patlama.“)

A mnoho dalších variací a odnoží na zmíněné typy dotazování. Hendl (2008) dále uvádí komentování diaspórníků, stimulované vzpomínání, komentář videozáznamu, rozhovor s expertem, technika kritických událostí, dotazník s otevřenými otázkami.

12.2.2 Zásady vedení interview

Stejně jako celá kvalitativní metodologie, tak i technika dotazování má své charakteristiky, zásady a doporučení vedení. Hendl (2008) uvádí následující čtyři výhody při volněji utvářeném dotazování:

- lze přezkoušet, zda dotazovaný otázkám porozuměl
- dotazovaný může vyjevit své zcela subjektivní pohledy a názory
- dotazovaný může samostatně navrhnout možné vztahy a souvislosti
- je možné tematizovat konkrétní podmínky situace dotazovaného

Mezi zcela základní dovednosti při vedení rozhovoru patří citlivost, koncentrace, interpersonální porozumění a disciplína. Zapotřebí je také určitá flexibilita, protože je třeba učinit řadu rozhodnutí ohledně obsahu otázek, jejich formy a pořadí, musí se uvážit možná délka rozhovoru a to všechno se vyjasňuje před interview nebo až v jeho průběhu. Během rozhovoru musí tazatel udržovat motivaci dotazovaného k vyprávění tím, že se určitým způsobem chová, ale zároveň nesmí svým chováním ovlivnit obsah sdělení tím, že kladně nebo záporně reaguje na odpovědi dotazovaného (Hendl, 2008). Naučit se vést správně interview je nesnadné, neboť pružnost a nezbytnost individualizace nedovoluje postupovat podle předem daného schématu (Svoboda, 1999).

Zvláštní pozornost je nutné věnovat začátku a konci interview. Na začátku je potřeba prolomit případné psychické bariéry a zajistit informovaný souhlas. Mělo by se zahajovat otázkami ohledně běžných věcí (např. jaká byla cesta respondenta, jaký měl

den apod.) Poté, co je vytvořena atmosféra důvěry, můžeme se ponořit do hlubších témat (Patton, 1990).

Samotné otázky by měly být otevřené, neutrální, citlivé a jasné. Takzvaná sondáž slouží k prohloubení odpovědí. Dotazovaný by neměl mít pocit, že je vyslýchaný, otázky mají být srozumitelné a jasné a tazatel musí dávat pozor, aby se neptal na víc otázek najednou (což může činit větší problémy, než se zdá). Bezprostřední kontrolou kvalitně vedeného rozhovoru je oboustranný pocit, že komunikace je rovnocenná a tazatel cítí, že informace, které se od respondenta dovídá, mají pro výzkumné téma hodnotu, mají informační výtěžnost (Hendl, 2008).

Převedení dat z audiozáznamu do grafické podoby nazýváme transkripce. Hoffmanová (1992) upozorňuje na to, že transkripce není zcela mechanická operace. Autorka dobře reflektuje situaci častého podceňování transkripce ze strany výzkumníků. Přepis má pro výzkum značný význam a jeho nesprávným provedením lze např. zbytečně přicházet o cenná data, zkreslovat data apod. Ukázku přepsaného interview najdeme v příloze č. 2.

Jak tedy z této kapitoly zřejmě vyplývá, pro výzkumné účely bylo zvoleno polostrukturované interview s otevřenými otázkami, aby bylo možné snadno reagovat na individualitu každého respondenta, jelikož dle očekávání, jejich životní styly se značně odlišovaly. Vzhledem k výzkumnému cíli bylo stanoveno devět tematických celků, ke kterým bylo vytvořeno několik orientačních podotázek. Celý dokument viz příloha č. 3. Tematické celky jsou následující:

1. Volný čas
2. Cestování
3. Zaměstnání
4. Sociální stránka
5. Bydlení
6. Nukleární rodina
7. Vztahy – přátelé
8. Vztahy – intimní
9. Přístup k životu

12.3 Metody zpracování dat

Data byla zpracována pomocí kvalitativní analýzy dat. Neexistuje žádný jednotící přístup, jak v kvalitativním výzkumu analyzovat a interpretovat data. Jak říkají samy zkušené výzkumnice Anne Lacey a Donna Luff (2001) existuje pravděpodobně tolik způsobů analýzy kvalitativních dat, kolik je kvalitativních výzkumníků. Není koneckonců tohle ta správná cesta, kterou by se mělo směřovat? Kvalitativní výzkum je přece interpretativní a subjektivní a výzkumník je do jeho procesu osobně až intimně zapojen (Pope, Mays, 1996).

Přesto kvalitativní data ve většině výzkumů projdou podobnými stádii. Ve zpracování mohou být zahrnuta všechna nebo jen některá a jejich pořadí se může lišit (Lacey, Luff, 2001).

- Seznámení se s daty během přezkoumání, čtení, poslechu apod.
- Přepis zaznamenaného materiálu (diktafon, videozáznam aj.).
- Organizace a heslování dat pro snadné nalezení a identifikaci.
- Anonymizace citlivých údajů.
- Kódování (může se nazývat heslováním).
- Identifikace témat.
- Překódování.
- Tvorba předběžných kategorií.
- Průzkum vztahů mezi kategoriemi.
- Propracování, upřesnění témat, kategorií.
- Vytvoření teorie a předběžné zprávy.
- Testování teorie vůči datům.
- Psaní zprávy zahrnující výňatky z původních údajů pakliže je to vhodné (např. citace z interview)

Pro účely analýzy dat v tomto výzkumu bylo užito metody otevřeného kódování, která má své kořeny v postupech zakotvené teorie (grounded theory). Jedná se o analýzu dat, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů (Strauss, Corbinová, 1999). Je to proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizme a kategorizace údajů. Během otevřeného kódování jsou údaje rozebírány na samostatné části a pečlivě prostudovány. Porovnáváním jsou poté

zjištěny podobnosti a rozdíly. Výzkumník si klade otázky o jevech reprezentovaných údaji. Během tohoto procesu badatel zvažuje a zkoumá své vlastní i cizí domněnky o jevu, což ho vede k novým objevům.

Strauss a Corbinová (1999) dále uvádějí, že otevřené kódování je, jako když začínáme skládat puzzle, přičemž onu skládku nám tvoří první terénní poznámky. Nevíme, kde začít nebo co vlastně máme najít, co chceme zjistit, dokonce ani, jestli to poznáme, až to uvidíme. Je to vše nerozlišená kupa údajů. V těchto počátečních stadiích si výzkumník může být tak nejistý, jak si jen přeje. Důležitou fází v procesu zpracovávání získaných kvalitativních dat je tzv. konceptualizace údajů. Jde o proces, kdy přecházíme z deskriptivní roviny do roviny hledání a nacházení toho, co je skryto „za prostou deskripcí“ nějakého jevu (Miovský, 2006).

Princip otevřeného kódování tkví ve specifické práci s poznatkem. Významové jednotky jsou složeny z pojmů, které označují jednotlivé události (jevy, pocity, soudy atd.). Kategorie je třída pojmů, která vzniká tím, že vzájemně porovnáváme a třídíme významové jednotky a v nich obsažené pojmy a snažíme se zjistit, zda náleží jinému, podobnému jevu. Tímto způsobem jsou pojmy seskupovány do vyššího řádu – do abstraktnějšího pojmu, který nazýváme kategorie. Vlastnosti jsou znaky nebo charakteristiky náležející kategorii. Dimenze je umístění takové vlastnosti na nějaké škále. Proces seskupování dílčích pojmů nazýváme kategorizace. Jednotlivé kategorie a subkategorie pojmenováváme dle potřeby adekvátními názvy (Miovský, 2006). Při pojmenovávání takovýchto dílů záznamu si musíme dávat pozor na to, aby byly „na míru šité“. Pro zachování větší autentičnosti je dobré užívat i takových výrazů, které vyřkl sám dotazovaný. Pokud budeme užívat uměle vytvořené pojmy, hrozí riziko pozměnění původního významu a kontextu a riskujeme, že celý výzkum nabere jiný směr. Strauss a Corbinová (1999) také doporučují vyhnout se snaze pojmenovávat kategorie na základě teoretických poznatků.

13 Konkrétní provedení výzkumu

Získávání dat probíhalo od začátku září 2009 do počátku března 2010. Výběr výzkumného souboru probíhal, jak už bylo řečeno v kapitole Výběr a popis výzkumného souboru kombinací dvou metod, a to metodou kritériální a metodou

sněhové koule. V praxi to vypadalo tak, že při setkání s různými známými a příbuznými padla zmínka mezi řečí, že se chystá tvorba diplomové práce na téma Životní styl singles. Často se dostavila zvědavost a sami začali povídat o lidech z jejich okruhu, kteří jsou nezadaní. Mnohdy se do výzkumu hlásili lidé sami, někdy částečně ze srandy, byli ale většinou odmítnuti na základě nevyhovujícího věku nebo příliš krátké nezadanosti.

Známí byli následně požádáni o oslovení potenciálního respondenta, se kterým jsou v kontaktu, a pouhé zeptání se, jestli by byli ochotni věnovat zhruba hodinu svého času pro diplomovou práci. Pokud byl přístup kladný a dotyčný dal souhlas, byl vyžádán kontakt buď telefonický, nebo e-mailová adresa a potenciální respondent byl v blízké době kontaktován a seznámen s podrobnějšími údaji o interview, o záznamu apod. Nebylo nutné před respondenty skrývat téma práce za účelem provedení výzkumu, tudíž věděli téma i přibližné tematické okruhy, na které bude hovor zapředen. Dále proběhla domluva na konkrétním termínu.

Setkání s participantem proběhlo ve třech případech v klidné kavárně, ve dvou případech v bytě známých, kteří kontakt zprostředkovali, ve dvou případech přímo doma u respondenta a jednou v práci účastníka. Samotný rozhovor proběhl vždy s ohledem na patřičné soukromí a mezi čtyřma očima.

Ještě před záznamem proběhlo seznámení, krátká konverzace, případně objednání kávy. Na úvod záznamu byli participanté pokaždé obeznámeni s průběhem, s možností na otázky neodpovídat, i o následném vymazání citlivých údajů (jméno respondenta, jakákoli jména uvedená v protokolu, názvy firem, bydliště apod. – jméno dotazovaného bude nahrazeno jiným křestním jménem, ostatní údaje pak budou nahrazeny písmeny XY). Byl získán informovaný souhlas.

Získaný záznam byl přepsán slovo od slova (takzvaný verbatim) a následně zaslán participantovi na e-mail, kde měl možnost případně upravit některé informace nebo něco vymazat bez udání důvodu a schválit verzi k použití ve výzkumné části diplomové práce.

Nyní se dostáváme k samotnému zpracování údajů, které proběhlo metodou otevřeného kódování a je popsáno v kapitole Metody zpracování dat. Ve zkratce, získaná data byla analyzována, konceptualizována a poté skládána novým způsobem, tak aby byla umožněna interpretace materiálu a jeho prezentace ve formě výsledků. Po

celou dobu analýzy a interpretace získaných údajů zůstala možnost participanty kontaktovat kvůli případnému doplnění údajů. Pro uvedení zájemců do obrazu, v příloze č. 4 je možné zhlédnout jednu z tabulek, do kterých byly vepisovány podstatné informace ohledně konkrétních témat, jako jedna z fází zpracování údajů.

Výsledky budou prezentovány formou zpracování jednotlivých tematických okruhů, doplněny o další získané poznatky mimo okruhy. Pokusíme se zařadit do prezentovaných výsledků samozřejmě i souvislosti, které bylo možné podchytit až v průběhu získávání a zpracovávání dat.

14 Výsledky

Pro zvýšení přehlednosti výsledků výzkumu budou **zajímavé a významné části zvýrazněny tučně**. U každého tematického celku se zaměříme na několik otázek, které jsou uvedeny hned v úvodu a dále jsou v textu od sebe odděleny. Pro přiblížení respondentů čtenáři jsou využity *úryvky z rozhovorů*. Některé z ukázek buď prezentují jev vyskytující se u více zúčastněných, nebo prokazují ojedinělost. Tyto výňatky mají *formát písma 11 bodů, kurzíva - tazatel je zvýrazněn tučně a respondent je pokaždé uveden křestním jménem* (např. „Lenka:...). Uznáme-li za vhodné, připojíme pro názornost některých údajů souhrnnou tabulku.

14.1 Otázky volného času

V oblasti volného času se zaměříme na některé dílčí části, jakými jsou: 1. sport, 2. zájmy, 3. čas trávený s přáteli, 4. kolik času tráví singles doma a 5. jestli se starají o domácího mazlíčka.

Otázka sportu byla hodnocena z hlediska aktivní účasti a častosti provozování sportu. Z osmi respondentů jsou skutečně **aktivní sportovci čtyři**. U těchto čtyř je převážně zájem jak o venkovní, tak o halové sporty. Jedna respondentka nemá o tělocvičny zájem vůbec a je raději venku na kole, bruslích apod. Dva zkusí rádi cokoli a kromě sportů, kterým se věnují i několikrát týdně, mají ještě tzv. doplňkové sporty,

ke kterým se dostanou občas (např. pravidelně hraje tenis a chodí do posilovny, občas jezdí na kole, lyžuje apod.).

Kategorii „**nesportovců**“ je ale nutné trochu upřesnit. Jeden účastník se např. rád věnuje turistice, což spočívá v organizování pěších výletů zhruba jednou až dvakrát v týdnu. Jiný respondent si zahraje hodinu týdně pink ponk s kamarády. Jedna z účastnic má ke sportu spíš negativní postoj.

Eva: „V zimě lyže, kuželky hrajem, na brusle. Jinak nic moc, já na sport moc nejsem. Na kolo nemůžu kvůli astmatu.“ ... „Jinak sportovně jako...já taky, když se pro něco nadchnu, tak mě to hned přestane bavit.“

Poslední z participantek uvedla, že nesportuje v podstatě proto, že ji to nebaví a protože sportovat zatím nemusela.

Jana: „Sport ne, nesportuju...nebaví mě to. Já mám takovou výhodu, že já můžu jít, co chci a netloustnu. Já mám pořád skoro stejnou postavu, takže to je moje výhoda. I když mám občas problém, že mě bolí záda z toho sedavého zaměstnání, jak jsem dělala. Takže bych asi pravděpodobně ten sport potřebovala a říkám si, že bych do budoucna mohla jezdit na kole nebo třeba chodit plavat. Přemýšlím o tom.“

Co se týče **zájmů**, celkově měli ve vzorku zastoupení právě v podobě sportu. Kromě práce a sportu nezbývá účastníkům na další aktivity moc času. Pouze **dva** z respondentů (z největšího města) uvedli, že jdou občas na nějaké **divadelní představení** či do **kina** a čtou **knížky**. U zbylých šesti se zájem o kulturní akce či četbu neprojevil nebo byl velmi sporadický. Zájmové aktivity se v době vedení interview „změnily“ u dvou participantů (jeden muž a jedna žena) z důvodu **ztráty zaměstnání**. Oba tráví dny hledáním práce hlavně na internetu a mají více času vídat se s rodinou. Respondentka je čerstvě obrácená na křesťanskou víru a ve volném čase se věnuje studiu písma.

Co se týče **času** tráveného s **přáteli**, celkem **čtyři** z dotazovaných věnují kamarádům a známým **týdně několik hodin** času rozložených i do několika dnů. U druhé půlky je to velice různé. Více se k tomuto tématu vrátíme v kapitole 14.7.

Čtyři z participantů (dva muži a dvě ženy) tráví **doma** velmi **málo** času zejména díky pracovní vytíženosti. Většinou jsou doma přes noc a o víkendech mívají jiné aktivity mimo domov. Zbylí odpočívají doma rádi.

„No a takhle, kdybys měl vzít ten týden pracovní. Říkal jsi, že tam chodíš na ten večer třeba na tu šestou (pozn. do práce), tak co děláš jakoby během toho dne?“

Luděk: „Sedím doma, poflakuju se doma nebo něco dělám na zahradě prostě, uklízím nebo s klukama deme hrát pink ponk nebo zajdu někam na návštěvu.“

Jeden z dotazovaných nejraději skloubí pracovní činnost, setkávání se známými i odpočinek doma.

„A co děláte teďka přes den teda, když nejste na horách a zatím ještě nejste v zaměstnání?“

Ota: „Tak se tak různě poflakuju, abych řek pravdu. Jako spíš se scházím se známýma, se kterýma jsem se dlouho neviděl, si dáme někde sraz, dáme kafe, pokecáme.“ ... “ A vlastně, co mám toho šéfa novýho vlastně dá se říct, tak jsem byl na tenise párkrát.“ ... „No, a když jsou teďka ty fotbaly, hokeje v televizi, tak jako vydržím u té televize a jak říkám dobrý jídlo, televize tam s nějakým sportíkem a vydržím doma, v teploučku pěkně. Žádný problém.“

Zvíře doma **nechová šest** z dotazovaných. Většinou kvůli aktivnímu životnímu stylu, protože jde o závazek, který by bylo nutno řešit v případě potřeby.

„Máte doma nějaký zvířátko?“

Lenka: „Já se svým životním stylem bych ho utrápila, že jo, to by nebylo úplně ono. Kamarádka bude mít psa, tak tam budu občas dělat psí babičku a máma má psa...“

Ota: „Hm, není čas. Jako zvířata mám rád, jako každopádně, ale mám s nima soucit v tom směru, že žádný nechci, prostě se starám sám o sebe a hlavně, když furt někde jsem nebo jedu na hory a takovýhle věci, tak to je závazek, kterej musí člověk nějakým způsobem řešit, a tohle já řešit nechci. Takže radši žádný zvíře, než aby bylo nešťastný...“

Jedna respondentka má doma **kočku** a **jeden** z účastníků bydlí v rodinném domě, kde mají **psa a slepice**.

14.2 Cestování

V tématu cestování bude klíčových několik otázek. Budeme se ptát: 1. kolik respondentů cestuje skutečně rádo, hodnotí to jako svoji zálibu. Dál se chceme

dozvědět, 2. za jakým účelem hlavně jezdí do zahraničí (dovolené, služební cesty, poznávací zájezdy, terénní výpravy apod.). 3. mají rádi pobyt aktivní nebo spíše odpočinkový? Ptali jsme se, 4. do kterých zemí se už za svůj život podívali. Zajímá nás, 5. zda vyjíždějí i na dovolené či výlety po České republice. 6. u kolika je problémem finanční stránka? Dále jsme do rozhovorů zapojili také 7. otázku na jazyk, kterým se v zahraničí dorozumí.

Celkově **nakloněno cestování je pět z osmi respondentů. Jedna** z respondentek hodně **cestovala v minulosti**, nyní už cítí, že chce zůstat v ČR, v místě svého bydliště. **Jiná** respondentka cestuje **pouze rekreačně** a je jí prakticky jedno, jestli do zahraničí vyjede nebo ne. A osmý **respondent** byl zatím mimo domov za hranicemi jednou v životě a nikam ho to netáhne, tedy **necestuje**.

„Jezdíš třeba někam, já nevím dívat se na výlety nebo po republice?“

Luděk: „Ne, nejezdím.“

„Byl jsi někde v zahraničí?“

Luděk: „Byl jsem s bráchou v Itálii. To je 12 let 13 let. Půl roku jsme tam byli. Když jsme skončili v té hospodě předtím. Jsme sháněli práci a práci jsme nenašli, tak jsme jeli domů.“

„Takže jako cestování vůbec.“

Luděk: „Cestování vůbec, teď jsme byli na horách s kamarádama. To jsme byli vod soboty do pátku a ani jsme si nezalyžovali, byli jsme furt naložený v lihu.“

„A takže tě to netáhne někam třeba pryč?“

Luděk: „Ne, netáhne. Práci mám tady.“

Pokud jde o **účel cest**, paleta byla ve vzorku velmi rozmanitá a prakticky nelze docházet k žádným zobecněním. **Na dovolené** (týdenní až dvoutýdenní pobyty pryč ze zaměstnání) **jezdí** kromě dvou respondentů zbylých **šest**, pokud jim to umožňuje finanční situace. Mezi dvěma respondenty, kteří nejezdí na klasické dovolené je dotazovaný z předchozí ukázky a druhým je Standa, jehož zahraniční výpravy jsou velice specifické a rozhodně se nedají považovat za klasické „dovolenky“. Pracuje jako učitel na gymnáziu a pro studenty všech věkových kategorií napsal dva projekty, díky kterým vyjíždí na různě dlouhé terénní výpravy – expedice.

Standa: „...je v tom zapojených asi osm středočeských gymnázií plus i studenti různých vysokých škol, který se můžou podívat na místa, kam se asi člověk normálně jen tak nepodívá i třeba s nějakým odborným výkladem.“

„Tak říkej, na jaká místa? Co to vlastně je za projekty, za expedice?“

Standa: „Tak já mám v podstatě dva projekty. Ten jeden je opravdu cíleně do výuky, kde se snažíme těm studentům ukázat Českou Republiku v celý její, jak kráse, tak i negativních věcech, takže se vždycky vybere nějaká oblast určitým způsobem významná buď biologicky, botanicky, zoologicky, geologicky nebo společensky nebo i historicky a udělá se tam několikadenní expedice. A pak je druhý projekt, kterej není omezen Českou Republikou, takže dělám zahraniční, terénní expedice pro studenty většinou do biologicky významných míst po Evropě i po světě. Pro vysokoškolský studenty jsme dělali expedice do Asie, Afriky (zvoní mobil) a teď teda do Jižní Ameriky.“

Dál specifikuje některé z výprav, má za sebou např. výstup na Kilimandžáro, potápění v korálových útesech, expedici v asijských pralesech nebo terénní akci v jeskynním krasu, kde se studenty vykopali dosud nenalezenou jeskyni.

Další z originálních účelů cest rozebírá jiná účastnice, která procestovala nejvíc jako fyzioterapeutka dorosteneckého fotbalového týmu za dob svého studia a nyní zhruba dvakrát do roka vyjíždí s juniorskou reprezentací vodního slalomu.

Dalším cíl uvedla Lenka, která nepotřebuje ani tak do zahraničí, jako „vypadnout“ z města. Kromě služebních cest, aktivních letních dovolených, lyžařských zimních tedy pěstuje vysokohorskou turistiku, vyráží na víkendy na kolo apod.

Cestování a **aktivita/odpočinek**. Pouze jedna dotazovaná uvedla, že dovolená je pro ni pouze odpočinek a nestojí o výlety, poznávání ani památky. Všech **pět respondentů**, kteří uvedli cestování jako svoje hobby, vyhledává způsoby, jak si udělat pobyt mimo domov **akční**. Např.:

Sylva: „Takhle v zimě jezdím skoro každý rok lyžovat se známýma do Alp, jenom asi jednou mi to nevyšlo. Radši mám určitě dovolenou v zimě, dovolená v létě u moře je pro mě za trest.“

Ota: „Já to musím aktivnější. Mě to moře nebaví jako, můžu ho tam mít jako, ale když u toho můžu mít nějaký beach volejbal nebo tenis, tak je to supr, jo? To mě nebaví takový to válení celej den u vody a dělat ze sebe pečenáče. Takže spíš to aktivnější, radši se tam někde podívat, si půjčit motorky a že se někde projedu a podívám se tam do vnitrozemí, aby člověk viděl taky, jak to tam vypadá.“

Všem ze souboru byla položena otázka, kam všude se za svůj život podívali nebo jaké země viděli. Pro zajímavost a přehlednost sem zapojíme tabulku (tab. č. 2),

protože v některých případech byl výčet vcelku dlouhý. Ne pokaždé jsme se dostali na toto téma do hloubky, je tedy možné, že někdy nebude přehled úplný. Nicméně záměrem je poukázat na fakt, že z většiny viděli respondenti poměrně hodně míst.

Šest z participantů jezdí **aktivně** na výlety, pobyty nebo za sportem **po České republice**. Většinou s partou přátel nebo za přáteli.

Marek: „...několikrát za rok se snažím, abychom vypadli ještě kousíček dál, takže, já nevím, jsme byli třeba na tom Posázaví, minimálně dvakrát za rok jedeme na Karlštejn a dáváme nějakou túru kolem Karlštejna. A jednou za rok se snažím taky, pokud to jde, jsme jezdili hodně autama na Šumavu do takový chajdy, takže takhle.“

Jaké země za svůj život viděli

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Standa	Eva	Sylva	Jana	Marek	Lenka	Luděk	Ota
Asie, Afrika, Jižní Amerika, potápění v korálových útesech, ...	Itálie, Egypt, Tunisko, Turecko, Francie, Rakousko	Francie, Polsko, Slovinsko, Německo, Rakousko, ...	Anglie, Německo, Jižní, Severní Karolína, Georgia, Francie, Řecko, Itálie, Chorvatsko, ...	Skotsko, Litva, Rumunsko, Řecko, Rakousko, Francie, Kanáry, Norsko	Lucemburk, Belgie, Anglie, Německo, Slovensko, Rakousko, Španělsko, Itálie, Kanáry, Švýcarsko, Skotsko, Skandinávie	Itálie	Německo, Řecko, Španělsko, Itálie, Francie

Tab. č. 2

Finanční dostupnost zahraničních cest řeší **dva** z dotazovaných. Jedna respondentka platí školné na soukromé SŠ, takže na dovolenou ji nezbyvá a jiný účastník je po několik měsíců nezaměstnaný.

V odpovědi na jazykovou vybavenost participantů se hodně odrážel věk. U lidí narozených v první polovině 70. let zaznívala ruština. **Angličtinu** aktivně ovládají **čtyři** z osmi dotazovaných. **Jeden** respondent mluví výborně **německy**. Pořádně **žádný** jazyk nebo jen základní slovíčka s pomocí gestikulace ovládají **tři** respondenti.

14.3 Zaměstnání a dosažené vzdělání

V této kapitole nás bude zajímat: 1. dělají participanti to, co vystudovali nebo na co jsou vyučení? 2. kde participanti pracují a jak dlouho. Dále všem byla položena otázka na to, 3. kterými zaměstnáními si už v minulosti prošli. 4. Kolik času tráví v práci a v neposlední řadě 5. jsou vůbec se svým zaměstnáním spokojeni a plánují v něm pokračovat do budoucna? Platové podmínky jsou obsaženy ve čtvrtém okruhu – sociální stránka.

Čtyři z respondentů **dělají skutečně to, na co se zaměřili už ve škole.** Pedagogická fakulta – učitel, učiliště s oborem vlakvedoucí – vlakvedoucí osobního vlaku, ekonomická VŠ, obor statistika demografie – firma pro marketingový výzkum, koordinátorka projektu na cestovní ruch. Vyučený kuchař – sice nevaří, ale vede s bratrem hospodu. Na jednom z respondentů, vyučeném skláři, se podepsala krize, sklo se začalo dovážet levněji ze zahraničí.

„Souvisí to s krizí?“

Marek: „Souvisí to s krizí, ale tady v tom oboru byla ta krize taková hlodající už leta letoucí, takže to bylo vidět už třeba poslední tři roky, že to bylo pomalinku slabší a slabší a slabší až to prostě vyšumělo, tak jsme skončili v červnu.“

Jiný z dotazovaných dělal své povolání (písmomalář) jen pár měsíců, brzo na to se zaběhly různé designové firmy a nemělo cenu dělat vše ručně. A poslední osmá respondentka má všeobecné gymnázium s maturitou.

Aktuální zaměstnání a dobu, jak dlouho ho v současnosti dotazovaní dělají, najdeme v tabulce. Pro zajímavost připojuji i výčet **zaměstnání, kterými** si už dotazovaní **např. prošli.** Pouze dva z nich dělají celou dobu od vyučení/vystudování jedno a to samé zaměstnání (učitel 6 let a vlakvedoucí 15 let).

	Respondent	Aktuální zaměstnání	Doba	Kterými zaměstnáními už prošli
1.	Standa (30)	Učitel na gymnáziu	6 let	Vedoucí sázkové kanceláře
2.	Eva (33)	Vlakvedoucí osobního vlaku	15 let	-
3.	Sylva (30)	Lektorka na bazénu pro děti	1 rok	Fyzioterapeutka, firma na výzkum kmenových buněk, lektorka a obchodní zástupce ve vzdělávací agentuře

4.	Jana (30)	Nezaměstnaná	1 týden	Prodavačka v klenotnictví, modeling, recepční
5.	Marek (38)	Nezaměstnaný	3 měs.	Redaktor v bulvárním plátku, sklář, pošťák
6.	Lenka (34)	Koordinátorka projektu ve firmě pro marketingový výzkum	8 měs.	V úřadě zajišťujícím sběr, zpracování a publikaci statistických údajů
7.	Luděk (30)	Číšník	2 roky	Popelář, zedník, kuchař
8.	Ota (40)	Dočasně nezaměstnaný (brzy nastupuje do firmy zabývající se společenským oblečením)	2 týdny	Písmomalíř, šéf supermarketu, fotbalista, vedoucí cukrárny, instruktor lyžování, půjčovna lyží, číšník v divadelní kavárně, obchodní zástupce a PR manažer v reklamní agentuře atd.

Tab. č. 3

Na řadu přichází otázka **pracovní vytíženosti**. Skutečně tráví singles prací tolik času? U **poloviny** účastníků výzkumu můžeme říci, že tráví svým zaměstnáním **hodně času**. Jedná se o plné pracovní úvazky, kde oficiálně může být pracovní doba běžná (tzn. 8-9 hodin denně v pracovních dnech). Respondenti ale plní některé povinnosti nad tento standard a v práci jsou déle, než mají stanoveno nebo pracují i o víkendech.

„Kolik času tak trávíte v práci?“

Sylva: „No, máme tam úvazek na třicet sedm a půl hodiny týdně. Tak třikrát týdně jsem v práci do večera, to se vracím třeba v devět, to jsem tam fakt až do konce, co se zavírá. V pátek tam mám vlastně tři plavečáky za sebou. Ale vyjde to jak kdy, jak který týden, některý týdny jsem tam pořád.“

„A do kolika máte otevřeno?“

Luděk: „Je to podle lidí. Většinou třeba někdy do rána to je, víkendy jsou většinou do těch čtyřech, do pěti. V tejdnu je to, někdy, když se to sejde, tak třeba v 11, ve 12 deme domů. Když tam je parta, tak je tam nechám.“

„Když učíš, jaký je tvůj úvazek? Kolik času strávíš ve škole?“

Standa: „No, to jsou dvě různé otázky, protože můj úvazek je 22 hodin, což znamená plný úvazek, čtyřikrát v týdnu mám odpoledku, ale času tady samozřejmě trávím mnohem víc, protože jednak připravuju ty expedice a vzhledem k tomu, že z motivačních důvodů a z osobních a pracovních nemám doma internet, abych když už jsem doma opravdu trochu relaxoval, tak využívám internet v práci. A většinou jsem rád, když mám všechno připravený, takže jezdím tak na šestou do práce a tak nějak kolem páté odjíždím.“

„Jak často ty expedice probíhají?“

Standa: „V září teď mají být tři víkendové expedice plus jedna ekologická olympiáda.“

„Takže často vlastně i víkendy trávíš prací.“

Standa: „Ano, v podstatě loni za ten půlrok tam do června bylo třináct těch expedic minimálně třídních.“

Posledním zkoumaným aspektem byla **spokojenost s aktuálním zaměstnáním**. Jak rádi je respondenti vykonávají, nakolik je naplňuje, baví a zda s ním počítají do budoucna. **Polovina** z dotazovaných uvedla, že svou **práci dělají rádi** a do budoucna ji tedy vykonávat chtějí. Respondent, který brzy nastoupí do firmy zabývající se společenským oblečením, jako koordinátor také vidí na této pozici budoucnost. Čtyři spokojení respondenti jsou ti samí, kteří tráví v práci hodně času. Pouze dva nezaměstnaní účastníci hledají práci a chtějí svou situaci změnit a jedna respondentka je sice nespokojená, ale nebude na své situaci nic měnit.

14.4 Sociální stránka

Do tohoto tématu jsou zahrnuty otázky na: 1. platové podmínky, 2. nájem a náklady spojené s bydlením, 3. úspory, 4. za co jsou singles ochotni utrácet peníze a 5. celkové hodnocení stávající finanční situace.

Respondenti většinou uváděli **výši příjmu** kolem 20 000,- čistého. Pro zajímavost jsme vypočítali **průměr** na **zhruba 21 000,- čistého**. Do tohoto průměru byly zahrnuty i platy z posledních zaměstnání dočasně nezaměstnaných participantů, číslo tedy zahrnuje hodnotu od všech osmi dotazovaných.

Otázka nákladů spojených s bydlením se prolíná i s pátým okruhem (Bydlení). **Čtyři** z respondentů **mají vlastní byt**, jeden bydlí v rodinném domě, nemusí tedy platit hypotéku ani nájem, pouze topení, vodu, plyn, internet apod. U zbylých tří byla výše nájmu závislá na velikosti bytu, na velikosti města, na stáří zástavby apod. V jednom případě činil nájem se vším všudy 3500,-, ve druhém 5000,- plus inkaso a ve třetím 8000,-.

Úspory se lišily člověk od člověka. V **šesti** případech participanti uvedli, že **úspory** spíše **nemají**. U dvou respondentů byl důvodem postoj k penězům. Peníze se mají užívat hned, vydělám je, utratím je, navíc se necítí omezení druhou osobou a spoření nemusejí řešit. V jiných dvou případech byly peníze investovány do bydlení – rekonstrukce či vybavení bytu. U jednoho dotazovaného šlo o celkovou finanční krizi, kdy z předchozího zaměstnání nebylo možné příliš našetřit a v současnosti je po několik měsíců nezaměstnaný, u poslední šesté respondentky „bez úspor“ byl důvod obdobný, postupně si vyčistila finanční závazky po předchozím málo výdělečném zaměstnání a nyní možná bude schopná něco našetřit.

K otázce, **za co jsou** respondenti **ochotni dát peníze** nebo za co aktuálně utrácejí, připojuji pro zajímavost tabulku.

	Respondent	Za co utrácejí
1.	Standa (30)	Cestování, zážitky, sport, rekonstrukce bytu
2.	Eva (33)	Oblečení, dovolená, synovec, školné
3.	Sylva (30)	Půlka na to, co se zaplatit musí a druhá na další výdaje
4.	Jana (30)	Vybavení bytu
5.	Marek (38)	Výlety, hospoda
6.	Lenka (34)	Sport, vybavení domácnosti, kvalitnější víno, pochutiny, dárky pro blízké
7.	Luděk (30)	Do baráku, do hospody
8.	Ota (40)	Dobře se najíst, napít, sport, sportovní vybavení, oblečení, umí si udělat radost

Tab. č. 4

Co se týče celkového **hodnocení finanční situace**, kromě jednoho nezaměstnaného respondenta byli všichni víceméně spokojeni.

14.5 Bydlení

V tomto tematickém okruhu jsme se zaměřovali na následující údaje: 1. velikost bytu, 2. typ bydlení (rodinný dům, činžovní dům, panelový dům...), 3. jak dlouho bydlí ve stávajícím bytu, 4. bydlí ve vlastním bytě nebo v podnájmu? 5. Mají domácí zvíře? Otázka na domácí zvíře byla začleněna už v prvním tematickém okruhu, nyní bude

zahrnuta v souhrnné tabulce (tab. č. 5). O velikosti města a o tom, zda bydlí respondenti sami nebo s někým už byla řeč v popisu výzkumného souboru.

	Respondent	Velikost bytu	Typ bydlení	Jak dlouho	Vlastní/podnájem	Domácí zvíře
1.	Standa (30)	3+1	Činžovní dům	1 rok	Vlastní	Ne
2.	Eva (33)	1+1	Panelový dům	10 let	Vlastní	Kočka
3.	Sylva (30)	1+kk	Činžovní dům	9 měsíců	Podnájem	Ne
4.	Jana (30)	3+kk	Panelový dům	1,5 roku	Vlastní	Ne
5.	Marek (38)	2+1	Rodinný dům	16 let	Podnájem	Ne
6.	Lenka (34)	2+1	Panelový dům	2 roky	Vlastní	Ne
7.	Luděk (30)	2+1	Rodinný dům	Od nar.	Dům rodičů	Pes
8.	Ota (40)	2+0	Panelový dům	7 měsíců	Podnájem	Ne

Tab. č. 5

Tyto údaje z hlediska našeho výzkumu nemá smysl dál rozebírat. Zajímavým faktem je nicméně skutečnost, že **polovina z dotazovaných upřednostňuje bydlení bez spolubydlících**, protože mají zájem o svůj klid, nechtějí se s nikým dohadovat a hodnotí jako velmi pohodlné rozvrhnout si své činnosti doma podle sebe. Jde o respondentku, která bydlela dřív se svým manželem a další dva respondenty, kteří v minulosti bydleli se spolubydlícím a raději volili tento styl bydlení a o účastnici, která bydlí dočasně se sestrou a jejím synem, ale hodnotí to jako nepohodlné a těší se, že se v blízké době vystěhují.

Lenka: „...já si zatím nedokážu představit, že bych si někoho k sobě domů pustila, protože jsem se přizpůsobovala příliš dlouho a příliš intenzivně a příliš jenom já na to, abych do tohohle znovu byla schopná jít.“

„Neuvažovala jste předtím, že si najdete spolubydlící tam v tom předchozím bytě?“

Sylva: „Tak tam už to bylo spíš o pohodlnosti, zvykat si na někoho nového a teď s mým životním stylem, že já přijdu večer a jdu do kuchyně, tam ty pokoje, to bylo nešikovný to uspořádání. Tak jsem říkala, že si půjdu bydlet pěkně sama a tak, že si budu nájem platit sama, pěkně takhle v klídečku.“

„A předtím jste bydlel?“

Ota: „Předtím jsem bydlel v jiným bytě, taky pronajatým a jsem bydlel ještě s někým a to nefungovalo prostě, to bylo špatný jo, to byly takový dohady.“

„Se spolubydlícím...“

Ota: „Hm, no, takže to bylo takhle a tady je to supr.“

„Jsi spokojená, že máš svůj byt, ne?“

Eva: „Jo, to jo. Teď jenom vystěhovat odtamtud ty podnájemníky a bude to lepší.“

14.6 Nukleární rodina

Mezi dotazy ohledně nukleární rodiny účastníků výzkumu byly otázky na: 1. rodiče, 2. sourozence, 3. častost kontaktu s rodinou a 4. celková percepce vztahu s rodinou. Ne vždy se podařilo probírat s respondenty úplnou škálu aspektů, co se rodiny týče. Šlo o jedno z citlivějších témat a flexibilita semistrukturovaného interview byla v této dimenzi někdy plně využita. Od některých participantů jsme získali věk i zaměstnání rodičů a sourozenců, u některých byl toto problém a dialog byl zkrátka nasměrován jinam. Pro ilustraci rodinného zázemí souboru vkládáme tabulku (tab. č. 6), ve které je možné najít vyzískané a respondenty schválené údaje.

	Respondent	Rodiče	Sourozenci	Častost kontaktu
1.	Standa (30)	Oba zesnulí, nevlastní otec	-	-
2.	Eva (33)	Rozvedení	Starší sestra (syn)	Se sestrou každý den, s maminkou a babičkou cca 2x týdně
3.	Sylva (30)	Úplná rodina	Bratr (29)	Víkendy cca 1x za měsíc
4.	Jana (30)	Úplná rodina	Starší bratr (manželka, 2 děti)	Každý týden i několikrát
5.	Marek (38)	Úplná rodina	Bratr (35, přítelkyně)	Cca 1-2x do měsíce

6.	Lenka (34)	Otec zesnulý	Bratr (42, single)	Cca 1-2x za 14 dní
7.	Luděk (30)	Otec zesnulý	Bratr (38, single), 2 sestry (40, rozvedená, 4 děti; 47, vdaná, 1 dítě)	Kromě jedné sestry každý den, se sestrou 1x týdně
8.	Ota (40)	„Prakticky jako nejsou“	Bratr zesnulý, sestra	Se sestrou 1x za půl roku

Tab. č. 6

Pokud jde o celkovou percepci vztahu s rodinou, naprostá většina (**sedm respondentů**) uvedlo, že mají **s rodinou dobré vztahy**. Pro osmého respondenta je rodina cosi jako tabu a nechce o ní mluvit. Dvě respondentky vnímají a v dětství vnímali problematický vztah s otcem, jedna respondentka uvádí poněkud chladný vztah s matkou.

14.7 Vztahy – přátelé

Jak jsme slíbili v kapitole 14.1 ukazující výsledky z oblasti volného času, vrátíme se k tématu času tráveného s přáteli. Chtěli jsme zjistit, 1. kolik zhruba věnují lidé singles času přátelům a 2. co s nimi podnikají (chodí posedět, sportují, cestují apod.) a 3. kolik by řekli, že mají dobrých přátel.

Otázku **času tráveného s přáteli** není jednoduché zodpovědět. Uvedli jsme, že poměrně **hodně času** věnuje týdně přátelům **polovina** dotazovaných. Jedná se o respondenty, kteří rádi skloubí práci a volnočasové aktivity, do kterých jsou mnohdy zahrnuti právě přátelé. **U druhé poloviny** účastníků se **nedají** zjištěné údaje **zobecnit**. Nejvíce vypovídající budou úryvky z rozhovorů, které se týkají otázek na kamarády.

„No a kolik máš takhle času na kamarády?“

Standa: „Jasně, bohužel den má jenom čtyřiaadvacet hodin, což je poměrně nepříjemná záležitost, nicméně už asi patnáct let máme domluvu s přáteli, že každou středu chodíme do jedny hospody v Praze, kde se vidíme všichni vždycky od šesti, kde se právě plánujeme různé výlety a různé zážitky a i tam promítáme, takže se vidíme čtyřikrát v měsíci a navíc jsem teda většinu přátel namočil do těch projektů, takže vlastně cestujou se mnou.“

„Co kamarádi? Řekla byste, že máte hodně dobrých přátel?“

Sylva: „Kamarádů zas tolik nemám, já hlavně potřebuju mít kam vypadnout... Jinak mám tak spíš okruh známých, jelikož můj volný čas je omezený, tak nemám široký okruh přátel. Když už to volno mám, tak se jedu spíš projet někam na kolo...“

„Kolik třeba času trávíš s kamarádama?“

Jana: „No, tím, že jsem bydlela v cizích zemích, tak ty přátele jsem si udělala v jiných zemích, tudíž tady jich moc nemám v České Republice. To co mám, které mám v České Republice, tak to je v XY, protože jsem tam pracovala. Jak často tam jezdím do XY, nevím, tak jednou za tři čtyři měsíce, takže takhle... Vlastně můj čas je hodně po té rodině no, rodina a teďka vlastně to křesťanský společenství, kam docházím, tak tam vlastně mám taky přátele.“

„No a jsi v kontaktu s těmi, kteří jsou po světě?“

Jana: „Ano, po mejlech nebo esemesky nebo telefonáty.“

„Jak často se vídáte s kamarády?“

Eva: „Tak různě, třeba narozeniny, oslavy, silvestry...“

„Takže tak příležitostně.“

Eva: „No, když mám volno. Tak já těch víkendů moc nemám. Nikdo z nich není na dráze, takže mají víkendy volný, tak já se připojím, když mám volno.“

Otázka na aktivity, které respondenti podnikají společně s přáteli, byla položena ve všech případech. Přiložím opět názornou tabulku (tab. č. 7), kde uvádím souhrn těchto činností.

	Respondent	Co podnikají s přáteli
1.	Standa (30)	Cestují, schází se v hospodě, kde plánují cesty, promítají
2.	Eva (33)	Narozeniny, oslavy, silvestry, občas koncert
3.	Sylva (30)	Sporty (kolo, brusle), jednou za čas na kafe
4.	Jana (30)	Zajdou na jídlo, na kafe, procházka, popovídají
5.	Marek (38)	Výlety, do hospody, občas fandit na fotbal
6.	Lenka (34)	Kolo, hory, sporty, posezení, tanec
7.	Luděk (30)	Hospoda, pink ponk, občas fandit na fotbal, v létě koupání
8.	Ota (40)	Na kafe, posedět, pokecat

Tab. č. 7

Kolik mají participanti **dobrych přátel**, by se dalo shrnout jednoduchým číslem. V průměru je to zhruba **4-5** přátel, které popisovali jako spolehlivé, na které by

se mohli v případě potřeby obrátit, s kterými jsou v kontaktu a vědí o sobě. Odpovědi na toto téma se ale samozřejmě také značně lišily. Jeden respondent uvedl 10 dobrých přátel a měl pocit, že některým nezapočítaným ukřivdil. Jiný potom řekl, že opravdu výbornou má jen jednu kamarádku, na kterou se může kdykoli obrátit a ostatní jsou takoví lidé, se kterými někam občas zajde, ale nebere je jako dobré přátele. V jiném případě:

„Ještě se vrátím k těm kamarádům. Kolik bys řekl, že máš tak dobrých přátel?“

Luděk: „Dobrych přátel mám tak tři čtyry, víc ne... Tamto sou takový přetvářky všechno.“

„No a v XY nemáš nějaký okruh přátel?“

Standa: „V XY... netvrdil bych, že okruh přátel, protože jako opravdový přátele a kamarády poznáš až opravdu, když se na ně musíš spolehnout a to většinou zjistíš na těch expedicích.“

14.8 Vztahy – intimní

Intimní vztahy jsou pro nás jedním z nejpodstatnějších témat výzkumné části. Výsledky z tohoto okruhu nám pomůžou objasnit některé otázky, které si o singles pokládá mnoho lidí. Pátrali jsme po tom, 1. jak dlouho trval, kdy skončil poslední vážný vztah a proč. Zajímá nás, 2. kolika vztahy si respondenti už prošli a jejich celkové hodnocení. Chceme zjistit, 3. jestli účastníci výzkumu chtějí nebo dokonce aktivně hledají partnera/partnerku. Zakomponována byla i otázka na: 4. děti, rodinu, jak to v této oblasti vidí do budoucna. A v neposlední řadě otázky strategií řešení absence intimacy: 5. Vyhledávají vztahy na jednu noc? 6. Mívají krátkodobé vztahy?

Jak bylo řečeno hned na úvod diplomové práce, na intimní život nejen singles by se mělo přihlížet individuálně, zaměřit se na každého zvlášť. Zejména proto, že tyto zkušenosti se nedají zobecnit. Proto 1. a 2. otázka bude zakomponována do pár řádek u každého respondenta zvlášť, jako krátký příběh.

Pro **dvě respondentky** byl **poslední vážný vztah manželství**. Jedna z nich je bez vážného partnera 3 roky a uvádí, že manželství zkrátka ke konci už vůbec nefungovalo, problémy se vyskytly už v průběhu soužití. Před svatbou se znali asi rok,

ale vídali se velmi málo, protože manžel pracoval v zahraničí. Tato participantka měla od šestnácti let 3 vážné vztahy, vždy brzy po sobě, potom přišla svatba. Od rozvodu nenašla u nikoho to, co hledá, nikdo ji nenaplňuje. Sice chodila na schůzky, ale setkávání nakonec pokaždé ukončila. Nyní ví jistě, že chce manžela na celý život a nechce někoho jen proto, aby nebyla sama.

Druhá respondentka byla v manželství 7 let. Předtím se znali 2 roky, prý šlo o velkou lásku. Poslední 2 roky manželství byly ale „solidní dusírna“. Zpovídaná tvrdí, že si manžel našel přítelkyni a nejspíš se ji tak snažil odehnat. Nyní je sama zhruba rok a půl. Před svazkem měla 2 vážné vztahy. Nyní říká, že má zatím „time-out“ a odpočívá od toho, aby s někým bydlela a pustila k sobě někoho blíž.

Lenka: „Prostě dusil, jako regulérně, aby neměl pocit, že je odpovědný za rozpad manželství, tak prostě dusil tak dlouho až mě to přestalo bavit. Po dvou letech jsem opravdu odešla a najednou jsem měla strašný spousty energie. Já jsem vůbec nevěděla, kde to беру, mně to přišlo, že to musel sosat, parazitovat. Že by člověk netušil, kdyby to nezažil, kolik energie to vezme, když žije v takovýhle nepohodě.“

V souboru byli také **dva jednou rozvedení muži**. Jeden respondent se s partnerkou znal půl roku před svatbou, vzali se, když mu bylo jednadvacet let a ve svazku byli rok a půl. *Luděk: „...pak se nám to narodilo a umřelo to, takže jsme šli nějak od sebe. Ta slečna to nějak neustála.“* Od rozvodu měl ještě dva vážné vztahy, oba trvaly taky přibližně rok a půl. Nyní je sám dva a půl roku.

Druhý respondent (40) se rozvedl ve svých sedmadvaceti letech. O manželství a o posledním vážném vztahu nechce moc mluvit. Poslední vztah trval 5 let a v současnosti se cítí být 7 let jako single. Prý tam od té doby bylo i něco dlouhodobějšího (půl roku), ale nejednalo se o plnohodnotný vztah, necítil z obou stran to samé, uvádí, že ani jeden nebyl šťastný, takže to ukončil.

Další respondent je sám 1 rok. Poslední vážný vztah trval 5 let, kdy spolu s partnerkou i bydleli. Jako důvod rozchodu uvádí, že přítelkyně ještě studovala, kdežto on nastoupil do práce. *Standa: „...takže málo času, hodně práce a postupně ty nůžky se rozevíraly až...až v podstatě bylo jasné, že to nefunguje.“* Od svých osmnácti let měl 2 vztahy do poslední vážné známosti.

Poslední mužský účastník výzkumu je sám 3,5 roku. Poslední vážný vztah trval také zhruba 3,5 roku. Rozchod vyústil z partnerčiny strany, uvádí, že nejspíš cítila, že ho už nemiluje, vyhasla a chtěla jít dál. Předtím měl dohromady ještě 3 vážné známosti. *Marek: „...trvalo to většinou tak kolem roku, někdy dýl a pak už to nějak nešlo dál (smutný smích)... člověk prostě pak vždycky najednou a to nebylo nějaký, že bysme se mlátili, ale prostě najednou zjistíte, že je to nějaký, že se asi prostě úplně...ta představa, že by člověk byl s tím člověkem až do smrti není prostě ta správná. Asi takhle.“*

Zbývají krátké příběhy o vztazích **posledních dvou respondentek**. Jedna z nich je sama 5 let. Předtím byla 7 let ve vztahu s ženatým mužem (jak sama říká: „sedm let zabitého času“), který bydlel napůl u ní a napůl u manželky. *Eva: „Tak já jsem ho tak nějak vyhodila, ať si jde zpátky k manželce, když od ní nechce odejít. Čekala jsem zbytečně dlouho, měla jsem to udělat hned na začátku. Ale teď jsme pořád jako kamarádi jo, občas si zajdeme na pivo, ale už mě to jako nebavilo se dělit o něj s manželkou a s jeho dítětem, že jo.“*

Poslední participantka je sama zhruba rok. Předtím byla s partnerem zhruba 2 roky, ale v průběhu vztahu se dvakrát rozešli. Problémem bylo pokaždé to, že se nechtěl odstěhovat od rodičů a napotřetí to už byla poslední kapka. Před poslední známostí měla 3 vážné vztahy různě dlouhé. Od kartářky se dozvěděla, že přibližně za čtyři měsíce někoho potká, takže je naprosto v klidu.

Co se týká **aktivního hledání partnera**, pouze jedna respondentka řeší toto téma. Využívá křesťanských seznamek, chodí do křesťanské společnosti a čeká na správného celoživotního manžela.

Jana: „Zkousím i internetové seznamování. Na internetu mám profil. Určitě chci manžela, určitě bych chtěla děti, ale musí to být ten pravý a chci s ním zůstat na celý život.“

Ostatní berou většinou život tak, jak přichází.

Sedm z osmi respondentů uvádí, že do budoucna určitě **chce vážný vztah** a rodinu. Pouze jedna participantka se v tomto směru vyjadřuje spíše negativně.

Na téma vztahů na jednu noc a krátkodobějších známostí **pět respondentů** reagovalo kladně na **vztahy na jednu noc**. Dvě z participantek udávají, že na to mají

známého, kamaráda („fyziologická výpomoc“), se kterým vědí, na čem jsou, nikomu neubližují. Tři z těchto uvedených dotazovaných se nepouštějí do krátkodobých (ani dlouhodobějších) záležitostí.

Krátkodobé vztahy v období bez partnera přiznávají **čtyři respondenti**. Dva z nich se nepouštějí do „jednorázovek“.

Pouze **jeden** zúčastněný uvádí, že **není schopen krátkodobých věcí ani vztahu na jednu noc**. Neřeší otázku sexuální abstinence tímto způsobem, protože chce člověka nejdřív poznat a to zabere víc času.

14.9 Rozdíly mezi single ženami a single muži

Jako jeden z cílů jsme si kladli zjistit, nakolik a v čem se liší způsob života a přístup k životu nezadaných mužů a nezadaných žen. Ve výzkumném souboru byly zahrnuty čtyři ženy a čtyři muži. Na základě našeho výzkumu nebyly odhaleny žádné signifikantní rozdíly mezi muži a ženami v oblasti způsobu života či přístupu k životu.

14.10 Přístup k životu

Tato poslední kapitola výsledků je jakýmsi rozloučením s respondenty. Většinou ke konci každého interview byla položena otázka na celkový přístup k životu, tedy ke své aktuální situaci, k tomu, jak dotazovaný vnímá v současnosti svůj životní styl. Dostal tak možnost rozhovor sám uzavřít, případně něco dodat, mluvit o něčem, o čem zatím nebyla řeč. Někdy byli respondenti vybídnuti, aby sami sebe charakterizovali. Jak o sobě a o své životní situaci zúčastnění smýšlejí, bylo mnohdy viditelné už v průběhu rozhovorů. Začlením sem tedy výňatky, které jsou určitým způsobem zajímavé, poskytnou nám opět jiný pohled na účastníky výzkumu a prostoru se dostane každému z nich.

„Řekl bys, že jsi člověk, který vnímá život optimisticky? Myslíš si, že tě čeká budoucnost pozitivní nebo negativní? Nebo jak si myslíš, že se to bude vyvíjet?“

Standa: „Jako můžu tvrdit, že beru život optimisticky, ale myslím, že tohle by spíš mohlo zhodnotit moje okolí, jak působím na lidi. Ale myslím, že úsměv je to, co člověka nic

nestojí, žádný peníze, žádnou velkou námahu a že by s tím člověk měl pracovat, takže se snažím kolem sebe šířit pozitivní energii. Když člověk nepůjde do budoucna s úsměvem, tak myslím, že těch dobrých věcí bude míň. Snažím se žít asi tak, abych se nestyděl za to, co jsem udělal, zažil nebo způsobil, abych se moh ráno podívat do zrcadla, a snažím se dělat věci tak, abych co nejmíň ublížil a co nejvíc pomoh. Samozřejmě ne vždy se to daří, ale...to je tak celý no. Uvidíme, co přijde.“

„Zajímalo by mě, jak by ses charakterizovala, jako člověk.“

Eva: „Optimista jsem, společenská jsem...já fakt nevím, myslím, že jsem taková normální.“

„Jak vidíš svoji budoucnost?“

Eva: „Pozitivně, pozitivně ji vidím, doplatím si svoje dluhy, budu si dál žít, kamarády mám okolo sebe a tak.“

„Nemáš si na co stěžovat.“

Eva: „Nemám. Neustále mi teda vyhrožuje kamarádka, že až budu stará, že budu sama...no tak budu sama no. Děti tě můžou kopnout do prdele a budeš sama.“

„Tak já bych to už pozvolna začala uzavírat, dozvěděla jsem se to podstatné. Takže na závěr: Jak byste se charakterizovala?“

Sylva: „Asi, když něco chci, tak si za tím jdu, a to dlouho, jsem paličatá, tak to se mnou ostatní nemají jednoduchý. Když si dělám sama to svoje, tak mi to vyhovuje, a taková jsem i v tom partnerském životě. V určitých věcech se prostě s člověkem potřebuju dost shodnout, aby to neskřípalo. Tak to je a na druhou stranu, oni se pak se mnou ti chlapi mají dobře. Hůř vycházím s lidma, který neumí komunikovat, odmítají diskuzi. Myslím, že když něco nejde tak, jak má, tak se to dá vždycky nějak domluvit, upravit, najít náhradní řešení. Tak asi tak.“

„Zkus říct jako takových pár vět na závěr. Jak třeba hodnotíš ten svůj současný život nebo jaký shledáváš ten svůj životní styl.“

Jana: (směje se) „No já myslím jako vítězně, jako vítězství, řekla bych, protože jsem se dozvěděla pravdu, že jsem Boží dítě. Jsem prostě šťastná a vím, že je všechno tak, jak má být. Cítím se svobodná, necítím se na ničem závislá. Takže takhle bych asi sebe charakterizovala. Nezávislá a svobodná.“

„Aby se to interview nějak jako uzavřelo, tak se na konec zeptám, jestli byste nebyl schopný se nějak charakterizovat. Nebo říct o sobě něco, co třeba vystihuje teďka aktuálně ten Váš životní styl nebo Váš život.“

Marek: „No tak ted'ka je to dost bída no, jak člověk nemá práci. Já si myslím, že ted'ka docela, že nikam nejdu ted'ka jo, že jsem na místě a točím se v nějakým kruhu mizerným docela a nejde to, jako rád bych, rád bych už prostě, máte kruhovej objezd a máte z něj sedmnáct výjezdů a já furt jezdím dokola a prostě ne a ne chytit směr prostě a vypálit nějakým z nich někam prostě a něco někam směřovat nějakou z těch silnicí, což je špatný jako. A doufám, že to nebude trvat dlouho.“

„Jak Vám ten Váš životní styl připadá. Jak se cítíte, jak se máte. Nějaký i takový jako heslo trochu.“

Lenka: „Ajajaj, velká filozofie. No, ted' po tom rozvodu si připadám, že konečně žiju a žiju sama za sebe a...že vim, co nechci rozhodně a trochu se bojím, jestli na můj těžkej nestandard a asi velký nároky existuje protějšek, kterej, kterýho budu schopná akceptovat a kterej bude schopnej akceptovat mě. A ráda bych v životě našla nějakou trošku klid, protože vim, že jsem rozlítaná, zběsilé stvoření a...hlavně bych možná ráda dosáhla takový ty harmonie, nevím, jestli s okolím nebo s přírodou. Taková ta cesta, aby člověk byl spokojenej a přitom nikomu neškodil.“

„Shrň mi nějak pár větama jakoby ted'ka ten svůj životní styl. Nebo jak vidíš ted'ka ten svůj život.“

Luděk: „No tak svůj život vidím furt prací. No, furt prací prostě, pracovně. Může mi prostě brácha zavolat najednou, že má prostě plno a musím prostě jít. Že jo, kdyby přijelo dvacet lidí a chtělo jídlo, tak prostě du že jo. Kdyby chtěli dvacet lidí, tak se tady zbalím a du že jo.“

„A jak to vidíš třeba do budoucna?“

Luděk: „Do budoucna? Do budoucna, já sem nad tím eště ani nepřemýšlel. Do budoucna prostě vim, že budu v hospodě.“

„Jak byste shrnul, třeba v pár větách, ted' ten Váš životní styl.“

Ota: „Ted' můj životní styl, jo? Já myslím, že už jsem tam o tom stylu prakticky i mluvil v tom, že prostě, co se týká i práce, týká se to těch sportů a nějakých zálib, takže tam to asi řečený bylo. Tam to je asi ten životní styl, kterej člověk ted' prostě má. To jsou vlastně ty koníčky, je to ta práce, co ted' bude a ten životní styl, to asi se vyvine dál jako z toho s kym budu nebo jak povedu ten život dál no. Takže já si myslím, že zatím jsem tak nějak jakžtakž spokojenej, není to úplně, co by člověk moh chtít, ale vždycky v tom asi hraje roli nějaký zdraví a peníze prostě a v dnešní době je to uspěchaný strašně a je to šílený no. Takže takhle no, ten styl bych uzavřel do tohohle.“

15 Diskuze

Jako u většiny výzkumů i zde hrálo roli několik faktorů, které mohly ovlivnit závěrečné výsledky. Hned první **otazníky** najdeme **ve výzkumném souboru**. Stanovená věková hranice byla 30 – 40 let. V jiných výzkumech jsou začleněni i respondenti mladší, např. Küpper (in Labusová, 2007) zpovídala dospělé ve věku 25 – 45 let. Tomášek (2006) zahrnul mladé lidi ve věku 23 – 32 let. Důvodem pro naši hranici bylo například, že dnes již není single status před 30. rokem tolik stigmatizující jako dřív. Celkově se posouvá doba, kdy mají ženy první dítě a kdy lidé vstupují do manželství, a tak jsme 30. rok shledali z tohoto hlediska jako více vypovídající. Hledali jsme také ekonomicky nezávislé lidi, a toto kritérium je zde už většinou naplněno. Dalším kritériem bylo, jak dlouho jsou již dotazovaní sami. Např. Küpper (in Labusová, 2007) pracovala s lidmi žijícími osaměle nejméně dva roky. My jsme zvolili jeden rok bez vážného partnera, protože za jeden rok se u člověka odehraje mnoho změn na to, aby se celkově v životním stylu odrazilo ono „singlovství“. Vycházeli jsme z toho, že během jednoho roku člověk vyřeší svou bytovou situaci a začne nějakým způsobem řešit absenci intimity, což patřilo mimo jiné mezi hlavní otázky výzkumu. Vzhledem k poměrně hloubkovému přístupu k životům jednotlivých účastníků a počtem omezenému výzkumnému souboru jsme také chtěli zamezit složitým životním situacím. Respondenti byli tedy specifikováni tím, že nemají zatím dítě, jsou heterosexuální a nepocházejí ze společensky izolovaného prostředí.

Nejen výběr výzkumného souboru, ale i **použitá metodologie** mohla být v konečných zjištěních limitující. Dle názoru autorky této práce šlo o poměrně ojedinělý výzkumný záměr. Využití kvalitativního přístupu je vzhledem k povaze výzkumu a k tématům, která jsme chtěli prošetřit, na místě. Polostrukturované interview se díky své flexibilitě a bezpočtu dalších kladných vlastností osvědčilo. Za neúplné ale v závěru považujeme okruhy otázek na respondenty. Ačkoli jsme v průběhu výzkumu některé dotazy přidali, výčet rozhodně není komplexní a mohlo se tedy stát, že nám některé významné podněty a skutečnosti unikly. Do životního stylu třeba určitě patří způsob stravování, denní režim a životospráva, otázka na množství spánku, zdravotní obtíže, léky apod. Na základě takových informací by bylo možné usoudit, na kolik respondenti žijí zdravě, na kolik o sebe dbají. Nakonec byly zahrnuty pouze otázky na

sportovní aktivity a na to, zda je dotazovaný kuřák či nekuřák. Na celkovou kvalitu života se sice dalo usuzovat z vyznění každého konkrétního rozhovoru, ale zcela jistě by otázky podobného typu měly být začleněny do budoucího výzkumu.

Další omezení mohl přinést zvolený způsob analýzy a interpretace dat. **Otevřené kódování** a tvorba souhrnných tabulek sice velmi napomohly orientaci v získaných údajích, na druhou stranu však v závěru mohly jít do pozadí některé jiné významné skutečnosti.

Co výzkumník musí řešit ať už přímo nebo nepřímo je **etická stránka výzkumu**. Jedná se o ochranu osobních údajů, zajištění anonymity respondentů, dobrovolný a informovaný souhlas s účastí na výzkumu. Tyto etické dimenze byly dodrženy. Podíváme-li se ale na strategii získávání respondentů v této konkrétní studii, narazíme na konflikt, kdy participanti byli doporučováni jejich kamarády či známými, kteří byli zároveň známými výzkumníka. V úvodních informacích o diplomové práci i při získávání informovaného souhlasu tak byli respondenti upozorněni na to, že co bude o jejich životě řečeno, zůstane jen mezi jimi a tazatelem. Přesto však nejistota a strach z vyzrazení osobních věcí mohly modifikovat a dokonce i eliminovat výtěžnost rozhovorů.

V diskuzi nad výsledky budeme vycházet nejvíce z interpretace analyzovaných údajů, která tvořila jádro předchozí kapitoly.

Otázka **volného času** byla stejně jako všechny následující rozdělena do několika podtémat. U **sportovních aktivit** jsme museli zaměřit pozornost na jakousi kvantifikaci. Kolik času reálně tráví respondenti sportem. Roli hrála pravidelnost a několik hodin týdně trávených cíleně sportu. Podle takových měřítek byli čtyři respondenti aktivní sportovci (dvě ženy a dva muži). Druhá část se ke sportu dostane sporadicky, moc jej nevyhledává a nemá k němu blízko. **Otázku zájmů** by bylo dobré celkově lépe propracovat. Ačkoli jsme s dotazovanými probírali, co dělají obecně ve volném čase, konkrétní otázka typu: „Jaké jsou Vaše zájmy?“ často nebyla do rozhovoru zařazena. Na náplni volného času se odrážela zřetelně aktuální situace každého konkrétního účastníka. U dvou dočasně nezaměstnaných tak logicky bude volný čas naplněn jinými aktivitami než při klasickém pracovním režimu. Pouze dva respondenti žijící v největším městě ze souboru reagovali kladně na dotaz ohledně

kulturních akcí (divadlo, kino, koncerty) a četby. K času trávenému s přáteli jsme přistupovali podobně jako u sportu. Nutností bylo kvantifikovat reálnou dobu věnovanou sociálnímu kontaktu. Pravidelně, několikrát týdně se s přáteli schází opět půlka z dotazovaných. Tato dimenze se prolíná s okruhem č. 7, a to vztahy – přátelé. Do volnočasových aktivit patří také **pobyt doma**. Odpočinek ve svém bytě, náplň takových chvil. V této sféře se rovněž odrazila aktuální situace. Při mimořádné pracovní vytíženosti nebo při zaujetí prací celkově, tráví participanti doma málo času. V době průběhu interview trávili doma velmi málo času čtyři respondenti (kvůli zaměstnání i díky mnoha volnočasovým aktivitám a celkově aktivnímu stylu života). Druhá část trávila doma poměrně hodně času. Otázka na **domácího mazlíčka** byla zpracována do souhrnné tabulky v tematickém okruhu č. 5, a to bydlení. Protože ale chování zvířete také musíme přisoudit něco z volného času a podřídít mu některé aktivity, samotné téma bylo nakonec zpracováno do otázek volného času. Šest respondentů uvádí, že zvíře nemá. Částečně bylo důvodem samozřejmě aktivní vedení života, celkově se do vysvětlení dotazovaných, proč zvíře nemají, odrážel ale i fakt, že jsou sami a v případě potřeby by museli zvíře řešit jako nepříjemný závazek. U tří respondentů, kteří zvíře nemají, se vyskytla možnost, že si do budoucna pořídí možná psa.

Vzhledem k širokým možnostem **cestování** do zahraničí, které mají lidé single i díky tomu, že jsou sami, věnovali jsme dimenzi cestování velkou pozornost. Předpoklady v této oblasti se v podstatě naplnily. Pět z osmi respondentů uvedlo, že **cestují** velice **rádi**, mají rádi rozmanitost svých cest a zároveň vyhledávají způsoby, jak si své cesty co nejvíce zpestřit. Zároveň počítají s navštěvováním cizích zemí i do budoucna. Těchto pět dotazovaných jezdí do zahraničí nejen relaxovat, ale využít naplno tráveného času. Jezdí na hory, u moře sportují, prozkoumávají cizí zemi, jezdí na výlety a po památkách atd. Někteří z nich uvedli, že kdyby měli více volného času nebo finančních prostředků, cestovali by rádi častěji. Přehled zemí, kam se podívali, mluví u některých za své, výčet není vždy úplný, u někoho předpokládáme, že procestoval víc. Většina z nich není lhostejná ani ke své vlasti a jezdí za přáteli či za sportem i po České republice. Plynule anglicky se domluví čtyři ze zúčastněných (dvě respondentky výborně vzhledem k aktivnímu užívání jazyka), jeden respondent se na skvělé úrovni dorozumí německy. Tři zbylí pořádně neovládají žádný jazyk.

Dalším zkoumaným problémem bylo **zaměstnání**. Zjistili jsme, že čtyři respondenti v současnosti dělají skutečně to, na co vystudovali/vyučili se (dva muži a dvě ženy). Z toho pouze dva (jeden muž a jedna žena) dělají jedno zaměstnání celou dobu. Jinak u většiny respondentů můžeme najít poměrně rozličnou paletu prací, kterými si doposud prošli. V době, kdy interview probíhala, byli dva účastníci nezaměstnaní, oba ale poměrně hodně mluvili o posledním zaměstnání, což napomohlo získání některých údajů od všech dotazovaných. Čtyři participanty můžeme považovat za pracovně hodně vytížené. Jde o ty samé, kteří tráví doma minimum času. Zároveň však popisují, že jsou v aktuálním zaměstnání spokojeni a dělají ho rádi, do budoucna s ním počítají. Dva nezaměstnaní směřují své síly k aktivnímu hledání práce.

Zajímala nás i **sociální stránka**. Jak jsou na tom nezadaní respondenti v České republice finančně. Spočítali jsme průměrný plat z osmi hodnot, přičemž u dočasně nezaměstnaných jsme začlenili plat z minulého zaměstnání. Málokdo chtěl uvést konkrétní čísla a pohyboval se v přibližných hodnotách, takže musíme brát v úvahu, že výsledná cifra je pouze orientační. Průměrná mzda tedy vyšla na cca 21000,- čistého měsíčně. Náklady spojené s bydlením jsou různé na základě mnoha faktorů. Někteří z participantů mají vlastní byt, tedy zakoupený, splacenou hypotéku nebo bydlí v bytě či domě rodičů nebo prarodičů. Nemusí tak platit nájem, pouze nutné výdaje za elektřinu, topení, vodu, internet apod. Nájem se u zbylých účastníků pohyboval od 3000 do 8000 podle toho, v jak velkém městě žijí, podle lokality, velikosti samotného bytu apod. Dále uvedlo šest z osmi dotazovaných, že moc neřeší otázku úspor. Našetřeno spíše nemají a investují do bydlení, do vybavení domácnosti, do rekonstrukce. Zde se projevil také fakt, že nemají stálého partnera, protože mnohdy vyznívalo, že spoření budou řešit eventuelně v budoucnu, až budou mít partnera, tedy budou muset řešit otázku financí. Za co utrácí, už bylo načrtnuto, u několika se objevila investice do bytu. Jinak hrály roli běžné náklady na živobytí, sport a jiné volnočasové aktivity, dovolená, oblečení, dárky pro blízké, dobré víno atd. U sedmi z osmi respondentů vyzněla celková spokojenost s finanční situací.

U tématu **bydlení** jsme chtěli zjistit, kolik singles ze vzorku skutečně žije samo. Např. Možný (2002) uvádí, že ve velkých městech dokonce více než 50% domácností tvoří pouze jeden člen. Z našeho výzkumu skutečně vyplývá, že respondenti z velkých měst (v našem případě 230 tis. obyvatel a více) **žijí sami** (jedná se o tři ženy a jednoho

muže), jedna respondentka z třiceti tisícového města má jen dočasné spolubydlící, jinak žije také sama. Kdežto v menších obcích bydleli účastníci vždy u někoho nebo s někým. Z velikosti bytu a typu bydlení nemůžeme na nic usuzovat. Zajímavý se ale jeví fakt, že pouze tři z respondentů jsou v jednom bytě více než deset let (jeden od narození), ostatní byli v době interview ve svém aktuálním bytě poměrně krátký čas (dva roky a méně, v některých případech jen pár měsíců) a předtím se většinou hodně stěhovali. Nicméně jsou se svým současným bydlením téměř všichni spokojeni a plánují zůstat do budoucna.

Abychom si udělali představu o rodinném zázemí, kladli jsme otázky i ohledně **nukleární rodiny**, ohledně rodičů, sourozenců, četnosti kontaktu s nimi a jaké jsou v rodině celkové vztahy. Teorie attachmentu totiž říká, že děti z rodin, kde se rodiče nerozvedli a žili ve stálém svazku, mají velké výhody právě např. v oblasti schopností najít si stálého partnera (Seligman, 2003). Když se ale podíváme na rodinnou anamnézu, tři single respondenti mají v současnosti oba rodiče stále v manželství, jsou v kontaktu i se sourozenci, pouze v jednom případě jsou rodiče rozvedení, ve dvou případech je otec zesnulý, nic ale nenaznačuje tomu, že předtím by vztah matky a otce nefungoval. Nakolik tedy ovlivňuje vztah rodičů současnou situaci respondentů, je otázkou. Na hloubkové prozkoumání tohoto aspektu nebyl dostatek prostoru, ani to nepatřilo mezi naše prioritní výzkumné otázky.

Přátelé byli další oblastí, která nás zajímala. U všech respondentů hrají kamarádi důležitou roli. U poloviny z dotazovaných se dá říci, že tráví s přáteli hodně času (několik hodin i několikrát týdně). Do čeho všeho začleňují své přátele, co podnikají za akce, se hodně různilo. Od telefonického kontaktu, přes posezení u kávy až po sport, výlety, lyžování a společné cestování byla škála skutečně pestrá. Na dotaz, kolik si účastníci výzkumu myslí, že mají dobrých přátel, byla často odpověď mezi třemi až pěti. I zde se ale údaje lišily respondent od respondenta.

Sféra **intimních vztahů** bývá jednou z nejvíce spekulovaných oblastí, co se singles týče. Sice jsme na ni v naší práci také zaměřili pozornost, ale vyvozovat závěry nebylo naším primárním cílem. Ve vzorku byli respondenti i rozvedení, nicméně žádoucí bylo, aby žili skutečně sami bez dlouhodobého partnera. Z tohoto pohledu byli vyčleněni i potenciální respondenti s některým z alternativních druhů vztahů. Sem by patřili třeba vztahy na dálku, „spolu, ale odděleně“, otevřené vztahy i např. virtuální

vztahy. Tomášek ve svém výzkumu z roku 2006 vyčleňuje tomuto tématu samostatnou kapitolu nazvanou „Sami, ale ne úplně“, zařadil sem třeba i závazek, kdy se člověk schází s ženatým mužem/vdanou ženou, je tedy v roli milence/milenky. Dále pod tuto kategorii patří víkendová manželství, tzv. „nárazovky“ („one night stands“) a přítel/kyně do nepohody, kdy jde o poněkud praktické využití známého pro řešení absence intimity (Tomášek, 2006). Vágnerová (2000) diferencuje tři skupiny lidí, kteří žijí sami (zde odkazují na kapitolu 4.6, kde jsme řešili vývojové aspekty „singlovství“). Z tohoto pohledu ve výzkumném vzorku byli zastoupeni singles třetího typu – život bez partnera si nevybrali, ale nemají jinou možnost, nejsou se svou situací příliš spokojeni, ale nedovedou ji změnit. Mezi respondenty zkrátka nebyli zástupci dobrovolného života jako single. Naši participanti přímo neuváděli nespokojenost, jsou se statusem single smíření, ale do své situace se dostali vlivem různých okolností, jak ukazují jednotlivé krátké příběhy. Život bez partnera tak nebyl dobrovolnou volbou a do budoucna vážný vztah určitě chtějí. Některé americké výzkumy prokázaly, že většina singles očekává do pěti let vstup do manželství (např. Cargan, Melko, 1982). Ze získaných údajů lze vyčíst, že jednotliví respondenti řeší otázku absence intimity odlišně, většinou jde o dílo náhody, nechávají věci volně plynout (až na jednu účastnici, která aktivně hledá partnera). Ve dvou případech (dvě ženy) mají právě onoho „kamaráda do nepohody“. Tři mužští účastníci se nebrání příležitostnému sexu.

Jednou z výzkumných otázek bylo, zda a v čem jsou **rozdíly mezi single muži a single ženami**. Zde jsme neshledali žádné signifikantní rozdíly, jak v celkovém způsobu života, tak v přístupu k životu. V každém zkoumaném jevu byli téměř vždy zástupci obou pohlaví.

Celkově se náš výzkum vymyká zatím získaným poznatkům o sociologické skupině singles, zejména díky tematickým okruhům zaměřeným hlavně na životní styl a jeho jednotlivé aspekty. Můžeme se zamyslet nad významem našeho zkoumání, a zda má praktické využití do budoucna. Autorka výzkumu si myslí, že nejen z psychologického, ale i ze sociologického a ekonomického úhlu pohledu je toto dobrý směr. Mezi lidmi koluje spousta názorů nepodložených fakty a je proto dobré dozvědět se o životním stylu singles co nejvíc.

16 Závěry

V této kapitole uvedeme některé hlavní závěry výzkumné části, především odpovědi na výzkumné otázky (viz kapitola 10).

- Sami žijí čtyři respondenti. Se svou bytovou situací byli spokojeni všichni.
- Čtyři z respondentů uvádějí, že díky pracovní vytíženosti mají málo volného času.
- Čtyři z respondentů tráví s přáteli cíleně několik hodin týdně rozdělených i do několika dnů.
- Důvody rozpadu vztahů se lišily u každého participanta, byly zahrnuty do krátkých příběhů.
- Pět respondentů je schopno řešit a občas řeší absenci intimity vztahy na jednu noc.
- Čtyři respondenti jsou ochotni jít do krátkodobého vztahu.
- Pouze jeden účastník výzkumu neřeší absenci intimity žádnou alternativou k vážnému vztahu.
- Šest z respondentů uvádí, že úspory v současnosti nemají nebo je neřeší a nikdy neřešili.
- Participanti utrácejí za široké spektrum věcí a aktivit. Často za vybavení bytu, za volnočasové aktivity atd.
- Ve způsobu života a přístupu k životu nebyly shledány žádné rozdíly mezi single muži a single ženami.
- Sedm z osmi respondentů chce do budoucna určitě vážný vztah najít a nebrání se ani otázce rodiny.
- U čtyř respondentů můžeme říci, že tráví prací hodně času. Více než je běžná pracovní doba.

SOUHRN

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a výzkumné. Teoretická část se člení na devět kapitol.

První kapitola se věnuje definici termínu a vymezení této unikátní sociologické skupiny. Ukazuje se, že toto vymezení není zcela jednoznačné a že téma ke zkoumání s sebou přineslo i nové názvosloví.

Dále navazuje větší tematický okruh zahrnující vývojový pohled na fenomén singles. Vyčleňujeme zde novou životní fázi označovanou jako postpubescenci či postadolescenci. Tomuto stadiu věnuje pozornost zejména psycholog Petr Macek (2003) nebo např. sociolog Marcel Tomášek (2005). Jde o nejasnou hranici mezi dospíváním a dospělostí. Významnou roli hraje hodnotová preference adolescentů. Vědci zaznamenávají také dva odlišné termíny – zralost a dospělost. Vývojová psychologové poukazují na některé výrazné kulturní trendy ve vytváření dospělé životní struktury mladých lidí a na benevolentnější náhled na „singlovství“ ve společnosti.

V historickém pozadí problematiky rozlišujeme vývoj fenoménu ve světě a v postkomunistických zemích včetně České republiky. Důležitým faktem je výskyt singles ve světě již od 60., 70. let, kdy Ameriku ovlivnila řada revolučních hnutí, západní země následovaly, jde např. o sexuální revoluci, hnutí hippies, ženské hnutí apod. V postkomunistických zemích hrál významnou roli až politický převrat roku 1989, otevření hranic, nové možnosti.

Na to, proč a jak se člověk stane single, se snažíme odpovědět v několika tematických celcích – teorie attachmentu, vliv osobnostního zaměření, dobové fenomény, homosexualita, vzrůstající individualita. Důkazem vzrůstající individuality je velké procento jednočlenných domácností (např. Možný, 2002), o čemž pojednává podkapitola o samostatném bydlení a dále o alternativách k bydlení singles – sem patří bydlení u rodičů či sdílené bydlení. Nakonec začleňujeme rozdílné příčiny samostatného života v různých věkových kategoriích od časně a střední dospělosti, přes pozdní dospělost až po stáří.

Navzdory statistickým údajům, jejichž vysoká čísla single jedinců hovoří sama za sebe, se postoje lidí změnily jen velmi málo za posledních 30 let. Manželství je pro

mnoho lidí upřednostňovaný životní styl a jsme tímto médii stále zahlcováni. Masyahiro roku 1997 kritizoval nezodpovědnost těchto lidí a obvinil je z parazitického životního stylu, který údajně způsobuje nízkou porodnost a ekonomický úpadek společnosti (Lunsing, 2003).

Vyskytují se některé rozdíly mezi ženami a muži žijícími osaměle. Důvodem jsou genderové stereotypy a rozdílná měřítká. V průběhu posledních padesáti let došlo ke změně v pojetí mužské a ženské role. Tento proces sice probíhal pomalu, ale jeho důsledky jsou viditelné. Lze je pozorovat ve značné míře právě v sociálním očekávání zaměřeném na chování jedinců opačného pohlaví, ve vztahu k partnerství, k rodičovství a v neposlední řadě v postojích ke zvoleným stylům života, jichž je v současnosti bezpočet (Vágnerová, 2007).

Existují některé další zajímavé trendy v současných partnerských vztazích. Alternativy k nezadanému životu zachovávají jeho určité aspekty, nebo k němu mají jinak blízko. Patří sem víkendová manželství, otevřené vztahy, vztahy na jednu noc, virtuální vztahy a nevěry, „spolu, ale odděleně“. Jeden z výzkumů zjišťoval, v čem jsou rozdíly mezi lidmi žijícími v páru a mezi singles, zkoumáno bylo několik aspektů. Výsledné zjištění bylo, že významný rozdíl je v kladném postoji singles právě k různým alternativním vztahům a větší tolerance k nim (Küpper in Labusová, 2007).

Význam pojmu životní způsob nám přináší např. Staníčková (1987) všeobsáhlý komplex činností, vztahů, hodnot, norem a idejí, a Kubátová (2000). Někteří sociologové pojmy životní styl a životní způsob rozlišují, jiní je pokládají za synonyma. Společnost je stratifikovaná a má to dopad na její celkové fungování. Vysvětlujeme význam volného času a jeho oddělení od sféry povinností.

Poslední kapitola teoretické části nastiňuje některé z výzkumů fenoménu singles starší i více než 20 let, jiné jsou o něco současnější. Mnoho studií bylo zaměřeno na nezadané ženy. Nejinak je tomu např. v práci věnované porozumění pracovním konfliktům u nezadaných a bezdětných žen z roku 2006. (Hamilton, E. A. a kol., 2006).

Po stručném náhledu na některé z výzkumů se pouštíme do výzkumné části. Vymežeme hlavní výzkumný cíl, kterým je zkrátka prozkoumat životní styl singles v několika dimenzích. Hledat budeme odpovědi na vytyčené výzkumné otázky, které se mnohdy odvíjejí od společenských stereotypů ohledně lidí singles.

Výběr a popis výzkumného souboru tvoří důležitou část výzkumné části. Seznamujeme se zde s postupy získávání respondentů, které tvořily techniky podobné kritériálnímu výběru (Patton, 2002) a technice blízké výběru metodou sněhové koule (Hartnoll a kol., 2003). V souboru je osm respondentů ve věku 30 – 40 let, ekonomicky nezávislých, rozvedených nebo nikdy nesezdaných a bezdětných.

Pro naši práci jsme zvolili kvalitativním přístup. Kvalitativní výzkum skýtá jak značné výhody, tak nedostatky a především díky kladným stránkám se jeho využití rozšířilo i na další oblasti mimo psychologii. Např. Hendl (2008) vymezuje některé zásady, které kvalitativním přístupem prostupují a mají se dodržovat. Patří sem otevřenost, subjektivita, procesuální charakter, kontextuálnost, reflexivita, zaměření na případ a induktivita. Problémem je validita výzkumu, v kvantitativním přístupu máme k dispozici různé numerické metody. Zde je nejčastěji užívanou metodou ke zvýšení validity tzv. triangulace. Triangulací se rozumí srovnávání výsledků při použití několika různých metod nebo zdrojů dat, účast více tazatelů, neboť každý z nich poskytuje vlastní popis a interpretace, a konečně interpretace dat z různých teoretických perspektiv.

Použitou metodou získávání dat je polustrukturované interview. Interview obecně je nejčastěji používanou metodou v kvalitativním přístupu. Semistrukturovaný rozhovor je nejrozšířenější a řeší některé nevýhody strukturovaného a nestrukturovaného interview. Výzkumník si vytváří schéma, které je pro něj závazné a většinou má podobu okruhu témat či otázek, jež chce během rozhovoru probrat. Pořadí otázek není předem dané a může se měnit v závislosti na průběhu rozhovoru (Miovský, 2006). Hendl (2008) obohacuje tři základní typy o další perspektivy kvalitativního dotazování, např. strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, rozhovor pomocí návodu, neformální rozhovor, narativní rozhovor atd. Mezi základní dovednosti při vedení rozhovoru patří citlivost, koncentrace, interpersonální porozumění, disciplína a flexibilita. Samotné otázky by měly být otevřené, neutrální, citlivé a jasné.

Pro rozhovor o životním stylu respondentů jsme si vytyčili devět tematických okruhů, jsou jimi volný čas, cestování, zaměstnání, sociální stránka, bydlení, nukleární rodina, vztahy – přátelé, vztahy – intimní a přístup k životu.

Neexistuje žádný jednotící přístup, jak v kvalitativním výzkumu analyzovat a interpretovat data. Existuje pravděpodobně tolik způsobů analýzy kvalitativních dat,

kolik je kvalitativních výzkumníků (Lacey, Luff, 2001). Zvolenou metodou pro analýzu získaných dat byla metoda vycházející ze zakotvené teorie (grounded theory), bylo jím otevřené kódování. Jedná se o analýzu dat, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů (Strauss, Corbinová, 1999). Kapitola o konkrétním provedení výzkumu seznamuje čtenáře s tím, jak popsané techniky vypadaly v praxi, jak se výzkumník setkal s respondenty, získal audiozáznam s informovaným souhlasem a dále přepisoval, interpretoval data a zůstával v kontaktu s participanty kvůli případným úpravám a doplňujícím informacím.

Získávání dat probíhalo od začátku září 2009 do počátku března 2010. V kapitole s výsledky jsou zajímavá zjištění podávána rozpracováním jednotlivých tematických celků (volný čas, cestování atd.) řazených do jednotlivých podkapitol.

Odpovědi na výzkumné otázky nalezneme v stručném přehledu v kapitole 16 se závěry. Bydlení bez spolubydlícího upřednostňuje pět z osmi respondentů. Polovina respondentů je pracovní velmi vytížená, má málo volného času a stěžuje si na to, že den má pouhých čtyřadvacet hodin. Práce je ale baví a naplňuje. Polovina respondentů tráví cíleně čas s přáteli i několikrát týdně. Šest z respondentů uvádí, že úspory v současnosti nemají nebo je neřeší a nikdy neřešili. Ve způsobu života a přístupu k životu nebyly shledány žádné rozdíly mezi muži a ženami. Některé výzkumy týkající se attachmentu tvrdí, že lidé z rozvedených rodin mají větší sklony k nejistému připoutání a častěji tedy řeší problémy s navazováním vztahů a s udržením si partnera (Seligman, 2003). Na základě informací o nukleární rodině účastníků nemůžeme tuto teorii potvrdit. Důležitou oblastí byly intimní vztahy. Zjistili jsme, že kromě jednoho participanta je zbylých sedm schopno řešit absenci intimity buď vztahy na jednu noc, nebo i krátkodobými vztahy s nejistou perspektivou do budoucna. Sedm z osmi respondentů chce do budoucna určitě vážný vztah najít a nebrání se ani otázce rodiny.

LITERATURA

- Alan, J. (1989). *Etapy života očima sociologie*. Praha: Pyramida.
- Badinterová, E. (2005). *XY – O mužské identitě*. Praha: Paseka.
- Barker, G. (1999). *Použití kvalitativních výzkumných metod při postupech rychlého posuzování zneužívání drog ve společnosti*. Boskovice: Albert.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization*. London: Sage.
- Blažková, Š. (2005). *Psychické zpracování interrupce. Vliv interrupce na vztah*. Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra psychologie Filozofické fakulty. Diplomová práce.
- Bouček, J. a kol. (2006). *Speciální psychiatrie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Bryman, A. (1988). *Quantity and quality in social research*. London: Unwin Hyman.
- Brzek, A., Pondělíčková-Mašlová, J. (1992). *Třetí pohlaví?* Praha: Scientia Medica.
- Burnett, J. J. (1990). *Adult Singles: An Untapped Market*. International Journal of Bank Marketing. Vol. 8 (4) p. 10-16. Abstrakt retrieved February 10, 2010, from <http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do?contentType=Article&hdAction=lnkpdf&contentId=854749>
- Bush, A. J., Burnett, J. J. (1987). *Assessing the Homogeneity of Single Females in Respect to Advertising, Media, and Technology*. Journal of Advertising; Vol. 16 Issue 3, p31-38, 8p. Abstract retrieved February 10, 2010 from <http://www.jstor.org/pss/4188641>
- Cargan, L. (2007). *Being single on Noah's ark*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Cargan, L. (1986). *Stereotypes of Singles: A Cross-Cultural Comparison*: Wright State University, Dayton, Ohio, U.S.A.. *International Journal of Comparative Sociology*, Vol. 27, No. 3-4, 200-208. SAGE Publications.
- Cargan, L., Melko, M. (1982). *Singles: Myths and Realities*. Beverly Hills: Sage.

- Cenková, T. (2007). *Fenomén Singles, (Ne)chtěná samota*. *Sedm*, st. 14-17. 18. září.
- Corneau, G. (2000). *Anatomie lásky*. Praha: Portál.
- Cumming, E. & Henry, W. E. (1961). *Growing Old*. New York: Basic Books.
- Čermák, I. - Štěpaníková, I. (1998): *Kontrola validity dat v kvalitativním psychologickém výzkumu*. *Československá psychologie*, 42, 50-62.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (2005). *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity.
- Gordon, W. (1999). *Goodthinking. A guide to qualitative research*. Oxfordshire: Agap.
- Hamilton, E. A. a kol. (2006). *Understanding the work-life conflict of never-married women without children*. *Women in Management Review* 21(5) 393-415. Abstract retrieved February 10, 2010, from <http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do;jsessionid=AE8D0DCB29619D0255146814A45AE3FA?contentType=Article&hdAction=lnkhtml&contentId=1562875>
- Hartl, P., Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hartnoll, R. a kol. (2003). *Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball Sampling*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Heath, S., E. Cleaver. (2003). *Young, Free and Single? Twenty-somethings and Household Change*. New York: Palgrave.
- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Herdt, G., Vries, B. de (2004). *Gay and Lesbian Aging. Research and Future Directions*. New York: Sprinter Publishing Company.
- Hoffmanová, J. (1992). *Metodologie konverzační analýzy a transkripční symboly*. *In symbol v lidském vnímání, myšlení a vyjadřování*. Sborník. Praha, Filozofický ústav ČSAV. Str. 234-241.
- Kaiserová, K. (2005). *Samota jako partner*. Praha: Mladá fronta.

- Kineses, A. (1975). *Psychological Adjustment and Life Style of Single Lesbians and Single Heterosexual Women*. Kalifornia School of Professional Psychology. Abstract retrieved February 5, 2010, from <http://www3.interscience.wiley.com/journal/120065760/abstract>
- Kössner, Ch. (1999). *Kniha pro svobodné, kteří už nechtějí žít sami*. Praha: Pragma.
- Kubátová, H. (2000). *Sociologie životního stylu*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.
- Labusová, E. (2007). *Šťastní i nešťastní singles*. Gita Generová informační a tisková agentura. Retrieved March 3, 2008, from <http://www.ta-gita.cz/publicisticno/stastni-i-nestastni-singles/>
- Lacey, A., Luff, D. (2001). *Qualitative Data Analysis. Trent Focus for Research and Development in Primary Health Care*. Nottingham: Trent Focus.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie, 2., aktualizované vydání*. Praha: Grada Publishing.
- Lewis, K. G., Moon, S. (1997). *ALWAYS SINGLE AND SINGLE AGAIN WOMEN: A QUALITATIVE STUDY*. *Journal of Marital and Family Therapy* 23(2). Abstract retrieved February 10, 2010, from <http://www3.interscience.wiley.com/journal/119171086/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0>
- Loewenstein, S. F. a kol. (1981). *A study of satisfactions and stresses of single women in midlife*. Vol. 7, No. 11 / November, 1981 (Simmons College School of Social Work) Abstract retrieved February 10, 2010, from <http://www.springerlink.com/content/n52443w64212/?p=5e48f44e18fa493482299a34fbc6538&pi=0>
- Lunsing, W. (2003). „Parasite“ and „Non-parasite“ Singles: Japanese Journalists and Scholars Taking Positions. *Social Science Japan Journal* Vol. 6, No. 2, pp 261-265.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Mackler, L. (2009). THE ART OF BEING ALONE; Stop sobbing into your Chardonnay, single does not have to mean sad...London: Daily Mail. (October 12, 2009)

Retrieved February 6, 2010, from

http://findarticles.com/p/news-articles/daily-mail-london-england-the/mi_8002/is_2009_Oct_12/art-stop-sobbing-chardonnay-single/ai_n39250548/?tag=content:coll

- Marhounová, J. (1986). *Miluji, tedy jsem*. Praha: Avicenum.
- Merisová, H. (2007). *Existuje lék proti samotě*. Žena.cz. (26. 12. 2007)
Retrieved March 3, 2008, from
<http://zena.centrum.cz/sex-a-vztahy/2007/12/26/clanky/existuje-lek-proti-samote/>
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- Možný, I. (1999). *Proč tak snadno*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- O'Neill, N. (1984). *Open Marriage: A New Life Style for Couples*. New York: M. Evans and Company, Inc.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park and London: Sage.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Pávková, J. a kol. (2008). *Pedagogika volného času, 3. aktualizované vydání*. Portál: Praha.
- Peifferová, V. (1997). *Neboj se být sám (Umění žít sám a šťastný)*. Praha: Práh.
- Petráčková, V., Kraus, J. a kolektiv autorů (2000). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Pope, C., Mays, N. eds. (1996). *Qualitative Research in Health Care*. London: BMJ Publishing Group.
- Průcha, J. (2007). *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Rivers, W. H. R. (1932). *Social Organization*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.

- Roseneil, S. (2006). *On Not Living with a Partner: Unpicking Coupledness and Cohabitation*, University of Leeds. Retrieved February 10, 2010, from <http://www.socresonline.org.uk/11/3/roseneil.html>
- Růžičková, M. (2007). *Víkendová manželství*. Mladá žena. (13. 8. 2007) Retrieved March 5, 2008, from <http://www.strategie.cz/scripts/detail.php?id=314803>
- Seligman, M. (2003). *Opravdové štěstí*. Praha: Ikar.
- Singly, de F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Staníčková, R. (1987). *Životní způsob*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.
- Straus, J. (2006). *Unhooked Generation: The Truth about why We're Still Single*. New York: Hyperon. Barnes & Noble.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- Stuart-Hamilton, I. (1999). *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál.
- Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Portál: Praha.
- Šafr, J. (2006). *Social Standing and Lifestyle in Czech Society*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Švaříček, R., Šedřová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Tomášek, M. (2007). *Proč bydlíme sami*. Psychologie Dnes, st. 30-32. (březen)
- Tomášek, M. (2004). "Sami ale ne úplně; nové vztahy - vznik alternativních forem k tradičním vztahům v ČR". Gender, rovné příležitosti, výzkum 4, st. 16 - 19.
- Tomášek, M. (2005). *Singles*. Listy; Časopis pro politickou kulturu a občanský dialog. (duben)
- Tomášek, M. (2006). *Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice*. Czech Sociological Review/Sociologický časopis, issue 01/2006, p. 81-105.
- Tomášek, M., Radimská, R. (2003). *Singles Nový životní styl a jeho genderová specifika*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, Praha, SoÚ AV ČR. ISSN 1213-0028, 2003, vol. 2003, no. 1-2, s. 10-11. lifestyles. Retrieved February 10,

2010,from

<http://www.genderonline.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocianku=2008012701>

- Utasi, A. (2003). *INDEPENDENT, NEVER MARRIED PEOPLE IN THEIR THIRTIES: REMAINING SINGLE*. Retrieved February 10, 2010, from http://74.125.155.132/scholar?q=cache:pWwifcTwLSQJ:scholar.google.com/+lifestyle+of+singles&hl=cs&as_sdt=2000
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Wilková, S. (2009). *Singl si může dělat, co chce*. MF DNES, Magazín Bydlení (leden 2010). Ústí n. Labem: Severotisk. st. 15-17.
- Dokonalé ženy. *Osamění z přesvědčení* (n.d.) Retrieved March 6, 2008, from <http://www.dokonalezeny.cz/laska-sex-intimnosti/osameni-z-presvedceni-111-2656.html>
- Moderní rodina. (2007). *Třetina mladých Čechů a Češek bydlí bez partnera*. (11. 6. 2007) Retrieved March 6, 2008, from <http://www.modernirodina.cz/tretina-mladych-cechu-a-cesek-bydli-bez-partnera.html>
- Žena.centrum.cz. (2007). *Single život – koho baví?* (25. 4. 2007) Retrieved March 6, 2008, from <http://zena.centrum.cz/sex-vztahy/laska-a-vztahy/2007/4/25/clanky/single-zivot-koho-bavi/>
- London: Daily Mail. (2009). *Pope: Failure of family down to TV and Cinema*. (September 26, 2009) Retrieved February 6, 2010, from http://findarticles.com/p/news-articles/daily-mail-london-england-the/mi_8002/is_2009_Sept_26/pope-failure-family-tv-cinema/ai_n36507384/?tag=content;coll

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Dimenze a ukazatele životního stylu z výzkumu MML TGI 2004
- Příloha č. 2: Ukázka přepsaného interview
- Příloha č. 3: Tematické okruhy s otázkami k interview
- Příloha č. 4: Tabulka se souhrnem k jednomu tematickému okruhu
- Příloha č. 5: Abstrakt diplomové práce
- Příloha č. 6: Podklad pro zadání diplomové práce